

A MAGYAR SZABADSÁGÉRT

*A Magyar
Kommunista Párt
vértanúi*

6366



512 142

SZIKRA KIADÁS BUDAPEST

1946

Felelős kiadó: Seress Géza

Szikra Irodalmi és Lapkiadóvállalat, Nyomda: rt., Budapest

Felelős vezető: Nedeczky László

Fölkelt az új hős nemzedék.
S mit örökségben hagytak rá apái,
Leverte rabbilinéseit.
S kezéről, akik ezt szereztek,
Azoknak sírhalmára dohta.
Hogy a csörgésre fölriadjanak, s ott
A földben is szégyeljk magokat...
S megemlékeztek a győzelmesek
A szentekről és nagyokról, akik
A szolgaságban szabadok valának.
És hirdeték az ígét.
S díjak halál lett.
Csúfos halál!...
Megemlékeztek a győzők ezekről,
S a diadalmak örömébe szőtték
Szent neveiket koszorú gyanánt,
S elvitték volna őket a
Dicsőség templomába.
De hol keressék, hol lelrik meg őket?
Rég elhamvadtak a bitófa mellett!

(Petőfi: Az apostol)



A Magyar Kommunista Párt vértanúinak emlékéét idézzük ezzel a könyvvel. A Magyar Tanácsköztársaság hősi harcában és az azután következő ellenforradalmi vérfürdőben ezrével estek el pártunk legjobbjai. Utána negyedszázadon keresztül bőven öntözte a magyar kommunisták vére azt a csatamezőt, ahol szívós, soha meg nem szűnő harc folyt a népünket gúzsba kötő Horthy-rendszer ellen. Jefferson, az amerikai népi demokrácia nagy úttörője mon-dotta, hogy a szabadság olyan fa, amely akkor virul, ha gyökerét bőven öntözik zsarnokok és hazafiak vérével. A mi pártunk dúsan járult hozzá, hogy a magyar szabadság fája ne szenvedjen hiányt a legnemesebb tápanyagban, a mártírok vérében. 25 esztendőn keresz-tül megszakítás nélkül hullottak el legjobbjaink ebben az egyen-lőtlen harcban. Sokat közülük titokban, oroszra gyilkoltak meg Horthy martalócai és névtelen sírokban hantolták el őket. Legfőbb ideje, hogy pártunk, a Magyar Kommunista Párt ezen a téren is teljesítse kötelességét és méltó emléket állítson azoknak, akik el-estek a hazánk szabadságáért és függetlenségéért vívott harcban.

A mi mártírjaink mindenütt ott voltak, ahol fel kellett venni a küzdelmet a magyarság ellenségeivel szemben. Bátran, férfiasan viselték el a kínzókamrák szörnyű gyötrelmeit, a vallatások emb-ertelenségeit és emelt fővel, töretlenül, meggyőződésüket har-sogra léptek a bitófa alá. Eljön az idő, amikor vértanúink hősie-s életét és halálát részletes életrajzokban tárhatjuk megújódott, sza-bad nemzetünk elé. Most csak röviden emlékezzünk meg azokról, akiknek törhetetlen harca adott erőt mindannyiunknak az elnyo-matás nehéz, sötét esztendeiben és akik példája vezeti bennünket az elkövetkezendő küzdelmekben is.

A francia kommunista pártot a mártírok pártjának nevezik, mert hazájuk felszabadításáért egymaguk több vértanút adtak, mint

az összes többi politikai pártok együttvéve. Ezt mi is büszkén mondhatjuk a Magyar Kommunista Pártra. Különösen megnőtt vértanúink száma, amikor a német fasiszták rablőháborújába hazánkat is belerántották és pártunknak jutott az a nehéz és áldozatos feladat, hogy nemzetiünket a harcok ellenállás egyedül megmentő útjára vigye. Legjobb katonáink, hős partizánjaink egymásután hullottak el ebben a harcban, de mindig akadtak újak, akik halálmegvetéssel vetették magukat a küzdelembe és vériük hullásával pecsételték meg a magyarság és az emberiség felemelkedésének közös művét.

Nemcsak hazai rögön folyt a magyar kommunisták vére. Mindenütt ott voltak, ahol áldozni és küzdeni kellett a nép szabadságáért, az emberiség elválaszthatatlan nagy, közös ügyéért. Százával estek el a spanyol szabadságharcban. Ott voltak Tito hadseregében, a jugoszláv nép legendás harcában. A francia ellenállási mozgalom csakúgy, mint a lengyel, belga és a többi büszkén sorolja fel vértanúi között azokat a magyar kommunistákat, akik népünk legnehezebb, legsötétebb óráiban is méltó utódai voltak a magyar szabadságharcosoknak és magasan lobogtatták azt a zászlót, amelyre Petőfi, Kossuth eszméi voltak felírva.

Régi tartozásunknak teszünk eleget, most a fasiszmus és a reakció leverése után, amikor pártunk és a magyar demokrácia előtt rámutatunk mártírjainkra és példaképen állítjuk oda az új harcok elé azokat a hősöket, akiknek önfeláldozó küzdelme nélkül nem tudtunk volna rátérni a szabadság jobb jövő felé vezető útjára. Emléküket őrizni és ápolni fogjuk. Példaképen állítjuk a fel-törekvő nemzedék elé és erőt, ihletet merítünk belőle a jövő nehéz, de győzelmes harcaihoz.

RAKOSI MÁTYÁS

*A magyar szabadság öt nagy
vértanuját: Salloi, Fürst Rózsa,
Schönherz és Ságvári elvtár-
sakat a Magyar Kommunista
Párt 1946 augusztus hóban
ünnepélyes külsőségek között
a Kerepesi-úti temető disz-
sínhelyén közös sírba temette.*

ÖT NAGY HARCOS



Sallai Im r?

Sallai Imre

A történelemben, még a munkásmozgalom történetében is uralkodik egy bizonyos igazságtalanság. Írók, tudósok, szónokok hallhatatlansága elevenebb, mint a nagy szervezőké. Pedig az Eszme ellenállóképessége az elnyomással szemben, későbbi győzelme messzememenően a szervezők mindennapos csendes és szürke munkájának eredménye. Sallai nélkül az MKP ma nem ott állana, ahol áll.

Mindnyájan érezzük ezt az igazságtalanságot és szeretnénk változtatni rajta. De Sallainál éppen jelleme nagyszerűségében rejlik a nehézség. Igazi nagy költő kellene ahhoz, hogy egy Sallai-féle szokatlan karaktert mindenki számára megelevenítsen. Kevés elmondható személyes jellemvonást tudunk nála kiemelni. Nem mintha Sallai Imre külsőleg zárkózott ember lett volna. Ellenkezőleg. Igen kellemes beszélgetőtárs volt. De ezek a beszélgetések kivétel nélkül a pártélet elméleti és gyakorlati problémái körül forogtak. Magából alig fedett fel valamit. Csak a másokkal való törődésben ütközött ki önkéntelenül, de nagyon világosan, jellemének gyöngédsége; csak a fontos kérdésekben mutatott, olykor a nyakasságig menő hajthatatlansága világított rá arra, hogy érintkezési módjának nyugodt felülete mögött nagy szenvedélyek rejlenek.

Ezek között a legnagyobb, a számára sorsszerű: a munkáosztály felszabadításának szenvedélyes akarása volt. Ez döntötte el már a fiatal Sallai elindulását, ez határozta meg mindvégig élete sorsát. Itt is mindenütt a nagy gesztusok — mind a külők,

mind a belsők — teljes hiánya jellemző rá. És ennek megfelelő szenvedélyessége: az Én teljes kiküszöbölése; a külső ambíció teljes hiánya, s emellett a kellemetlen, a nehéz, a hálátlan, a veszélyes munkák keresése, olyan munkáké, amelyekre rajta kívül más alig vállalkozott.

Sallai 1897-ben született. Már 20 éves korában tevékenyen résztvett az első imperialista háború ellen irányuló illegális antimilitarista mozgalomban, melyet barátja, Korvin Ottó vezetett, míg a háttérben tanácsadó és irányadó Szabó Ervin volt. Sallai itt is a legveszélyesebb szervezőmunkákat vállalta. Sándor László, a volt főkapitány így jellemzi működését: „A legerélyesebb nyomozás indult meg. Kiderült, hogy Sallai különösen a délutáni vagy hajnali órákban szokott megjelenni a laktanyákban. Észrevétlenül röpiratokat szór szét, melyek arra buzdítják a legénységet, hogy dobja el a fegyvert... Amilyen ravaszul és vakmerően intézte az agitációt, olyan ügyesen bujkált a hatóságok elől, úgyhogy nem sikerült őt elfognunk.“ Amikor 1918 májusában mégis elfogták, nem sikerült semmit rábizonyítani. Az Októberi Forradalom kiszabadította a börtönből.

Sallai alapítása óta tagja a Kommunista Pártnak. 1919 februárjában ismét elfogják és csak a proletárdiktatúra kikiáltásakor szabadul ki. A diktatúrában nagy éberséggel, ügyességgel és körültekintéssel harcol az ellenforradalom ellen. Magától értetődik, hogy ezért az ellenforradalom izzó bosszúvágyat érez iránta, de a diktatúra bukása után Sallainak sikerül Bécsbe menekülnie.

Ott nyomban felveszi a pártmunkát. A szervezőmunka mellett főleg az ifjúmunkások nevelésével foglalkozik; nem egy ma komoly szerepet játszó elvtárs került ki az ő iskolájából.

1923-ban Moszkvába megy és ott 1923-ig tartózkodik. Ott, a marxi tudomány centrumában, a Marx—Engels-intézetben dolgozik mint könyvtáros. A szervezési gyakorlat kiváló embere ebben az időben fejlődik a magyar munkásmozgalom egyik legképzettebb marxistájává.

1928-ban a párt Budapestre küldi. A munka jellege igen jellemző Sallaira: ő szervezi meg és vezeti a párt első komoly illegális nyomdáját. Az ellenforradalmi rendőrség minden erőfeszítése ellenére eléri, hogy az ő működése alatt, még olyankor is, amikor a pártban nagy lefogások vannak, a pártlap, a pártiroda-

Partmunka

KÖZLEMÉNYEK A KMP ÉS KIMSZ TAGJAI SZÁMÁRA.

I. évf.

Budapest, 1931. december.

5. szám.

KOMMUNISTÁK, FŐLŐR, A STATÁRIUM ELLENI HARCRA!

A fasiszta diktatura kézenlétbe állította a kotslet és a hóhért. A statáriumrendelet módot ad a hatalomnak, hogy mindenki ellen, akire a kommunista mozgalomban való részvétel rebizonyul, statáriális eljárást folytasson. 1931. Szeptember 20.-a óta néhány osztályharcos munkás került rendőrkézre, olyan is, akire a rendőrségi "bizonyítás" a KMP-hez vagy a KIMSZ-hez való tartozását erősíti meg. És ennek dacára az ügyészség mindezekig nem lépett fel ellenük statáriális váddal.

Mire magyarázzuk ezt? Kisebbségi demokráciának becsülnétek az osztályfélnek! Félnék a tömegek felháborodásától, félnék a kommunisták által vezetendő széles egységfrontmozgalomtól az elítéltek megmentésére, félnék a nemzetközi proletariátus tiltakozásától. Nem provokálják azt.

Vagyis: Mert nem szabad illúziót táplálni. A fasiszta diktatura azonnal alkalmazni fogja a statáriumot, amikor meg lesz hozzá az ürügye, /mint ahogy Szatmargy osak ürügy volt a statárium hirdetésére/, amikor a tömegeket a sajtó, a gyűlés, a radio propagandájával hipnotizálni lehet a KMP elleni pogromhadjáratra.

Az akasztóra tehát kézenlétben áll.

Ezt ne feledjük. Nem elég a harcot akkor kezdeni, amikor már az a kezűkből jön a kezdeményezés. A fasiszta keresi a taktikailag helyes pillanatot a kommunisták kiirtására. Nekünk meg kell előzni őket és haladéktalanul harcba kell állítani a dolgozókat a statárium ellen. Meg kell dolgozunk a tömegeket szóval és ropírral. Minden legális szervezetben elő kell készíteni a statárium ellen való szilárd állásfoglalást.

A döntő pillanatban ellenállhatatlan tömeggyűjtőcéllal meg kell nyernünk a közvéleményt. Polgáriki frontállásra kell készülnünk a tömegek felé. Szakszámra kell a tiltakozó leveleknek és táviratoknak a bíróság felé öntölni. Gyűlések, felvonulások, demonstrációk, és hangulatot izgatni kell. Ugyanakkor a statáriumot az üldözöttek védelmére. Meg kell az uralkodó osztálynak kényszeríteni azt a pillanatot, amikor a statárium eszméjét megfoganták.

Mi lesz az ürügy az első statáriális ítéletre? Nem tudjuk. Talán a "kommunista terrorcsoportok" meséje. Németországban ezzel dolgoznak a ca-

Sallai vezércikke

1931-ben

a statárium ellen



A Kommunista Párt által kibocsátott
statáriumellenes röplap

lom zavartalanul jelenik meg és kerül terjesztésre. 1929-ben a párt külföldi illegális apparátusának rendbehozatalát és vezetését bízzák rá.

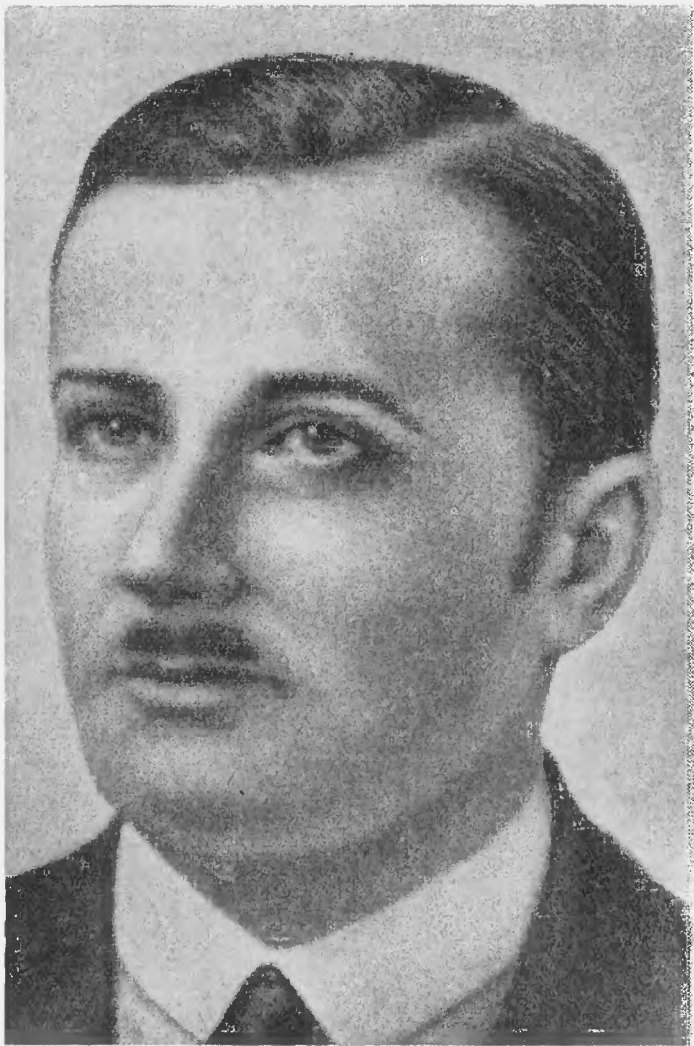
1931-ben tagja lesz a párt központi vezetőségének és mint ilyen Bécsben és Budapesten dolgozik. Az ellenforradalom akkoriban teszi legnagyobb erőfeszítéseit, hogy a Kommunista Pártot provokátorok beküldésével, gyengejellemű párttagok spieliségbe korrumpálásával széttzillessze. Sallai áll az ez ellen meginduló harc élén és ennek a harcnak közepette, — amelyet mint igazi politikus és szervező elválaszthatatlannak látott a tömegmozgalomba való bekapcsolódástól, a szektáns szellem elleni küzdelemtől —, esik 1932 július 13-án a budapesti rendőrség fogságába.

Ami ettől kezdve történik, az a magyar ellenforradalom gyalázatos tetteiben gazdag történetében is egyike a legszegényteljesebb lapoknak. A Sallai és Fürst ellen vitt per elejétől-végig, egészében és részleteiben törvényszegés volt. Az ellenforradalom persze mindezzel nem törődött; neki Sallai feje kellett, hosszú 1919-ért, kiirtása egy a jelenben és jövőben veszélyes forradalmárnak.

Sallait és társait 14 napon keresztül embertelenül kínozzák a rendőrségen, anélkül, hogy bármiféle vallomásra tudnák kényszeríteni őket. A budapesti munkásság forrong; szinte naponként vannak kisebb-nagyobb tüntetések. A külföldi közvélemény is megmozdul: Romain Rolland, Barbusse és mások tiltakozással fordulnak a magyar kormányhoz. Mindez nem segít semmit: a halálos ítélet előre meg van írva. A Pester Lloyd kiemeli, hogy a tárgyalás gyorsaságában alig felülmúlható rekordot jelent: fél kilenckor veszi kezdetét, fél háromkor már ítélet van és fél ötkor már kivégzik Sallait és Fürst Sándort. Amellett ugyanez a Pester Lloyd kénytelen beismerni, hogy Sallaiék ellen se írásbeli, se szóbeli bizonyíték nem volt; a bizonyosság — teszi hozzá képmutatón a cikk írója — csak a „körülményekben” van. Így gyilkolták meg Sallai Imrét, aki a pörben fölényes nyugalommal védekezett, aki ugyanezzel a fölényes nyugalommal ment a bitófa alá és a forradalom hangos éltetése volt utolsó szava, amelyet a bakó beléje fojtott.

Így élt, így halt meg egy igazi forradalmár. Frázismentesen, pátosz és gesztus nélkül. Egész élete felolvadt a munkásosz-

tály és a magyar nép felszabadításának nagy ügyében. És éppen ebben az akart és elért személytelenségben ütközik ki egy jelentékeny egyéniség személyisége: az új ember példaadó élete. Az ellenforradalmi korszak, a közélet hiánya, atomizálja, befelé fordítja az embereket. Aki nem pusztul belé, privátéletet él csak; mindegy, hogy magasztos, emelkedett vagypedig közönséges, anyagi külső érvényesülésnek szánt privátéletet. De az átalakult Magyarország az új, közéleti emberek országa lesz. Az új ember már megjelent: a hidépítések, a bányák névtelen hősei, megannyi első megjelenési formája ennek az új embernek; mindegyik élete az új ember története, amely megelevenítő költőre vár. A felszabadulás nagy vértanúja, Sallai Imre ennek az új embertípusnak egyik előfutárja.



Fürst Sándor

Fürst Sándor

Kispolgári családból származott. Érettségi után gyári tisztviselő lett. Érintkezésbe került a gyár munkásaival, megismerte sorsukat, törekvéseiket, álmaikat — és melléjük állt. Rövidesen belépett a Magántisztviselők Szövetségébe, majd a Szociáldemokrata Pártba. A szakszervezet és a Szociáldemokrata Párt akkori jobboldali megalkuvó irányvonala nem elégítette ki, kereste a munkásosztály felszabadításának helyes útját. 1926-ban, 23 éves korában, tagja lett az illegális Kommunista Pártnak. Ez a lépés nem meggondolatlan, ifjúkori cselekedet, vagy romantikus kalandvágy volt nála, hanem azt jelentette, hogy életre-halálra összekapcsolódott az általa annyira szeretett munkásosztály forradalmi harcával. Ettől kezdve nem ismert más célt, mint a munkásosztályért való harcot, más feladatot, mint amit a párt tűzött eléje.

Közben tovább működött a legális szervezetekben. A Szociáldemokrata Pártban kerületi titkár lett és egyik vezetője a harcos, baloldali mozgalomnak. Stromfeld Aurél mellett vezető szerepet játszott a Rendezőgárda alapításában és forradalmi szellemű vezetésében. Stromfeld halála után többedmagával megalkototta és vezette a Stromfeld-kört, a nagy harcos szellemének ápolására.

Rövidesen elérte az illegális kommunisták sorsa. 1928-ban, majd 1929-ben kétszer is rendőrkézre került. Megismerkedett Hain Péterék kínzókamráival, a középkori inkvizíciót megszégyenítő vallatási módszereikkel. De kemény fából volt faragva.

Soha, semmiféle kínzással nem bírták rávenni arra, hogy egyetlen szóval is elárulja elvtársait, pártját, osztályát. Első két lebukásakor nem tudtak ellene bizonyítékokat produkálni és rövidesen kiszabadult. Ekkor a „hideg terror“ eszközeivel akarták meg-
törni. Rendőri felügyelet alá helyezték, elüldözték munkahelyéről, feketelistára tették, hosszú munkanélküliségbe kényszerítették. Állta a harcot, rendületlenül kitartott meggyőződése mellett. Élte az üldözött kommunista hányatott, szenvedésekkel teli és mégis nagyszerű életét.

A mozgalomban mindenki szerette. Csendes, nyugodt, minden feltűnést kerülő ember volt, aki amellettsz határozott fellépésével mindenkinek elnyerte a bizalmát. Politikai ellenfelei is hatása alá kerültek kitűnő egyéni tulajdonságainak és lebilincselő modorának. A pártban közmondásos volt biztos nyugalma és páratlan hidegvére. Számtalanszor került olyan nehéz helyzetbe, melyben a legtöbb ember elveszíti a fejét. Fürst Sándor mindig tudta, mi a legközelebbi teendő, nyugodtságával, higgadt bátorságával, mindig sikerült legyőznie a pánikhangulatot.

Művésze volt az illegális konspirációnak. Legapróbb részletekig kidolgozta azokat az irányelveket, melyeket követni kell egy üldözött kommunistának, hogy a Horthy-reakció pribékjei nyomára se jöhessenek. Őt magát mindenki inkább gondolta volna egy nagykereskedő cég utazójának, vagy egy nagy bank főkönyvelőjének, semmint az illegális forradalmi harc egyik vezetőjének.

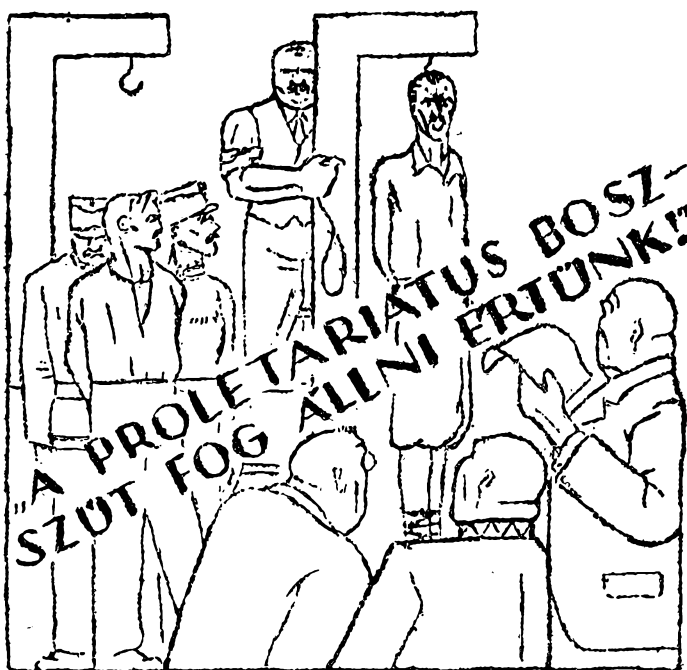
Harmadik lebukása után hosszabb börtönbüntetésre ítélték. A börtönben tanult és tanított, nyugodt fellépésével, derűs lényével tartotta a lelket a kifáradókban és csüggedőkben. A híres 1929-es nagy éhségsztrájkban, amely 16 napig tartott, végig résztvett és vezetőszerpet játszott annak megszervezésében. Tudatosan és következetesen készült fel a hivatásos forradalmár minden egyéni érdeket a nagy cél érdekében feláldozó, az osztályérdeket az egyéni érdek fölébe helyező életére.

Egyszer a fogházban arról beszélt egy társának, hogy milyen nagy dolog kommunistának lenni. Ő maga — mondotta — egyszerű kispolgár volt valamikor, aki a kutyaugatástól is megijedt. És azzal, hogy kommunistává lett, hogy résztvesz a szocializmusért vívott harcban, olyan bátorságra tett szert, amely ké-

pessé teszi minden szenvedés elviselésére, amelynek birtokában a haláltól sem riad vissza. Nem tudta, nem tudhatta még, hogy rövid két év múlva e szavak tettekké válnak.

Szabadulása után azonnal a párt rendelkezésére állt. Igen nehéz körülmények között kellett ekkor dolgoznia. A nagy gazdasági válság alapján rendítette meg Horthyék terroruralmát. Az uralkodóosztály a válságra a dolgozók nyomorának növelésével, a munkásság ellenállására a terror fokozásával felelt. Statáriumot hirdettek és Fürst Sándor tudta, hogyha elfogják, halál vár rá. Mégsem habozott, hanem dolgozott tovább, építette a pártot, vezette a harcot a dolgozók sorsának megjavításáért.

Amikor elfogták és minden eddigit felülmúló kegyetlenséggel kínozták, állhatatos maradt és a halál árnyékában is védte pártját és küzdő társait. A bírósági tárgyalásnak nevezett komédia során nem azzal törődött, hogy a bőrét mentse, hanem, hogy védje pártja és osztálya becsületét. Amikor az elnök olyasmit



Háy Károly rajza a Vörös Segély egyik füzetében

kérdezett tőle, ami a párt belső szervezetére vonatkozott, megtagadta a válaszádot.

A siralomházban arról beszélt családjának, hogy nem fél a haláltól, felkészült rá, csak azt sajnálja, hogy nem érheti meg a dolgozók győzelmét. És, amikor bekövetkezett az erőszakos halál pillanata, mikor ott állt a bitófa alatt, bátran kiáltotta oda hóhérainak:

„A proletariátus bosszút fog állni értünk!”

Micsoda alkony

Illyés Gyula verse

*Ahogy köröttük minden szó, tekintet
és vigyor után egyre közelebb
kúszott, szorult a förtelmes halál: —
mi szorult, szűkölt bennem is, riadtan?*

*S kényszerített, hogy én a rettegő,
baldogságommal és jó napjaimmal
velük kívánjak lenni, én a gyáva,
osztolni szörnyű végzetükben?*

*Hogy iszonyodva, öklendezve is
egymás vállára dőlve velük álljam
a szitkozódó arcok, gúny s röhej
szédítő szennyes kavargását — ott fent?*

*Micsoda alkony volt az! Mint hurok
hullt az est a kerek láthatárról, — durva
ölelésével az antik, örök éjjel!
Ó fuldokló szív, te minden hír után*

*rémülten föl-fölkapkodó, milyen
vonzalom, milyen testvér-kapcsolat
rándult körötted, duzzasztott, csavart
ájultan végre elhanyatlani?*

*Hanyatlani s éledni mégis aztán
egy szörnyű éj, vad meggyaláztatás
révületével, mindörökre árván,
a régi rokon földön, mely üres váz lett,
barbár kísértetek, farkasok tanyája.*

(Sallai és Fürst kivégzése napján)



Róza Ferenc

Rózsa Ferenc

A Központi Vezetőség egy-két tagján kívül senki sem tudta a nevét, senki sem ismerte a lakását. Munkatársai csak illegális nevén ismerhették meg és csak így vált lehetségessé, hogy 10 éven keresztül meg tudta őrizni szabadságát, el tudta kerülni a lefogásokat és a párt legsúlyosabb üldöztetéseinek idején mint megingathatatlan gránitoszlop tartotta az illegális szervezet épületét.

„A konspirációban nincs 99 százalék! A rendőrség kopói iránti elővigyázatosságnak 100 százalékosnak kell lennie.“ Ez volt Rózsa Ferenc tanítása és nála tökéletesebben még senki nem konspirált, senki éberebben nem vigyázott legszentebb kincsünkre, jövőnk zálogára, a Magyar Kommunista Pártra.

Sem baráti köre, sem hozzátartozói nem tudták, még csak nem is sejtették, mi foglalkoztatja, milyen munkát végez. Édesapja, akit sok technikai munka elvégzésére felhasznált, csak fiának mártírhalála után jött rá, hogy tulajdonképpen a Kommunista Párt számára dolgoztatta őt Rózsa Ferenc.

Zágrábban és Budapesten végezte középiskoláit, majd Drezdában járt főiskolára. Egész nyáron dolgozott, hogy tandíját megkeresse. A drezdai főiskolán akkor már készülődtek a fasiszták. Rózsa elvtárs egy szocialista diákcsoport vezetője lett, előadásokat tartott, harcba vezette kis csoportját.

1931-ben építészmérnök lett. Hazajött Magyarországra és azonnal bekapcsolódott a munkásmozgalomba. Döntő hatással

volt fejlődésére Richard bátyja, aki mint régi forradalmár, ekkor már megjárta a magyar reakció börtöneit. Az ő irányítása alatt vált Feri kommunistává.

Technikai tudását mérnöktársai nagyra tartották. De példaképe volt annak is, hogyan kell megteremteni az értelmiségi és fizikai dolgozók egységét. Megtalálta a módját annak, hogy az építkezésnél, melyet vezetett, felvegye a kapcsolatot az épületen dolgozó építőmunkás elvtársakkal. Irányította mozgalmi munkájukat, nevelte őket a harcra, anélkül, hogy azok sejtették volna, hogy a Kommunista Párt egyik vezetőjével van kapcsolatuk. Amikor munkatársai, nevelőmunkája eredményeképpen kommunistákká lettek, utasítást adott beszervezésükre a Mémoszban dolgozó pártcsoportnak, ő pedig a munkán tovább tartotta velük a legális érintkezést és figyelte fejlődésüket.

Az építőmunkás elvtársak mindig legközelebb álltak szívéhez és még mint a központi titkárság tagja, legfontosabb politikai irányító munkája mellett is vállalta a Mémoszban dolgozó kommunista csoport vezetését.

*

Számtalan mártírja van a magyar népnek, de talán egy sincsen köztük, akiről kevesebb látható emlékünks volna, mint Rózsa Ferencről. De ha látható műveiben nem is kristályosodott ki munkája, magában érzi őt mindenki, aki valaha együtt dolgozott vele. Pártépítő munkája, politikai irányítása jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a Magyar Kommunista Párt élt, dolgozott a legnehezebb idők alatt, hogy vezetői nevelődtek ki és hogy az első adandó alkalommal képessé vált pártunk arra, hogy iránytmutató és vezető tényezője legyen az országnak.

Egyetlen ma is élő műve a „Szabad Nép“, melynek egyik alapítója és első szerkesztője volt. Az ő gondolata volt, hogy pártlapunkat „Szabad Nép“-nek nevezzük, dokumentálva ezzel azt, hogy a Hitler-fasizmus elleni háború időszakában a Magyar Kommunista Párt az egész magyar nép szabadságáért az élen küzdő párt lett.

Rózsa Ferenc elvtárs politikai írásai megsemmisültek. Ő maga illegalitásban élve, sohasem tett el egy sor írást sem. A párt titkos irattára — ahol a párt kiadványait gyűjtöttük —

SZABAD NÉP

1944 szeptember hó.

Kiadja: a KOMMUNISTA PÁRT

A KOMMUNISTA PÁRT UJRA AZ ÉLEN A fészabac

Mármost két és fél év telt el a Szabad Nép utolsó számának megjelentése óta. A háború közepén voltunk. A németek akkori szándékai a győzelmi és meghódítási Kormányzat, Szállaggyal, a bíráló. Német is megkapta a feladatot. Zugotta róla: „Ez a Erdély is együnk...” és még volt, aki észrevette, hogy magyarországiak szétváltak a Don mellett a németekért.

Csak a magyarok között, csak a mi lapunk emiatt volt ez elcsúsz. Csak a magyarok között, jelszavainkban: „egy magyar katonát a mi Hódolatunk, a háború utáni szövetségéből”. — csak ezekben a katonák a német elöljárók a legújabb időkben. Jelenünk birtok és kősi volt. Schönheir Zoltán a bíráló a mi utolsó számaiban a Független Magyarországot élte. Lapunk első szerkesztője Rózsa Ferenc az Andrássy-utca egy szomszédján, pusztult el, belőle kinevezve. Haldoklva, utolsó számaiban a magyarországiakat birtok. „vörös szavakkal” fel a győzelemre...

A győzelem itt van. A győzelem, amiért Rózsa és megannyian elváltak, legújabb betek kezdése.

Ezek a hetek azonban hosszabbak lehetnek és...
Ebből származhat, pusztulást hozhatnak, mint az ellenforradalmi reakció huszonöt éve.

„A egész tegyverben álló világ harca a németeken kívül. Hódolatuk a fészabac, már csak a társadalmi magyarság ellen irányul. A ország legnagyobb munkás-centrums, Budapest, szemünk láttára eszik romhalmazzá. Az öldöklő német most országunkat vallgatja „felgyújtott föld”-de.

E döntő pillanatban a Kommunista Párt megint az a német...
vettük elken ismét mutatja az utat előre.

Csak a munkások: a fészabac harca.

Hűltek az ország nagy a város az ország Rémcsék munkára ez a szava oldallal. tünkre csak a német szeri a fészabac seggel hadi de b goki harr ha a dög hach, náci:

Az illegális „Szabad Nép” 1944 szeptemberi számának vezércikke, amely megemlékezik Schönheir és Rózsa elvtársak vértanúságáról

egy szénrakás alatt átvészelte az ostromot egy budai kis házban, az ostrom után azonban a szénrakással együtt eltűnt. De párttagjaink, akik olvasták az 1939 és 1942 között megjelent pártkiadványokat, emlékeznek tiszta okfejtésére, magas színvonalú és mégis minden munkás számára érthető egyszerűséggel megírt politikai helyzetértékelésére, útmutatására.

Hazatérése után, 1932 és 1934 között propagandavonalon dolgozik. Irányítja a „Kommunista” című ujság szerkesztőbizottságát, riporterként küldi ki őket munkásgyűlésekre Csepelre, Angyalföldre, Újpestre. Maguk építik sokszorosító gépüket és éjjel húzzák le, amit nappal megírtak.

1935-ben már a területi bizottság összekötője. Ő vezeti az ifjúsági munkát, a Kommunista Ifjúság Munkás Szövetséget is. Ké-

sőbb résztvesz az egységfront-tárgyalásokon, személyesen tárgyal Révész Ferenc és Szamek elvtársakkal.

1938-tól, a Párt újjászervezésének kezdetétől egyik vezetője volt pártunknak. Kiutazott Párizsba is, ahol megteremtette a titkos levélbeli érintkezést (részben kémiai levelekkel, részben képeslevelezőlapokba rejtett kicsinyített fotokópiákkal) a Párt párizsi központi megbízottjával. A „független, szabad, demokratikus Magyarországért“ való harc programjának kidolgozásában oroszlánrésze volt.

Nagy marxista-leninista tudása sohasem tette elbizakodottá, önhitté. Munkatársainak véleményét minden kérdésben kikérte, mérlegelte, összevetette saját véleményével. A kollektív munka híve volt és ha konspirációs szempontok nem tiltották, a párthatározatok meghozatala előtt súlyt helyezett azoknak mennél szélesebb testület előtt való megvitatására. A hozott határozatok végrehajtásában azonban megkövetelte a legteljesebb fegyeelmet. A Párt politikai vonalának betartása felett éberén őrködött, az elhajlásoknak, a frakciós megnyilvánulásoknak meg nem alkuvó ellensége volt.

Amilyen szigorú és kérlelhetetlen volt, ha a Párt érdekeiről volt szó, olyan vidám volt mint magánember. Hogy leplezze kommunista, illegális tevékenységét, sokat járt polgári társaságba, ahol azonban szintén felhasznált minden alkalmat a felvilágosításra.

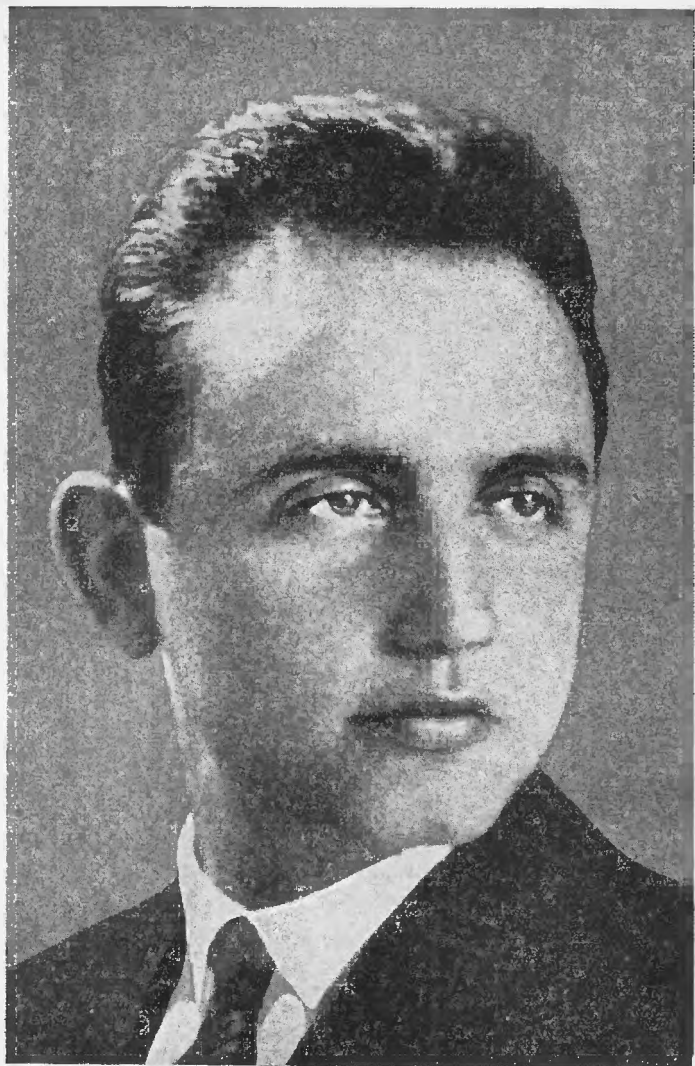
1942 májusában a Horthy—Szombathelyi—Kállay háborús klikk megsemmisítő csapást akart mérni a németellenes, nemzeti függetlenségi harc legkövetkezetesebb vezetőire, a kommunistákra. Megkezdődik a magyar munkásmozgalom történetének legnagyobb tömegletartóztatása.

„Ha elfognak, inkább válaszd a halált, minthogy árulóvá légy. Ha gyötörnek, ha akármilyen kínzásokat alkalmaznak, arra gondold, hogy a pártnak élnie kell.“ Így búcsúzott el elvtársaitól, amikor a sorozatos letartóztatások miatt átmenetileg felfüggesztették a találkozókat. A nyomozás nemsokára eljutott hozzá. Május végén letartóztatták és az Andrássy-laktanyába szállították.

A legkegyetlenebb hóhérok — Wayand doktor, a Juhász-testvérek — sem tudtak belőle egy szót sem kipréselni. Tudták róla, hogy vezetőszerpe lehet, de a terhelő vallomások

ellenére sem vallott semmit. Mégis kipattant június elejére, hogy elnökölt a vezetőség egyik ülésén. Most már rajta keresztül akarták felgöngyölíteni az egész mozgalmat. Villanyozták, frissen reszelt tormával telt zacskót húztak a fejére, éjjeleken át ütöttek-verték. Egyetlen szót sem szólt. Július 7-én elveszítette eszméletét. Azt hitték róla, szimulál és tovább kínozták. Éjjelenként nem húnyta le a szemét, csak kiáltozott: „*Előre elvtársak a vörös zászlóval! Föl a barrikádra!*“ 12-én elszállították a rabkórházba, ahol még aznap meghalt.

Egy utca a fővárosban, meg a Szabad Nép nagy rotációs gépének felirata őrzi emlékét. És sokszáz munkatársa, aki továbbadja a jövő nemzedékeinek, amit tőle tanult.



Schönherz Zoltán

Schönherz Zoltán

Kassán született 1905-ben. Vegyészmérnök lett. A csehszlovákiai ifjúsági mozgalom egyik irányítója. 1939-ben került először kapcsolatba a budapesti pártszervezetekkel, mint a kassai elvtársak megbízottja. Az ifjúsági szervezkedés 1940 tavaszán történt lebukása után külföldre ment néhány hónapra, majd télen Pestre jött és a Központi Vezetőség tagja lett. Másfél évig tartó munkája folyamán sok területen dolgozott. Ő irányította az ifjúsági munkát az OIB-n, Ságvári Endrén és másokon keresztül. Ságvári Endrével készítette elő és szervezte az 1942 március 15-i ünnepeket és felvonulást. Résztvett a budapesti és környéki területi bizottságok munkájában mint a központi vezetés politikai megbízottja. Bár a rendőrség kereste, ő ragaszkodott hozzá, hogy közvetlen kapcsolata legyen a tömegekkel. Egyes szakmai pártcsoportok munkáját közvetlenül, másokat közvetve irányított. Többek között a ruházati munkások, a bórdíszművesek, a famunkások, cukrászok vezetője volt. Az ő irányítása alatt működött az erdélyi kerületi szervezet, de résztvett a felvidéki és kárpátaljai pártmunka elindításában is.

*

„Mikor a vezető a Kárpátok túlsó oldalán útbaigazított és elvált tőlem, nekivágtam a havas hegyeknek. Öt napig tartott, míg átjutottam. Az élelem a harmadik napon elfogyott, az utat nem lehetett látni, betemette a hó.

Volt úgy, hogy vállig erő hóba süllyedtem, és azt hittem, soha nem jutok ki belőle. A negyedik napon már pirosnak láttam a havat, szemem állandóan káprázott a fáradtságtól és álmatlanságtól. Lefeküdni nem volt szabad, mert tudtam, ha elalszom, nem ébredek fel többé. Az ötödik napon csak tántorogva tudtam már menni. Az életösztön már alig működött bennem. Csak az a tudat adott erőt a továbbjutásra, hogy a párt megbízását kell teljesítenem, hogy Rákosi elvtárs utasításait viszem és ezeknek mindenképen el kell jutniuk Budapestre. Átjutottam a Kárpátokon, mert nem a saját erőm vitt át, hanem a pártfegyelem ereje és népem iránti ragaszkodásom. De minden szenvedésért kárpótlást nyújtott az a pillanat, amikor az első kisvárosban egy ház falán megpillantottam a krétával felrajzolt sarló-kalapácsot. Él itthon a párt! Nem tagadom, hogy kicsordult a könnyem.“

Így mondotta el akkoriban Schönherz elvtárs Magyarországra jövetelének történetét. A párt élt. És szervezte az ellenállást az ő vezetésével a németekkel és lakájaikkal szemben. Már 1940-ben üldözik a kopók, mire illegalitásba vonul. Az ellenállás egyre erősödik.

Megjelent a Szabad Nép, röpcéduláinak ezrei jártak kézről-kézre a gyárakban, a kaszárnyákban, a bérházakban. Mindenáron meg kell törni őket — adták ki a parancsot a magyar urak és megindult a hajsza az 1942 május 1-i röpcédula nyomán. Lépésről-lépésre haladtak a csendőrnnyomozók; munkások, parasztok, értelmiségek százait kínozták félig vagy egészen halálra. És júliusban elfogták a mozgalom egyik fejét, Schönherz Zoltánt is.

Leírhatatlan az a gyötrellem, melyen az elvtársak keresztülmentek. 1942 júliusában végefelé járt a vallatás az Andrássy-laktanyában. Rózsa Ferenc meghalt, a letartóztatottak zömét összehajtva, kifacsarva szállították át a Margit-körútra vagy internálótáborba. A vezetőket, akiktől még egyet és mást meg akartak tudni a nyomozók, egyetlen szobába tömörítették.

A sarokban betört fejjel, összeláncolva külön ült Zoli, a többiek egy csomóban a tulsó falnál. A fegyelmet kissé meglazították, azt hitték, mindent tudnak már. Egy csendőr vigyázott csak a letartóztatottakra.

Hangosan, hogy az ör is hallja, beszélni is lehetett már. Volt a csendőrök között egy felvidéki fiú, akire Schönherz elvtárs magatartása nagy hatást tett. Ha csak tehette, bement szolgálatot teljesíteni és kérte, meséljen a Szovjetunióról. Zoli beszélt neki Karkovról, a szovjetemberek életéről, a Vörös Hadseregről, Sztálinról. A csendőr mind mohóbban, mind türelmetlenebbül követelte ezeket a történeteket, az elvtársak pedig úgy vágytak erre a beszédre, mint a sivatagi vándor a vízre.

Sokan úgy érezték akkor, hogy minden elveszett. Néhány kintől megtört ember vallott és a függetlenségi mozgalom négyszáz vezetője került rajtuk keresztül az ellenség kezére. A jövő sivárnak látszott, aggasztó volt a haza sorsa, gyötörtek a vallatásnál elkövetett hibák. Az egyetlen fénysugár az ő szava volt.

Utoljára Gorkij temetéséről beszélt. A Vörös-téren, Lenin mauzóleumánál a ravatal mellett állott Sztálin a szovjet nép vezetőivel. A teret Gorkij-idézetekkel díszítették. Vörös és fekete drapériák borították mindenfelé a falvakat. Hajnaltól késő estig vonult fel Moszkva népe és a Szovjetunió minden részéből összesereglett tömeg nagy fiának teteme előtt. Zúgtak a roppant város harangjai és a rádió naphosszat Gorkij műveiből olvasott fel. Mindenki érezte: Gorkij nem halt meg, mert örök életet él a szovjet nép szívében.

„Így van velünk is — folytatta Schönherz Zoltán. — Harcoltunk hazánk szabadságáért, függetlenségéért és most itt vagyunk, kiszolgáltatva az ellenség kénye-kedvének. De senki ne higgye, hogy áldozatunk hiábavaló volt. A legkisebb munkát végzett elvtárs is legyen meggyőződve arról, hogy egy téglát ő is elhelyezett a nagy mű alapjába. A mozgalom velünk nem pusztult el: helyünkbe új, erősebb emberek lépnek és győzelemre viszik a magyar nép ügyét. Ezt az időt talán nem éri meg mindenki közülünk, de művünkben élni fogunk örökké.“

Vasabroncs pattant le az elvtársak szívéről. Úgy érezték a szabad jövőt, mintha már benne élnének.

Másnap átszállították a csoportot a margitkörúti fegyházba.

A főtárgyaláson halomra dőltek a vád összes állításai. A vádlottak, élükön Schönherz elvtárssal, bebizonyították, hogy az adott történelmi pillanatban az egyetlen hazafias cselekedet a németellenes harc lehet. Topolay bíró és Boda ügyész csak átkozódni tudtak, vitatkozni nem. „Hogyan lehetett bátorsága Önnek, szembehelyezkedni a kormányzó úr és a miniszterelnök úr akaratával?” — kérdezte Schönherz elvtárstól Boda. — „Ha egy folyó partján állok, melyen csak egy rozoga híd vezet keresztül és látom, hogy valaki a túlsó partról át akar jönni, kötelességem, hogy rákiáltok: Vigyázzon, mert leszakad a híd!” — felelte Zoli. A tanúk a függetlenségi mozgalom hazafias voltáról vallottak. Ma már történelem ez a tárgyalás, hiszen a kommunisták mellett tanúként állott ki akkor nyilvánosan Bajcsy-Zsilinszky Endre, Szakasits Árpád, Millok Sándor és mások, akik ma vezetőszerepet visznek vagy vinnének a demokratikus koalícióban. Mindhiába. Szombathelyi különbíróháza halálra ítélte Schönherz elvtársat, társait pedig életfogytiglani fegyházra. A mentőakció megbukott Horthy és Szombathelyi vak népgyűlésén. Nem volt segítség.

És aztán leszakadt a híd.

*

Lépések a siralomház előtt. „A család jött búcsúzni — fogadja őket?” „Igen — válaszolja —, várom őket.”

A szülők a széken ülnek, Zoli meg Klára-huga az ágyon. Szép családi körben, mint valamikor otthon. Gyermekeveiről beszélgetnek; régi derűs emlékek elevenednek meg a komor falak között. Zoli szemében mérhetetlen erő tükröződik. És ez az erő áthat azokra, akik vele vannak. Klári mosolyogva hátrál ki a szobából, elrohan, hogy megkísérelje a reménytelent: kegyelmet kér Szombathelyitől. Az apa néma kézfogással búcsúzik fiától. Anyjával összeölelkezik, még egyszer összenéznek és Schönherz néni halkán mondja az ajtóban: „Büszke vagyok rád.”

Soha anya ennél szebbet még nem mondott.

*

Reggel van már. Weil Emil elvtársat zárkájából lekísérik a siralomházba. Az éjjel virrasztott, várta ezt a hívást, de most zavart és lámpaláza van. Búcsúzni hívja őt Schönherz. Weil dr. beszélt először. A magyar dolgozók háláját tolmácsolta és azt,

hogy a munkások és parasztok soha nem fogják nagy harcosukat elfelejteni. Zoli átható tekintettel, csillogó szemmel hallgatja, de itt elmosolyodik és félbeszakítja: „Kihagytad a haladó polgárságot” — mondja egyszerűen, mintha szemináriumot vezetne. Aztán üdvözlét küld Rákosi elvtársnak s a többi elvtársaknak. „Csak azt sajnálom — fejezi be aztán —, hogy a győzelem küszöbén kell elválnom tőletek.”

Megölelik egymást, aztán Weilt elvezetik. Kint trombita harsan, lábak dobognak az udvaron. Megkezdődik a „szertartás”.

Budapest, 1942. okt. 8.

Draága Kedves Gyermi Fiam,
Draága Kedves Feleségem!

Kedves kis fiam, mikor e sorokat
kezdek írni és ma már nem leszek
többé. Éppen azon a napon halok meg,
amikor téged édes anyád kímélt
megszült. Küldésnapodon halok meg.
A természet, az élet örök törvénye
minden ami keletkezik elmúl. ^{és}
Én meghalok és benned új
erő keletkezik, mely tovább viszi az
életet.

Schönherz Zoltán búcsúlevelének részlete

A katonák sorfala között lépett ki az udvarra, a vesztőhelyre. Egy pillanatra megállt a kapuban a lépcső előtt, a katonák felé fordult és tisztán csengő hangon kiáltotta: „Honvédek, harcoljatok a független, szabad, demokratikus Magyarországért!” A trombita recsegni kezdett, hogy szavait elnyomja, de ő ment előre és hangja túlszárnyalta a trombitáét: „Vesszen Hitler! — kiáltotta. — Éljen a béke!” — „Vigyétek már” — ordította az ügyész és a kötél szorítása törte meg Schönherz elvtárs utolsó szavait, amelyekkel a független, szabad, demokratikus Magyarországot éltette.



Ságvári Endre

Ságvári Endre

A munkásifjúság tanítómestere és nagy vezetője, a magyar függetlenség hős harcosa 1913-ban, Budapesten született. Polgári családból származott, de tanulmányai, igazságérzete és szabadságszeretete korán az elnyomottak mellé állítják. Egyetemista korában a haladó diákmozgalom egyik vezetője és már itt kitűnik ragyogó képességeivel, páratlan szervező erejével, szónoki tehetségevel, bátorságával. Egyetemi évei után azonnal csatlakozik a munkásifjúság mozgalmához és rövidesen annak vezető szervébe, az Országos Ifjúsági Bizottságba kerül. Ekkor már a Kommunista Párt tagja. A nyilasmozgalom nagy előretörésének az ideje volt ez. Sokan a megalkuvás, a hátrálás, a „keretek fenntartásának“ a politikáját képviselték a nyilas erőszakkal szemben és visszariadtak minden éles összecsapástól. Ságvári nem ezek közé tartozott. Tisztán látta, hogy a nyilas mozgalom az ország pusztulását jelenti és nem meghátrálni kell a nyilasok elől, hanem ütésre még keményebb ütéssel kell válaszolni. A nyilas banditáknak a munkásotthonok ellen vezetett terrortámadásaira válaszul 1937-ben megszervezi a munkásifjúság rohamát a nyilasok Tompa-utcai bűntanyája ellen. Ő maga vezeti a rohamot, amelynek során az ifjúmunkások pusztá kézzel széjjelverik Kémeri Nagy Imre terrorbandáját.

Horthyék rendőrsége futni hagyja a nyilasokat, de lecsap az ifjúmunkásokra. Közel száz ifjú szabadságharcost tartóztatnak le. Schweinitzerék pribékjei vadállati kegyetlenséggel kínozzák Ságvárit, agyonveréssel fenyegetik, — de összeszorított fogakkal

hallgat, igazi hősként viselkedik. Horthy bírósága nyolc hónapi börtönnel sújtja, mert megmutatta az egész nemzetnek: ököllel kell fizetni a nyilasoknak árulásuk bérét.

De tévedtek Schweinitzerék, amikor kínzással és börtönbüntetéssel akarták az ifjú Ságvárit elrettenteni a további harctól. Az elszenvedett kínzások és börtön csak megacélozta erejét, a magyar reakció elleni gyűlöletét csak fokozta. A börtönben minden

7346 Dr. Ságvári Endre rab tulajdons

Ex a füz. 68. azaz Hatvan-
nyolc példányos oldalsó tartalmaz.

A füz. 68. oldalról kitért
szövegben említették Turke mellett
lévő

Bp. 1940 augusztus 5-én



Állami Levéltár
Könyvtári főosztály

Hivatalos bejegyzés Ságvári egyik füzetének tábláján

idejét a tanulásnak szenteli és füzetek egész sorát tölti meg jegyzeteivel és tanulmányaival. Alighogy kiszabadul, újult erővel lát neki a küzdelemnek. Vezetése alatt az ifjúsági mozgalom hatalmas arányú fejlődésnek indul. Fáradhatatlanul, kora hajnaltól késő éjszakáig dolgozik, szervez, tanít. Munkabírása szinte legendás. Vidéki parasztfjak számára tartott egyik szemináriumának résztvevője megkérdi: „Ez az elvtárs mikor szokott aludni?” Szemináriumában a kérlelhetetlen, megalkuvást nem tűrő harcosok százait neveli határtalan szeretetre a nép, izzó gyűlöletre a fasizmus és a reakció ellen. Az ifjúmunkások rajongásig szeretik, a tűzbe mennek érte. Az „Endri” név, a beceneve, valóságos fogalommmá lett és nem csoda, mert Ságvári határtalan melegséggel, szeretettel fordul elvtársai felé. Egy elvtárs így jellemezte egyszer: „Endriről mindenki azt hiszi, hogy ő a legjobb barátja”. És ebben van is igazság, mert ö benne minden elvtárs a legjobb barátjára talált.

Kérlelhetetlen harcban a megalkuvók, az opportunisták ellen sikerül megvalósítania ifjúsági vonalon a munkásmozgalom egységét. Az ő vezetése alatt az ifjúsági mozgalom nemcsak politikailag, de szervezetileg is egyesíti a kommunista és szociáldemokrata munkásifjakat. Ennek köszönhető nagyrészt, hogy az ifjúság munkások tömegeit a fasiszta szellem nem tudta megfertőzni, hogy az ifjúsági mozgalom a hős harcosok százait adta a magyar függetlenségi harcnak. Ennek köszönhető, hogy az egységes ifjúsági mozgalom politikai befolyása, súlya állandóan növekszik és a magyar függetlenségi mozgalomnak egyik vezetőerejévé válik.

A munkásifjúság egységének megteremtése mellett fáradhatatlanul dolgozik a parasztifjúsággal való kapcsolat kimélyítésén. Évente megszervezi Szent István napján a parasztfjak országos találkozóját. Illegális kapcsolatot tart a vidékkel, szervezőket küld le, levelez velük, szemináriumot szervez számukra. Nincs boldogabb nála, amikor sikerül egy-egy újabb vidéki kapcsolatot találnia.

Amikor az ország függetlensége közvetlen veszélybe kerül, pártunk irányítása mellett teljes erővel nekilát a függetlenségi mozgalom szervezésének. A függetlenségi harc első tömegmegmozdulásainak — amelyeket a Kommunista Párt szervezett — ő az egyik legfőbb mozgatója. Megszervezi 1941 október 6-án a Batthyány-emplékmécsesnél a munkás-, paraszt- és értelmiségi ifjúság első közös akcióját és tüntetését a magyar függetlenség ügye mellett. De ő az egyik főszervezője az 1941 halottaknapin nagy tüntetésnek a Kossuth-mauzoleumnál és az 1942 március 15-i Petőfi-téri tömegdemonstrációnak is, amelyekben először lép fel egységes harci frontban az ország három nagy dolgozó rétege, a munkásság, parasztság és értelmiség, hogy tiltakozzék a háború ellen és tüntessen a függetlenség és a béke mellett.

Horthyék 1942 tavaszán lecsapnak a függetlenségi harcot vezető Kommunista Pártra. Százával hurcolják el a legjobb harcosokat, a magyar nép legjobb fiait az Andrassy-laktanya kínzókamráiba. Ságvári bujdosásba kényszerül. A magyar Gestapo vérebjei ádáz dühvel keresik. De ő nem azért bujdosik el, hogy a bőrét mentse. Az első pillanattól kezdve — egyideig mint a Párt Területi Bizottságának tagja — fáradhatatlanul és vakmerően szervezi, építi a pártot, a függetlenségi mozgalmat. Minden csendőrségi nyomozónak zsebében a fényképe, de ő dacolva minden veszéllyel,

reggeltől estig az utcákat rója, egy nap 10—15 illegális találkát is lebonyolít 1943-ban megszervezi az ifjúsági ankét-mozgalmat. Száz és száz kapcsolata van és amerre megfordul, munkája nyomában megindul a harc a németek és lakásaik ellen. Nincs olyan munka, nincs olyan veszély, amelyet ne vállalna. Lebukik a párt nyomdája — Ságvári rövid idő alatt új nyomdát szervez. Meg kell menteni, el kell hozni a nyomdát egy veszélyessé vált helyről — Ságvári megy el érte és cipeli az ólombetűkkel, nyomdai alkatrészekkel tele, roppant súlyú hat bőröndöt napokon át egyik lakásból a másikba, míg megfelelő helyet talál számukra. A lebukás veszélye fenyeget egy elvtársat és sürget az idő, — Ságvári nem habozik; kockáztatva, hogy a csendőrpribékek karjaiba fut, felmegy a lakására leadni a figyelmeztetést. Közben minden szabad percét olvasásnak szenteli. Széleskörű tudását állandóan fejleszti. Elmaradhatatlan táskája állandóan tele van újságokkal, folyóiratokkal, könyvekkel. A legnehezebb időkben is csupa derű, biztatás. „Még két hónap“ — mondja és szélesen mosolygó képe, a belőle kiáradó törhetetlen hit és optimizmus újult erőt ad mindenkinek a nehéz harc további folytatására. Nincs lakása, estéről estére másutt alszik, üzött vad saját hazájában, — de ez a derű, ez az optimizmus egy pillanatra se hagyja el. Olyan embernél lehetséges ez csak, aki összeforrt, eggyé vált népével, akinek törhetetlen hitet ad ügye igazának és győzelmének biztos tudata. Igazi. ízig-vérig kommunistánál lehetséges ez csak, olyannál, mint amilyen Ságvári Endre volt.

1944-ben ő szerkeszti a kommunisták illegális újságját, a „Béke és Szabadság“-ot. A negyedik szám anyagát összeállította már, amikor utoléri a végzet. Egy besúgó segítségével nyomára akadnak és a Pasaréten a Nagy-féle cukrászdában egy illegális találkozón le akarják tartóztatni. Ságvári jól tudja, hogy mi vár rá és fegyvert ránt a rátörő pribékekre. Egyet lelő közülük, egy másikat megsebesít és már majdnem megmenekül, amikor a tűzharcban a kijárat felé hátráló nagy harcost leteríti a gyilkosok golyója. Ugy történt, ahogy életében megfogadta: nem került élve a hóhérok kezébe. Fegyverrel a kézben halt meg, halálával is utat mutatva a nemzetnek arra, hogy eljött a fegyveres harc ideje, amikor fegyverrel a kézben kell szembefordulni a gyűlölt német megszállókkal és hazáruló cinkostársaikkal.

Ságvári Endre

1913 — 1944

Ságvári Endrő, a magyar munkásmozgalom nagy harcosát, pártunk vezető tagját július 27-én délután a csillaghegyi Gestapo csendőrnnyomozói meggyilkolták. Mozgalmi munkája közben tört rá a csendőrnnyomozók negyprébéké. Ságvári a nagy veréb közötti hármat tüzharc közben leterített de több lövés őt magát is halálra sebezte.

Ságvári Endrét a szocialista munkásmozgalom nevelte. Nagy tanítója, harcos vezetője volt a magyar munkásifjúságnak. Önfelelőző hőssésséggel harcolt mindig a proletariátusé: az egész magyar nép veszett ellensége: a Hitlerfasizmus ellen. A munkásszervezetek védelmében már 1937-ben harcba vezette a munkásifjúságot a Tompa-utcai nyilas banditák ellen. Emlékét beborították. 1942 óta a magyar Gestapo elől bujdosva szervezte és vezette a nemzet felszabadító harcot a németek és bérenceik ellen. A munkásifjúság szeretett vezérét, a munkásmozgalom nagyráihivatott katonáját, a magyar szabadságharc vezető harcosát vesztette el benne.

Ságvári Endre úgy halt meg, ahogy élt: harc közben. Utat mutatott életével — példát mutat most halálával. Fegyvetrel kell szembeszállnunk a bérnyilkos előpredékkal, a cely a terror és nép-szalás minden eszközzel taszítja sírba nemzetünket!

Magyarok! munkásifjak! A háború rohamléprekkel közeledik felénk. Nemzetünket csak ti menthetitek meg a végső pu ztultatól. harcoljatok kíméletlenül a német megszállók és nyomoruult lakájait ellen a békéért, Magyarország felszabadításáért.

Harcoljatok Ságvári Endre szellemében, aké életé és halála a magyar nép szabadsághőssévé avatott.

1944 augusztus

Békepart

A Békepart Ságvári halála után terjesztett röplapja

„Jelmondatként szeretnők minden magyar hazafi lelkébe vésni: nincs demokratikus Magyarország az ifjúság demokratikus nevelése nélkül. Nincs demokratikus nevelés az ifjúság politikai szabadsága nélkül. Nincs szabad nemzet szabad ifjúság nélkül!” Ságvári Endre egész életében azért harcolt, hogy a magyar ifjúság szabad legyen és a „Béke és Szabadság“ első számában 1944 márciusában írt fenti sorai ma, amikor a magyar ifjúság keresi a jövő útját, időszerűbbek, mint valaha. Tanuljon a magyar ifjúság Ságváritól hazát szeretni, szeresse a szabadságot úgy, ahogy Ságvári szerette, álljon a magyar ifjúság előtt példaképen Ságvári Endre elete és akkor a magyar ifjúság bizton rátalál a helyes útra: az 1848 márciusi ifjainak nyomdokára.

A KÁRPÁTI AJAI ÚKRÁN NÉP HÓSE



Borkanyuk Alex

Borkanyuk

„Sohasem rendültem meg és nyugodtan halok meg, mert tudom, hogy ügyünk igazságos és a győzelem a mienk lesz“ — ezt írta *Borkanyuk* Alex-kivégzése előtt néhány órával a feleségének.

Jaszinán született, 1901-ben. Szülei földhözragadt, szegény földművesek voltak. Őt a szegénység vitte be már fiatal korában a kommunista mozgalomba. Hamarosan a kárpátukrajnai kerület titkára lett, később a kerület kommunista képviselője a csehszlovák parlamentben. Mint képviselő is tántoríthatatlanul harcolt népe politikai és gazdasági felszabadításáért. 1939-ben, amikor Hitler „odaajándékozta“ Horthynak Kárpát-Ukrajnát, Borkanyuk a Szovjetunióba emigrált. Alighogy megindult azonban Hitlerék támadása a Szovjetunió ellen, az elsők egyike volt, aki Rákosi Mátyás felhívására ejtőernyővel szállt Kárpátalján, Kőrösmező környékén, hogy felvegye a harcot a ruszin és a magyar népelnyomóival, a fasisztákkal szemben.

A horthysta kopók azonban hamarosan nyomára akadtak. Jól tudták, milyen veszedelmet jelent Borkanyuk jelenléte ott, ahol a magyar reakció akarja kezében tartani a gyeplőt. Röviddel leszállása után sikerült is elfogni őt. Hónapokig hiába kínozták. Mint a többi kommunisták, ő sem vallott egyetlen szót sem.

A Margit-körút hírhedt katonai bírósága elé került. Vádiratában még maga az ügyész sem javasolt számára halált, — 15 évi fegyházatot kért Borkanyuk részére. A tárgyalás folyamán

azonban megérkezett a Margit-körútra egy német katonai bizottság. Túlenyhének találták a magyar bíróság ítéleteit. Ráparancsoltak a „független“ magyar bíróságra, hogy súlyos ítéletekkel bizonyítsa be hitlerhű voltát. A bíróságnak több sem kellett. Miután Borkanyuk a népek szabadságáért, a magyar nép függetlenségéért harcolt, pusztulnia kellett. Az ügyész, aki röviddel azelőtt még „csak“ 15 évi fegyházra akarta ítéltetni, most halált kért Borkanyuk Alex fejére.

A „magyar“ bíróság engedett a német kívánságnak. Borkanyukot 1942 október 3-án, néhány nappal Schönherz Zoltán mártírhalála előtt, a Margit-körúton kivégezték. Dobszó sem tudta elnyomni szavait: „Éljen Sztálin!“ „Éljen a független demokratikus Magyarország!“

Amikor a Kerepesi temetőben kihantolták, hogy hazavigyék tetemét a Kárpátok közé, Rákosi Mátyás így jellemezte nemes alakját: „Egyéniségében az igazi nemzetköziség egyesült az igazi hazafisággal.“

AHORTHY-REAKCIÓELLEN

A magyar munkásosztályt a Tanácsköztársaság bukásával hatalmas csapás érte. Ki voltak szolgáltatva a nagybirtokos, nagytőkés uralkodóosztályok mohóságának és vad gyűlöletének. A vérveszteség óriási volt. A fehér terror első éveiben nyíltan és szabadon folyt a munkásmozgalom harcosainak gyilkolása. Az élve eltemetett, vízbefojtott, a kihallgatás és ítélet nélkül agyonlőtt, felakasztott, agyonvert harcosok százai jelezték az ellenforradalom útját.

A munkásosztálynak azonban történelmi hivatása van. A kezdeti aléltságot és a rettenetes csapásokat gyorsan kiheverve rövidesen újra megindult a harc a dolgozók felszabadításáért. Az ellenforradalom is megváltoztatta módszereit. A Horthy—Bethlen-rendszer konszolidálódott. Szigorúan ügyeltek a „törvényes“ és „parlamentáris“ formákra. A formák, külsőségek szigorú betartásának leple alatt azonban tovább folyt a vad üldözés. Siófok és Orgovány ideje elmúlt, de a főkapitánysági kínzókamrában félig vagy egészen agyonverték a munkásmozgalom hőseit. A fegyintézetekben százával senyedtek és pusztultak a magyar nép legjobb harcosai. A börtönből kikerült harcosokat rendőri felügyelet alá helyezték, kiüldözték a munkából, lassú éhhalálra ítélték. Soha még rendszer képmutatóbb, szemforgatóbb, aljasabb nem volt, mint Horthy—Bethlen alkotmányos rendszere. Miközben jogrendről, törvényről szónokoltak, félszemmel folyton arra ügyeltek, hogy a kínzókamrák párnázott ajtajai és a börtönök vasrácsai mögül ki ne hallatszón a halálrakínzott harcosok hörgése. Mégis kihallatszott! A számtalan áldozat nem volt hiábavaló. A harcosok hősi példája új harcosokat nevelt. Az életbenmaradottakat új, fokozott harcra serkentette mártírtársaik példája.

Az ellenforradalmi rendszer nem pusztán elvont, elméleti okokból üldözte a kommunista pártot és annak tagjait. Üldözte azért, mert a 25 éves elnyomás alatt a kommunisták vezették a dolgozók munkáért, kenyérért, szabadságért folytatott mindennapi harcát a népelnyomó, nemzetgyilkos Horthy-rendszer ellen. Ez volt a közvetlen oka az uralkodóosztályok feneketlen gyűlöletének a kommunistákkal szemben.

Iszonyatosan nehéz volt ebben az időben előrevinni a munkásosztály és a magyar nép ügyét. Senki sem tudhatta a harcosok közül, mikor jut a mártírok sorsára — de a kommunisták állták a harcot. Nemcsak élni, meghalni is tudtak, hősök módjára.

Akit Lenin megdicsért . . .

Mészáros Gábor, mint fiatal húsipari munkás vonult be katonának az első imperialista háború idején és 1917-ben orosz hadifogságba került. Az Októberi Forradalom után kommunista lett és Szibériában a magyar hadifogolymozgalomban végzett aktív munkát. Moszkvából 1918 vége felé tért vissza Magyarországra.

1919 februárjában Rudas Lászlóval együtt, mint delegátat a III. Internacionálé első kongresszusára küldte a magyar párt. Az út rendkívül nehéz volt; legnagyobb részét — Tarnopoltól Vynicáig — jórészt gyalog kellett megtenniök, folytonos életveszély között. Mészáros Gábor itt is bátor, odaadó, leleményes, vasenergiájú elvtársnak bizonyult. Moszkvában Lenin fogadta a magyar küldötteket és igen dicsérően emlékezett meg Mészáros elvtárs önfeláldozó magatartásáról.

A magyar tanácsköztársaság bukása után Mészáros Gábor Bécsbe emigrált és ott az illegális munkában vett részt. Élete kockáztatásával többször átlépte a magyar határt: röplapokat és más irodalmat szállított. Az egyik ilyen határátlépésnél egy aljas Horthy-spici árulása folytán csendőrkézsre került. Mészáros Gábor elvtársnak, akiben törhetetlen lélek nagy testi erővel párosult, sikerült lefeszítenie kezéről a bilincseket, azokkal az őt kísérő csendőrt leütnie és elmenekülnie. Napokig bujkált az osztrák határmenti erdőkben, de sajnos, nem sikerült a határt átlépnie és megmenekülnie: újra elfogták és bosszút lihegve Budapestre szállították. Itt minden eljárás nélkül elintézték: rettenetesen megkínozták és a Dunába dobták.

Mészáros elvtárs szerény ember volt, aki a legnehezebb feladatokra vállalkozott és azokat mindig okosan, higgadtan és semmi nehézségtől vissza nem riadva oldotta meg. A magyar munkásosztály történetébe beírta nevét azzal, hogy ő képviselte a magyar munkásosztályt a III. Internacionálé első kongresszusán, de még inkább hősi halálával, amely a magyar munkásság és a KMP szolgálatában érte el. Aljas árulás vetett véget nemes életének. A magyar munkásosztály hálája övezi emlékét.

A két Vadas-testvér

Vadas Márton az 1919-es forradalom után került Bécsbe, résztvett az emigráció megszervezésében, segített a bujdosók Bécsbe szállításában. Az alacsonytermetű, szelídarcú fiatalembert mindenki tehetséges, önfeláldozó, odaadó elvtársnak ismerte. Amikor fontos pártmegbízásokat kellett teljesíteni Magyarországon, erre önként vállalkozott. Akkor fogták el öccsével, a 16 éves *Andorral* együtt, amikor megkezdték a Bécsből hozott levelek kézbesítését. A náluk talált levelekkel számos elvtársat törbeccsáltak a kelenföldi laktanya kínzókamráinak „vitéz” lovagjai, Héjjas Iván martalócai.

Hamburger volt földművelésügyi népbiztos felesége, aki együtt volt a Vadas-fiúkkal ebben a pokolban, a következőket beszélte róluk:

„Vadast lefogták, a levelet megtalálták nála és ezzel a levéllel csaltak törbe engem és a többieket: Pósz, Horváthot, Neumann... Szegény két kis Vadas, rémesen össze voltak verve. Ha azt mondom, hogy elverték őket, ezalatt nem a köznapi mérték értendő, hogy valakit elagyabugyálnak. A kelenföldi laktanyában a csontjait törték el az embereknek, hajukat tépték ki és drótkorbáccsal marcangolták véresre testüket. Alaktalan, vérző hústömegek kerültek ki a tiszt urak markából. A Vadas-fiúknak sem irgalmaztak, nem nézték fiatalságukat — a kisebbik 16 éves volt csupán. Éppen úgy agyonraverték őket, mint a többit, mint Mészáros Gábor elvtársat, akit ugyancsak Bécsből jövet fogtak el és kezén-lábán súlyos láncokkal, égési sebekkel borítva, félig öntudatlanul feküdt egy cellában... A két Vadas-fiút egy este „éjjeli munkára” vitték. (Jól tudjuk, mit jelentett az éjjeli munka. Abból nem tért vissza soha senki.) Mészáros Gáborral és egy másik elvtárral együtt vitték őket, kettőt az összekötő vasúti hídon lötték agyon és a Dunába dobták. A másik kettőt élve taszították a folyóba. Szegény két Vadas. Árva gyerekek voltak. Márton biztatott, hogy kiszabadulok; ő egy szót sem vallott ellenem, hiába verték...”

Nem, a Vadas-fiúkat nem lehetett megtörni. Tudták, hogy miért szenvednek. Kommunisták voltak.

Meghalt egy proletár

Az alábbi, 1927-ben készült röplaphól elolvashatjuk, hogyan halt meg Németh István elvtárs, akit mint az 1926. évi Rákosi-per egyik vádlottját ítélték el.

WINDISCHGRATZ SZANATORIUMA KERÜL -- NÉMETH ISTVÁN MEGHAL A

BÖRTÖNEN

Meghalt egy proletár. Nem is meghalt! Meggyilkolták. Börtönben. Allamaparésztással. A jogi formák pontos betartásával.

Az tettes volt. Porrette tudója. Politika miatt került a börtönbe. Szocialista volt, pártunk tagja és az volt a bűne, hogy Bécsben meghallgatott egy kommunista előadás-sorozatot. A postvidéki fogház levegőtlen, kinyithatatlan apró ablaku cellájában rohamosan romló tudóbajt kapott. Mensokára vért hányt. Családtagjai kérik szabadsáengedélyt, hiszen csak vizsgálati fogoly. Elutasítják. Majd tárgyalás után Németh elvtársban az erős akarat is harcolt a betörtség ellen. Megéli a tárgyalást. 18 hónapot kap! 10 hónapot kitöltöttnek számítanak. Ujra kérik engedélyt szabadsón. 8 hónap aránylag nem súlyos büntetés. Viszont egy élt: forog kokán és vele egy család megélhetése. De nem használ a köhögés. A vérhányó embert, aki anyira gyöngé, hogy a fogház-orvos tárgyalásra sem akarja engedni 8 hónapos büntetés hitvárák miatt nem szabadságolják. Viszszakorül a cellába. Allapota egyre súlyosodik. Mikik az idő is. Már negyedév sines hátra. Mégsem engedik. És persze megfelelő ápolást sem kap. Meghull a börtönben. Meggyilkolta az ügyesség és tályvaralmi ridegsége. - Színdobhoz: családja nem hivatalos uton csak véltárondu tudja meg, hogy temetőre kell mennie... /Három héttel az előtt egy hégy évre ítélt kommunistát a büntetés lejártakor vár a családja. Nem jön. Érdelklőnek. Néhány nappal az előtt temették. Simon elvtársat és szintén még az értesítést is felcselogosodt tartották: /

Windischgrätz házas a száz panamak herógo a bankrombitást nem szűzhatta meg /Külpolitikai okokból: / oly könnyen mint a kramp-li-panamit, meg a többi. Börtönbe került. Kap is olyan kedvezményeket, amiket a fogház összes addigi lakói álmodni sem mertek volna. Kap fogházi szanatóriumot is. Ellátása herógi. De hát a fogház mégis csak kórhazatlan. "Lelki baja" támad. "Sürgős operáció szűrsége" - írja a szabadságolását megkele hivatalos kommuniké. Persze a lelkek operálásánál még nem tart a tudomány és Windischgrätz megporálásától többé szó sem esik, mióta szabad. Legfeljebb majd akkor innak róla, mikor meg fogják hosszabbítani a betegszabadságát.

Nádossy Imrénél, a rend legfőbb őrnök, naponta kinálják ugyanazok a szabadságot. Naponta telekürtölik a világot, hogy milyen beteg a volt országos főkapitány és hogy egész sürgősen szabadul ő is. De Nádossy ravasz. Tudja mit jelent a népszerűség. Hagyja tehát, hogy beszéljenek, írjanak róla e inkább még tényleg napig, s közben hírosztolják, hogy ő nem akar semmi kivételt. Pár nap múlva ha megfoglalának találja az időt a szabadságra, még mindig mondhatja, hogy "most már valóban" súlyos büntetmai vannak. S less szabadság is, népszerűség is.

A sok poz közben persze Nádossy is a leghallatlanabb hivatalokot élvezti és követeli is meg.

20 elvtársunk összesen kb. 140 hónapot töltött vizsgálati fogházban a Rákosi-ügy kapcsán. Most maga az ügyesség ejtette el

Így szenvedtek legjobb harcosaink a börtönökben. Így halt meg Németh elvtárs.

Lássuk életének egy-két pillanatát.

✱

A „Magyarország” riporterét egy hang — Németh István hangja — telefonon kihívja, hogy nézzen meg egy hársfautcai kilakoltatott családot. Mire a riporter a helyszínre ér, Németh elvtárs már letörte a hatóságilag lezárt lakás lakatját és egy társának segítségével — harsányan dalolva az *Internacionálét* — hordja vissza a kilakoltatott proletárcsalád bútorait a lakásba.

✱

A rabságban nagyon ártott neki, hogy mindkét általános éhségsztrájkban résztvett. A gyűjtőfogház udvarára — a napi sétára — hordágyon viszik le. Mosolyogva, bizakodón beszél, lelkes szavakkal kitartásra buzdítja társait.

✱

Temetésén többezer munkástársa vesz részt. Egy volt rabsársa mond húcsúbeszédet... Meghalt egy proletár...

„Mindent megér az,
hogy egy szép napon
szabadok leszünk!”



Lőwy Sándor

1924-ben, alig tizenötévesként lett Kassán a Kommunista Ifjúság Szövetsége tagja Lőwy Sándor. Kiváló szervezőnek bizonyul és rövidesen, fiatal kora ellenére már a kerületi végrehajtóbizottság tagja. A szlovákiai magyar nyelvű mozgalom legnépszerűbb szónoka. A 16—17 éves fiú szakszervezeti nagygyűlésen, pártvitákon szólal fel; az elvtársak temetésén rendszeresen ő mondta a gyászbeszédet.

Egy alkalommal egy idős, közmegegyezésben álló szakszervezeti vezető felesége éjnek idején keresi fel, hogy jöjjön férje betegágyához. A haldokló személyesen kéri meg Sanyit, hogy ő mondja a temetésén a beszédet.

Már működése első évében néhány hónapot fogházban töltött és amikor újra elfogatóparancsot bocsátanak ki ellene, Bécsbe, majd Berlinbe megy. Azonban nemsokára Budapesten látjuk viszont, mint a Kommunista Ifjúság Szövetsége központi bizottságának tagját, utóbb mint országos titkárát. 1927-ben fogja el a rendőrség. Elképzelhetetlen embertelenséggel kinozzák, csomókban tépik ki a haját és megetetik vele; tüzes vassal égetik, majd ötnapos inkvizíció után statáriális bíróság elé állítják. Ilyen tiszta, ilyen lelkes embert nem lehet megtörni. Levelei mutatják, hogy bizakodása, kedélye változatlan. Egyik négyoldalas, kedveshangú, tréfás levelének utolsó sorait ideiktatjuk: „*Ma értesültünk arról, hogy ügyünk olyan stádiumban van, hogy statáriális bíróság elé kerülünk. Az élet szép, én nemrég voltam 18 éves. Gyönyörű volna élni sokat, sokáig, hiszen a holnap az olyan szép lesz. Szép az élet, néha*

egy kicsit nehéz, de az a fontos, hogy mikor nehéz, akkor is fel a fejjel, Nővérke. Egyetlen egyet kérek Tőled, hogy bármi is fog történni, úgy viselkedj, úgy vedd tudomásul, mint az az én nővéremhez illik. Mindent megér az, hogy egy szép napon szabadok leszünk.“

Hatalmas nemzetközi tiltakozás állítja meg a magyar hóhérbírák kezét; rendes bíróság ítéli el három évre. A harmadik évben kerül át Vácra. Vas Zoltán könyvéből ismerjük meg az ottani életet és bekövetkezett tragédiáját.

A fegyházigazgató gyalázatos bánásmódja miatt október 21-én éhségstrájkba kezdenek a foglyok. Ennek lefolyásáról beszéljen két részlet Vas Zoltán könyvéből.

1929 október 26. Szombat

Este.

Borzalmas katasztrófa történt. Több, mint katasztrófa: gyilkosság! Sztaron és Lövy haldokolnak. Az igazgató előttünk kiadott utasítására az orvos a mesterségés tápláláskor ide-oda tologatta torkunkban a gumicsövet. Kínzott bennünket, hogy abba hagyjuk az éhségstrájkot. Közben Sztaronnak és Lövynek a gyomor helyett a tüdejére engedte le a tejet. Mindketten súlyos tüdőgyulladást kaptak.

Szemükben ott csillog már a halál.

Csak véletlenül múlt, hogy Rákosit nem gyilkolták meg. Kitépte magát a fegyőrök keze közül és kiesúszott torokából a gumicső.

1929 október 27. Vasárnap

Az éhségstrájk hetedik napja.

Egész éjjel elvtársaink ágya körül voltunk. Szívünk minden vágyával, akaratunk minden erőfeszítésével segítettünk volna rajtuk, de csak tehetetlenül néztük halálos kínlásukat.

Szörnyű látvány!

1929 november 5. Kedd

Lobog a tűz a kórterem vaskályhájában. Hárman ülünk körülötte: Rákosi, Öry és én. Alkonybahajló sötétségben Lövyről és Sztaronról beszélgetünk. Ahogy ők meghaltak, nem vigasztalan a halál. Férfiak, harcosok haltak meg.

Egy kommunista „öngyilkosság“

Apja falusi néptanító volt, aki soha nem hajtotta meg derekát az urak előtt. Öntudatos emberekké nevelte a paraszt fiatalokat és megtanította őket igazi ellenségei megismerésére. Résztvett a forradalmakban, majd hosszú időt töltött a börtönben is. *Hoffmann Ottó* előtt így nem volt új terület a munkásmozgalom, a népért való harc.

Élénk, mozgékony, jótanuló gyerek volt. Tizennégy éves korában egyedül ment Fiuméba megnézni a tengert, de hazajönni már nem tudott, úgy toloncolták vissza. Géplakatosságot tanult, de csakhamar munka nélkül maradt és favágásból, mindenféle alkalmi munkából tartotta fenn magát.

Egyszer az utcán egy munkásembert látott a kapu mellett meghúzódva. Látja szemén, hogy kérne, de mégsem szól. Az emberen rongyokban lóg a ruha. Megkérdi tőle: — Maga szeretne nekem valamit mondani? Ugye, munka nélkül van? — Igen — feleli a munkás —, szeretnék kérni, de ez nekem nem megy, én még soha nem kértem semmit, munkát meg ilyen rongyosan nem kapok. — Ottó szó nélkül levette a kabátját és odaadta neki.

Ha a pártnak pénzre volt szüksége, ő teremtetten elő a föld alól is, ő, akinek sohasem volt egy fillérje sem. De jó kedélyét, optimizmusát soha nem veszítette el. Mint a Munkás Testedző Egyesület tagja, kitűnő síelő volt és szeretett mindenféle sportot. Az MTE-n keresztül 25 éves korában lett a Kommunista Párt tagja.

A párt a sajtóapparátus vezetését bízta rá. Illegálisba kellett vonulnia, elhagyta társaságát, abbahagyta legnagyobb örömét, a sportot és minden erejével a pártmunkára vetette magát.

Mikor először tartóztatják le, nem tudnak belőle vallomást kicsikarni és így hathónapos büntetés után szabadul. Ismét sajtómunkához kerül; nyolc hónapig vezeti az apparátust. Mikor a rendőrség elfogta munkatársait és a nyomozás eljutott hozzá, keresztülörtözte magát a detektívgyűrűn és illegálisba ment. De tarthatatlanná vált a helyzete. Külföldre ment és ott tanult, hogy mennél jobb munkát végezessen azután.

Mikor Sallait és Fürstöt kivégezték, nem tudott tovább távolmaradni hazájától. Tavaszra haza is jött és a sajtóvonalon kapcsolódott bele a Párt tevékenységébe. A mozgalomban szerzett gyakorlati tapasztalatai és külföldi tanulmányai nagymértékben segítségére szolgáltak munkájában, mely egyre eredményesebben bontakozott ki. A pártvezetőség ismételt dicsérete többet jelentett számára minden elképzelhető anyagi jutalomnál és még hatványozottabb mértékben vetette magát nehéz, felelősségteljes munkájába. Megszakítás nélküli másfél évig tartó tevékenységének a le-
tartóztatás vetett végét.

1934 október 31-én délután 2 órakor került ismét a rendőrség kezére. Vallatták, de hiába. A feldühödött pribékek este 6-kor a harmadik emeleti ablakból lelőtték az udvarra. Mire az orvos megvizsgálta, halott volt.

A rendőrség hivatalos jelentést adott ki, amely szerint „Hoffmann Ottó öngyilkosságot követett el“.

A vörös zászló kihullt kezéből...

Az 1931-ben hozott statáriumrendeletől a kormányzat a kommunista mozgalom megfojtását remélte. Ehelyett azonban azt kellett tapasztalnia, hogy hiába kivégzés, börtön, kínzás — a mozgalom, a Horthy-fasiszta rendszer elleni küzdelem egyre erősödik.

Ennek a küzdelemnek egyik csatája a Városliget sarkán játszódott le 1932 szeptember 1-én.

A Kommunista Ifjómunkás Szövetség által szervezett éhségtüntetésre gyülekeznek Angyalföldön a munkanélküliek. A Rőpentyű-utcából kisebb csoportok indulnak el, a Béke-téren már nagy tömeg verődik össze. Mindenünnen csatlakoznak a tüntetők és a Frangepán-utcából már 4—500 főnyi kialakult zárt menet fordul ki a Szent László-útra. A menet élén vörös zászlót lenget a szél. *Bauer Oszkár*, a fiatal sütőmunkás viszi a zászlót és a mögötte menetelő munkások az Internacionálét éneklik. Így érnek a Hungária-körúti sorompóhoz.

A sorompónál álló rendőrőrszem futásnak ered, de közben észreveszi a közeledő riadókocsit és ettől megjön a bátorsága. Előrántja fegyverét és több lövést ad le a rendben vonuló menetre. A Horthy-rendőrségnek nem drága a munkás élete. *Bauer Oszkár*, a zászlótartó, szívenlőve roskad össze a kövezeten. Kezéből kihull a vörös zászló.

Ebben a pillanatban ér oda a riadókocsi; a rendőrök leugrálnak és karddal, gumibottal agyba-főbe verik a tömeget.

Bauer elvtársat utolsó útjára is rendőrök kísérték. A bonctani intézet előtt gyülekező munkásokat szétzavarták. De estére a sírt hatalmas virágkoszorú borította. Úgy csempészték oda az elvtársak.

Emlékére — a Vörös Segély céljára — nagysikerű gyűjtést rendeztek.

Az „erélyes“ rendőrcsapat Horthytól dícséretet, a gyilkos kitüntetést kapott.

A párt illegális lapja beszámol a halállal végződött bányász-sztrájkokról:

VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK!

KOMMUNISTA

A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZAGI PÁRTJÁNAK / A KOMMUNISTA INTERNACIONÁLE
SZÉKCIÓJA / HIVATALOS LAPJA

I. EVFOLYAM.

6.SZAM.

Budapest, 1928.szeptember elején.

A FASSISZTA GYILKOSSÁG UTÁN.

Augusztus 28.-án, kedden, délután eltemették Csábi Lajost Salgótarjánban. Dancsák László a halállal vívódik. A polgári lapok úgy írtak az egészről, mintha valami vasárnapi bicskázásról és annak áldozatairól volna szó. Úgy írtak róla és azután napirendre tértek felette. Pedig nem bicskázásról van szó, nem, valami egész másról. Antóni István szolgálati törével dőfte le Csábi Lajost, barátja, Farkas Péter, szolgálati revolverével sebesítette meg halálosan Dancsák Lászlót. De hát kik és mik ezek az emberek, hogy szolgálati fegyverekkel mészárolhatnak le munkásokat? Sasok. Az Ebredő Magyarok Egyesületének sport osztálya. Ez még nem jogosítaná őket fegyverviselésre és gyilkolásra. Ami azonban mindenre feljogosítja őket, az az, hogy ők a belügyminisztériumnak a munkásmozgalom letörésére szervezett különítményei. Sztranyavszky Sándor belügyminiszteri államtitkár először megmutatta, hogy csendőrszuronnal, puskatussal és nyílt szavazással ki tudja neveztetni magát Salgótarján képviselőjévé. Most még azt akarja megmutatni, hogy törrel és revolverrel a munkásmozgalmat ki lehet irtani Salgótarjánból. Tört és revolvert alkalmaz, mert látja, hogy másképp nem megy és nem riad vissza sem ő, sem más a hatalom urai között Magyarországon a törőtől, a revolvértől, vagy bármely más eszköztől, ha a munkásmozgalom elnyomásáról van szó.

Kétezer munkás kísérte ki a temetőbe Csábi Lajost. A munkásság-

De a salgótarjáni harcosokat sem lehetett visszariasztani. A vértanúk példája nyomán zárt sorokban folytatták hagyományossá vált harcukat a magyar nép szabadságáért.

Alpári Gyula több mint 40 évig aktív harcosa volt a munkásmozgalomnak. Saját erejéből, iskolázottság nélkül széleskörű általános és irodalmi műveltséget szerzett, kitűnő ujságíró és éles kritikájú tudós. Hosszú életében alig akad egy-egy nyugalmasabb időszak: örökösen nyomorban, üldöztetésben van része. Életének javarésztét illegalitásban tölti Európa különböző országaiban és ezáltal mestere lesz a „konspirációs“ óvatosságnak. Egyetlen egyszer nem eléggé óvatos és ezért — az életével fizet.

1882-ben született Dunaföldváron. Fiatal korában a szocialista tanok felé fordul és a század elején már a szociáldemokrata pártban hallgat szemináriumot és mint a Szakszervezeti Tanács megbízottja dolgozik az ifjúság körében. Bevonul katonának.

Leszerelése után, 1907-ben Németországba megy. Itt német pártlapokba a magyarországi mozgalomról ír cikkeket és a Népszavának és magyar szaklapoknak („Építőmunkás“ stb.) ír Németországról tudósításokat. Megismerkedik a mozgalom nagyjaival: Liebknechtel, Luxemburggal, Klara Zetkinnel, Pieck-vel, barátja lesz Mehringnek. Levelezésben áll a Stuttgartban élő Kautskyval.

Két év után tér haza. A szociáldemokrata párt ellenzéki táborának egyik vezérévé lesz; főleg a VIII. kerület áll mögötte és tevékenysége körül hatalmas vita fejlődik.

A vitás kérdéseket a kopenhágai nemzetközi kongresszus elé viszi. Lenin — akivel itt ismerkedik meg — a bolsevik delegációval együtt őt támogatja. Ellenzéki magatartásáért 1910-ben kizárják a szociáldemokrata pártból.

További küzdelem, nyomorúság. Folvóiratokba („Husadik Század“, „Társadalmi Értesítő“) dolgozik, közben maga is indít folyóiratot, „A Szociáldemokratá“-t. A lapnak, melynek összes cikkeit maga Alpár írta, csak egy száma jelent meg 1911 áprilisában.

Az első világháború alatt húsz hónapig volt a fronton. Betegen kerül haza, felmentik. A „Neues Politisches Volksblatt“ szerkesztője lesz és ezt a munkát végzi egészen 1919 február 21-ig. Amikor a Kommunista Párt központi bizottságát letartóztatják, helyettük átveszi a „Vörös Ujság“ szerkesztését Lukács György és Bolgár Elek társaságában. Később külügyi népbiztoshelyettes.

A Tanácsköztársaság bukása után egyideig bujdosik, majd rokonai segítségével kijut Csehszlovákiába. Bekapcsolódik a cseh

mozgalomba. Megalakítja a csehországi német kommunista pártot; később az egész csehszlovák kommunista párt megszervezésében vesz részt. Közben állandóan folytatja irodalmi és tudományos működését. Ebben az időben jelenteti meg „A gothai program kritikája”-nak első németnyelvű kiadását, melyet Alpári emel ki az ismeretlenségből, lát el előszóval és magyarázó jegyzetekkel.

1921 májusában résztvesz a Komintern III. kongresszusán és innen egyenesen Berlinbe utazik azzal a megbízással, hogy megszervezze a Komintern hivatalos hírközlönyét, az „Internationale Presse Korrespondenz”-et, az „Inprekor”-t. A lap négy, utóbb hét nyelven jelenik meg és igen nagy a nemzetközi tekintélye.

1925-ben Alpári elvtárs Bécsben két magyar párttanfolyamon tanít, majd résztvesz az ezt követő első magyar kongresszuson, amelyen ismét a központi bizottság tagjává választják.

Megfelelő előkészítés után 1933-ban Svájcba költözik egész szerkesztőségével együtt. Egy évvel azelőtt már megalapítja Baselen a „Rundschau”-t, amely az „Inprekor” támpontjául szolgál. 1935-ben kénytelen Párizsba költözni. A németek betörése Franciaországba súlyos veszedelemet jelent a nácirendszer ádáz ellenfele, az „Inprekor” főszerkesztője részére. Amikor egy ízben Alpári elvtárs egy börtönből szabadult volt munkatársával találkozik, a németek elfogják és a sachsenhauseni koncentrációs táborba viszik. Itt két esztendeig sötét magánzárkában tartják, éheztetik és a legkülönbözőbb kínzószerszámokkal gyötrik állati kegyetlenséggel.

1942-ben meglátogatja a tábort Himmler és elrendeli, hogy Alpárral írássák meg a Komintern történetét az összes nevekkal és eseményekkel. Helyrehozzák egészségét, látása is annyira javul, hogy olvasni tud. Könyveket, újságokat kap. Egyideig húzza-halasztja a dolgot azzal, hogy emlékezete nagyon megromlott és nem tud dolgozni, nem elég tájékozott. Később belekezd a munkába. Időközben sikerül érintkezésbe lépnie elvtársakkal és többekkel — hogy az üzenet biztosan eljusson a párthoz — üzeni: „Üdvözlöm a Pártot és mondd meg, hogy hű voltam és maradok halálomig. Kihallgatásomnál senkit el nem árultam. Feleségemet Ravensbrückben elpusztították és nekem is itt kell meghalnom. De ügyünk diadalába vetett szilárd hittel halok meg”.

Elkészíti munkáját, megírja nézetét a fasiszta rendszerről és ezt adja át a Komintern története helyett. 1944 július 17-én betelik sorsa: a náci pribékek a tábor udvarán meggyilkolják.

Szomorú haláláról a táborból szabadult elvtársak adtak hírt. Az ő jelentésük zárószavaival fejezzük be mi is:

„Hősiessége és igaz ügyünk diadalába vetett biztonsága tegyen minket keménnyé és kérlelhetetlenné a barbár náciizmus maradványai elleni harcunkban!”



Szóval, tollal, tettel...

Antal János

Azok közül a kevesek közül való, akik a Horthy-fasizmus népelnyomó uralmának tetőpontján, a sötétemlékű Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején, amikor Magyarország végleg a nemzeti katasztrófa lejtőjére zuhant, már világosan látták idehaza a közeli világrend szaporodó, intő jeleit és világosan megmutatták a nemzetnek, a munkásságnak, parasztságnak és haladó értelmiségnek, az egyedül helyes kivezető utat: a demokratikus erők összefogását.

Antal János a „Gondolat” 1937. évi októberi számában Berecz István fedőnévvel „A magyar demokrácia erőiről” írott cikkében határozottan megfogalmazza az antifasiszta erők egyesítésének nagy gondolatát.

„...a demokratikus átalakulásnak ezzel a legnagyobb akadályával (a fasiszta diktatúrával) igenis jelentékeny politikai tényezők szegülnek szembe — írja —, amelyek nem „következtesen” demokratikusak ugyan, amelyekben azonban hatalmas demokratikus lehetőségek szunnyadnak. A Magyarország demokratizálódásáért folytatott harc korántsem reménytelen, ellenkezőleg: a munkásosztály ebben a harcban széles, habár még fejletlen, kialakulatlan erőkre számíthat.”

Antal János a történelmi materializmus tudománvos mérlegén pontosan leméri a fasizmus akkor még erősödő hatalmi eszközeit, tudja, hogy a szabad. népi Magyarországért induló egység-

frontos küzdelem hosszú és keserves harca lesz népünk haladó balszárnyának.

„Ma csak lassan, holnap talán már gyorsabban érik a magyar demokrácia erőinek tudatosulása, fejlődése, egymásratalálása — írja cikke befejező soraiban. — Ezt a tisztulást kritikával, példamutatással, tevékeny szolidaritással, kezdeményezéssel elősegíteni a magyar munkásosztály legelsőrangú feladata.“

Ezt az építő kritikát, bátor kezdeményezést szolgálta Antal János a „Társadalmi Szemle“, a „Korunk“, a „Gondolat“ hasábjain Horváth János és Berecz István fedőnevek alatt megjelent írásaival, tanulmányaival és a földalatti Kommunista Párt szervezeteiben tartott illegális előadásaival. Ezt a tevékeny szolidaritást állította a magyar munkásmozgalom élcsapata elé tisztultan kommunista emberi magatartásával. Képzett marxista-leninista volt és hűséges, kemény, rendíthetetlen harcosa a szocializmus, a munkásegység és a nemzeti összefogás gondolatának.

Számtalanszor tartóztatta le a rendőrség. 1937-ben fogták el utoljára. A honvédevezérkar főnökének különbírósa súlyos fegyházbüntetéssel sújtotta. A szegedi börtönből büntetőszázaddal vitték a náci rablóhadak nyomában az elpusztított, felperzselt, letiport Ukrajnába. Ott gyötörték halálra. Most a szabad Szovjet-Ukrajna termékeny földjének valamelyik sírdombja alatt nyugszik.

A fasiszta rendszer nemcsak kivégzéssel és agyonveréssel irtotta elvtársainkat. Kínzásokkal, fegyelmi büntetésekkel, börtöneivel szándékosan tette tönkre egészségüket és idézte elő pusztulásukat. Ennek a módszernek esett áldozatul többek között az itt következő nagy kiváló elvtárs.



Egy harcos asszony útja

Hámán Kató

1884 december 2-án született Kompolt községben, mint szegény parasztszülők gyermeke. Habár sokat nyomorogtak, - *Hámán Kató* addig könyörgött szüleinek, amíg be nem iratták Budapesten iskolába. Taníttatására nem volt pénz és ő gazdag gyerekeket tanított, hogy az iskoláztatás költségeit előteremtse. Leckéjét a vonaton tanulta, mégis a legjobb tanulók közé tartozott.

1908-ban a MÁV-hoz került pénztárkezelőnek. Szorgalmával rövidesen elérte, hogy Pestre helyezték, a Nyugati pályaudvarra. Így került a munkásmozgalomba. A Tanácsköztársaság idején már képzett marxista és fáradhatatlanul agitált, szervezett.

A Tanácsköztársaság veresége után nem menekült el; bízott a munkásosztály közeli győzelmében. Csakhamar letartóztatták. Hónapokig ül a *tolonc*-ban, a Markó-utcában, a gyűjtőfogházban. Fogsága alatt is hirdette a nép igazságát és még az öröket is elvtársakká tette.

A MÁV minden nyugdíjigény nélkül elbocsátotta. Nagy nyomorba került, varrni járt, majd a Ruggyantagyárba ment dolgozni.

Nemsokára titkárnője lett a Vegyipari Munkások Szakszervezetének. Peyerek azonban, harcos magatartása miatt nem tűrték meg és így ismét állás nélkül maradt.

1925-ben Rákosi és Vas elvtársakkal együtt letartóztatták, mint a KP központi bizottságának tagját. Két és fél évet kapott.

Mikor 1929-ben Lövy Sándort meggyilkolták Vácott, kiment a temetésére és ott fogták el. Schweinitzerék ekkor jöttek rá, hogy elfelejtették rendőri felügyelet alá helyezni. Ezidőtől nem volt többé egy perc nyugta sem. Kiszabadulása után is teljes erővel dolgozott, küzdve a nyomorral és az üldöztetéssel.

Mikor már vagy tizedszer tartóztatták le, Baky László kezeibe került Rákoscsabán, aki annyira megverte, hogy összezúzódtott veséje és mája.

A Horthy-pribékek halálos ágyán sem hagyták nyugodni. Már haldoklott, de a detektív még mindig ott ült a szobájában. Utolsó szavaival őt utasította ki, hogy legalább szabadon halasson meg. Az apácafőnöknő, aki egyedül volt vele halálos ágyánál, könnyes szemekkel jött ki tőle néhány perc múlva: „Soha nem láttam még embert, aki szenvedéseit ilyen nyugodtan és türelmesen viselte volna, mint Kató. Úgy hitt és bízott az eszmében, mint Krisztus apostolai.”

52 éves volt Hámán Kató, mikor 1936-ban meggyötört szervezete felmondta a szolgálatot és a kórházi ágyon meghalt.

Az utolsó lehelletig...

Tolna megyében, Tamásiban kis vízimalom áll a faluvégen. Még ma is Gögös-malom néven ismeri mindenki, mert itt született és élt *Gögös Ignác*, a nép nagy harcosa.

Már kisgyermek korában kitapasztalja a malom minden zegét-zúgát és mikor megnő, asztalosságot tanul és beáll Kaposváron egy malomkészítőhöz. Egyszerű, felvilágosulatlan munkás, mint többi társai.



Gögös Ignác feleségével és édesanyjával.

A háború vihart kavarr fel benne. Az első évben fogságba esik és hét esztendő telt Oroszországban. 1921-ben új és más emberként tér haza. Megjelenik a faluban — ahol régen holtnak hiszik — és dolgozni kezd a malomban. A messziről jött, tapasztalt embernek nagy tekintélye támad, gazdag lányokat kommandálnak neki. De ő már öntudatos dolgozó: utánanyomoz régi sze-

relmének, a kis sváb gyermeklánynak és mikor Pesten rátalál a miniszteri tanácsos úréknál, elviszi magával.

A malomban megfordul az egész falu népe és Gögös elv társnak ezer alkalma van hirdetni a szegények igazát. Az emberek órákhosszat elhallgatják elbeszéléseit az orosz forradalomról, a rengeteg viszontagságról, amin keresztülment. Határtalan szeretettel beszél Leninről. Szívós, nem lanyhuló munkával világosítja fel környezetét, pihenés nélkül agitál, de agitáció minden cselekedete, példás élete is.

Ilyen embernek nem lehetett helye soká a faluban. 1923-ban Pestre megy és itt azonnal élénken résztvesz a munkásmozgalomban. Rövidesen vezetővé teszi határozott egyénisége, tiszta meggyőződése, aktivitása és végtelen szeretete munkástársai iránt, akikkel utolsó falatját is megosztja.

1925-ben rohannak az események: Gögös résztvesz a magyar kommunisták első, bécsi kongresszusán; újra szervezőmunka Buda pesten, mint a párt pénztárosa és titkársági tagja. Szeptember 24-én, két nappal Rákosi után, ő is bekerül a rendőrségre. Az öntudatos, kemény embert kegyetlenül megkínózzák; véráztatta ingét kiadják feleségének. A kínzások és a vizsgálati fogság tönkreteszik egészségét, s szervezetében a tüdővész megkezdí romboló munkáját. Az ítélet után még két évet és nyolc hónapot él gyógyszer, orvosi kezelés nélkül, börtönben, poros műhelyben. 1929 májusában szabadul, de már nem az élet, hanem a rohanva közeledő halál számára. Magas lázzal szállítják haza falujába és többé nem kel fel ágyából. Önkívületi állapotban is folytatja a harcot: lelkesít, agitál. „Puskát, szuronyt! Fel a várba! Éljen a Kommunista Párt!”

Így hal meg, harci jelszavakkal ajkán. Augusztus 1-én temetik. Néma temetés. A némaságról négy szuronyos csendőr gondoskodik...

1945-ben a helyi pártszervezet nyilvános ünnepségen gyászolja még nagy halottját és ma már mindig virág borítja sírját, mert a felszabadult nép hálája és tisztelete övezi a magyar dolgozók nagy harcosának, Gögös Ignácnak emlékét.



Poll Sándor

Sallai és Fürst nyomdokában

„Ki volt ez az ember? — kérdi a boncolást végző főorvos. — Szörnyen tönkrement a szervezete, a belei teljesen el vannak sorvadva.“ Az ápolónő megnézi a halott kartonját. — „Magyar kommunista volt, éhségstrájkokat harcolt végig a börtönben, ha meg szabadon volt, sokat nélkülözött, sokat dolgozott. *Poll Sándor* volt a neve.“ — „Kommunistának kellett lennie, hogy dolgozni tudjon ilyen tönkrement szervezettel“ — feleli elgondolkozva a főorvos; hosszan elnézi Poll elvtárs kisimult vonásait, örökre lezárt, de még a halálban is mosolyra húzódó ajkát.

Szülei papnak szánták; a papneveldében is kitűnt gyors felfogásával, jó beszélőképességével. De nem tűrik meg soká. Kicsapják a papneveldeből és ő 15 éves korában már szembehelyezkedik az elnyomó osztállyal, melyből pedig szülei is származnak. 15 éves korában már kapcsolatba kerül a munkásmozgalommal. A forradalom veresége után Németországba menekül, 1923-ban azonban visszatér és azonnal résztvesz a dolgozók küzdelmeiben. A Szociáldemokrata Pártban és a Magántisztviselők Szakszervezetében dolgozik. De képességei csak 1925-ben, Rákosi elvtárs le tartóztatása után bontakoznak ki igazán.

Ezekben a napokban a felbérelt sajtó a demagógia és a rágalom minden eszközével szítja a hangulatot a kommunisták ellen. A legnagyobb üldöztetés napjaiban Poll elvtárs megkezdi a párt megrendült sorainak rendezését, a szétugratott illegális pártcsoportok újjászervezését. Mint a Központi Bizottság tagja, legális és illegális vonalon építi újjá a Kommunista Pártot.

1927 elején az elvtársak egész sorával együtt letartóztatják. A bíróság előtt is úgy viselkedik, ahogy kommunista vezetőhöz méltó. Mikor a bíró kihirdeti, hogy három és félévi fegyházbüntetésre ítélik, Poll elvtárs az Internacionálét kezdi énekelni, amiért az elnök súlyos fegyelmi büntetéssel sújtja.

A börtöneveket tanulással tölti. Szüntelen harcot folytat a középkori börtönrendszer, a fegyház tisztikarának és a cenzúrának önkényeskedése ellen. Egyike volt az 1929-es 17 napig tartó általános éhségsztrájk szervezőinek; ebben a sztrájkban az ország összes börtöneiben szenvedő politikai foglyok résztvettek. A sztrájk rész-sikerekkel végződik és az ezt követő másfél évtized politikai foglyai ennek köszönhatték kedvezményeik jelentős részét. Poll elvtárs szervezete azonban már soha nem heverte ki ezt a meg-rázkódtatást.

Szabadulása után kénytelen az országot elhagyni. De 1932-ben, Sallai és Fürst kivégzése után nem tud tovább távolmaradni hazájától. Bár tudja, hogy halálbüntetés veszélye fenyegeti, visszatér az országba és kezébe ragadja a mártírok kezéből kiűtött zászlót.

Csakhamar letartóztatják. Csak a magyar munkásság és a világ haladó közvéleményének tiltakozása menti meg a statáriumtól, a kötélről. A bíróság újabb négy év és két hónapi fegyházzal sújtja.

Hallatlan akaratereje, törhetetlen jókedve állandóan romló egészségi állapota ellenére sem hagyja el egy percre sem. A börtönben tovább képezi magát és tanítja a fiatal elvtársakat.

Szabadulása után a legsúlyosabb helyzetben találja a pártot. A munkásmozgalom bomlasztó elemei és ellenségei által szított elvtelen csoportok kitűnő alkalmat szolgáltattak az ellenségnek arra, hogy a párt sorait provokátorokkal és besúgókkal megfertőzze. Poll elvtárs azonnal felismerte a párt helyzetét. Nyomban felvette a harcot a szekta-politika, a bomlasztás ellen, a párt átszervezéséért.

A párt külföldre küldi, mert itthon lehetetlenné válik a helyzete. Tele munkakedvvel és tervekkel indult új munkahelyére. Lelkét acélossá edzette a sok szenvedés. De testén nem múltak el nyomtalanul a rabságban töltött hosszú évek; a nyirkos börtönfalak között alattomos, gyilkos kór férközött be szenvedésektől és nélkülözésektől legyengült szervezetébe. Rövid ideig tartózkodott külföldön s már ismét hazakészült. De tervét már nem valósíthatta meg, mert börtönben szerzett súlyos betegsége újra fellobbant és párhetes szenvedés után 1937 augusztus 8-án, alig 40 éves korában, a halál kiragadta a magyar szabadság katonái köréből.

MONDE

GRAND JOURNAL
HEBDOMADAIRE
INTERNATIONAL
D'INFORMATION
LITTÉRAIRE - ARTISTIQUE
SCIENTIFIQUE ET SOCIALE

80, RUE ÉTIENNE MARCEL
PARIS
TÉL. CENTRAL 14-78
10-25
CH. POSTAL : PARIS 1310.02

DIRECTEUR :
HENRI BARBUSSE

26 octobre 1932

Cher maître,

Où m'a transmis votre question au sujet
d'Alexandre Poll : Sur la photographie
que mes amis m'ont présentée, je reconnais
en effet le collaborateur hongrois de la
Redaction et administration du monde,
qui a travaillé chez nous, de mars dernier
jusqu'à l'année dernière, jusqu'au début de
1932.

C'était un brave garçon, travailleur et
sympathique.

Je vous prie de lui faire au besoin des excuses,
et de vous à nos sentiments de haute considé-
ration.

Henri Barbusse.

Àc Vambory Benc ucca 9. Budapest 1

Henri Barbusse Poll Sándorra vonatkozó levele, melyet
Vámbéry Rusztemhez, Poll védőügyvédjéhez intézett.
A fényképről felismerte benne a „Monde” c. lap volt munkatársait.
„Derek fiú volt, dolgoz és rokonszenves” — írja Barbusse



Martos Flóra

A „Vörös Segély“ vezetője

A magyar munkásmozgalom egyik legnagyobb nőalakja. Az első világháború nevelt belőle harcos, gondolkodó embert. Már 1918-ban, a frontról visszatérő katonák között Népszavát osztogatott. Ekkor kapcsolódott a munkásmozgalomba. Odaadó buzgalommal dolgozott a Szociáldemokrata Párt balszárnyán, valamint a Magántisztviselők Magyarországi Szövetségében. Ott került kapcsolatba az illegális kommunista mozgalommal, elsősorban Fürst Sándor elvtárral a 20-as évek végén. Ettől kezdve lángoló lelkesedéssel vett részt a Kommunisták Magyarországi Pártjának illegális munkájában, s gyenge testalkatát túlterhelő munkát vállalt mindig magára.

1930 szeptemberében került először börtönbe, mint a Magyarországi Vörös Segély vezetője. Tíz hónapot töltött a Markóutcai fogházban. Leromlott egészségi állapota miatt elvtársai megtiltották, hogy az akkor lezajlott éhségsztrájkban résztvegyen. Az egyébként mindig fegyelmezett Flóra azonban ez egyszer nem teljesítette az utasítást: nem volt hajlandó enni, mialatt a többiek éhségsztrájkolnak.

Szabadulás után továbbra is lankadatlanul végezte a pártmunkát. Másodszor 1936 tavaszán fogták le; a katonai börtönbe került. Embertelenül megkínózták, s az agyongyötört, elcsigázott Flórának közben cinikusan mondogatták: „innen élve ki nem kerülsz“. És valóban, az egy évig tartó vizsgálati fogság a Contiutcai katonai fogházban, a kínzások, a mocskok, az éhezés az amúgyis gyöngye Flóra egészségét teljesen aláásták. De lelkét nem

tudták megtörni: mindvégig erős maradt, sőt a szenvedések megacélozták forradalmi hitét és erejét. A tárgyaláson, ahová már csak hordágyon tudták elvinni, bátran és kemény vádlóként lépett fel. Szilárd, határozott magatartásával halomradöntötte az aljas provokációs kémkedési vádakat, úgyhogy „bírái“ kénytelenek voltak felmenteni a „hazaárulás és nemzetgyalázás“ vádja alól és szabadlábrahelyezni.

Szabadulásakor már halálos beteg volt. A pártvezetőség mindent elkövetett Martos Flóra megmentésére, s az illegalitás súlyos körülményei között külföldre szállították, szanatóriumban helyezték el, ahol a legjobb orvosok kezelték. De már nem tudtak segíteni rajta. Martos Flóra 1938 december 30-án, egy prágai szanatóriumban meghalt. Mindvégig nagy fájdalommal küzdött, de még szenvedései közben is minden gondolata a magyar munkásmozgalomban volt, a pártért aggódott s még az is gondot okozott neki, vajjon gyógykezelése nem terheli-e meg túlságosan elvtársait.

Mindenkire, aki megismerte, nagy hatást tett egyénisége. Odaadása, emberiessége, a belőle áradó melegség, törhetetlen erős akarata és bátorsága még ellenségeiből is tiszteletet és elismerést váltott ki. Elvtársai, akiknek alkalmuk volt vele akár a munkában, akár a börtönben, akár súlyos betegsége ideje alatt együtt lenni, szerették és nagyrabecsülték. Erőt és bizalmat öntött mindig a többiekbe is. Odaadó volt a barátságban, fáradhatatlan a munkában — Martos Flóra igazi kommunista volt.

SPANYOL FÖLDÖN

A MAGYAR SZABADSÁGÉRT

Tíz éve, hogy a német-olasz-spanyol fasizmus erői rohamra indultak a demokrácia ellen, célul tűzve ki a világ leigázását. Tulajdonképpen 1936 július 18-án Spanyolországban kezdődött meg a második világháború, amely 1939-ben a spanyol köztársaság leverése után néhány hónapos szünettel folytatódott és 1945-ben Berlin bevételével, a fasizmus szétzúzásával ért véget.

Tíz évvel ezelőtt spanyol földön csaptak össze először a demokrácia hívei a fasizmus fegyveres zsoldos hadseregeivel.

Ma már minden gondolkodó ember előtt világos, hogy a spanyol nép, amikor saját szabadságát, demokratikus köztársaságát védte, Európa népeinek szabadságáért, az egész világ békéjéért harcolt.

A spanyol nép ebben a harcban óriási áldozatokat hozott az emberi haladásért. A spanyol fiatalság, a munkásság, parasztság és értelmiség színe-java vérzett és elvérzett ebben a csodálatos harcban, közel három éven át állva a technika minden eszközével felfegyverzett fasiszták rohamát.

A háború romjain épülő fiatal magyar demokrácia az egész világ előtt büszkén hivatkozhat arra, hogy az országunkra, népünkre nehezedő fasiszta, reakciós elnyomás sem tudta megakadályozni, hogy a szabadságért minden áldozatra kész fiai — a többi nemzetek fiaival együtt — a spanyol nép segítségére siessenek.

A világ minden részéről odaseregglő magyarok jól tudták, hogy a spanyol nép szabadságát fenyegető fasizmus tartja rabságban a magyar népet. Bárhol is folyik a fasizmus elleni küzdelem, az egyszersmind küzdelem a magyar nép szabadságáért is.

És mi, kommunisták, büszkéek vagyunk arra, hogy a spanyol nép oldalán harcoló és a demokratikus szabadságért életüket áldozó magyarok többsége pártunk tagjainak sorából került ki.

A magyar kommunisták ország-világ előtt életükkel és vérükkel bizonyították Spanyolországban is, hogy élenjáró, önzetlen harcosai az emberi haladásnak.

Ország-világ előtt bebizonyították, hogy törhetetlen hívei és mesterei a demokratikus népek közötti együttműködés építésének: 50 nemzet fiaival forrtak össze a Nemzetközi Brigádokban.

Négyszáz magyar szabadságharcos nyugszik a még mindig leigázott spanyol földben. Négyszáz megcáfolhatatlan tanúja annak, hogy a magyar nép fiainak lelkéből a reakció sötét évtizedei sem tudták kiölni a szabadságharcos magyar hagyományokat, Dózsa, Kossuth és Petőfi szellemét.

A madridi romok alatt, az aragoni olajligetekben, Estremadura hegyeiben spanyolokkal és a többi nemzet fiaival együtt fekszenek hőseink, a csepeli vasas és az alföldi paraszt, a pécsi bányász és a pesti orvos. Hősök ők, nem csak a magyar nép, de az egész emberiség hősei.





„Lukács tábornok”

Zalka Máté

Zalka Máté 1896-ban született a szatmármegyei Matolcsón. Gyermekkorát Mátészalkán töltötte. A dúsfantáziájú fiú érdeklődését különösen a szabadsághősök élettörténete bilincselte le.

Mikor kitör az első világháború, Zalka, akinek nincs semmiféle politikai iskolázottsága, önként áll be katonának. De hamar meglátja az imperialista háború lényegét: Frigyes főherceg Zalka csaknem egész ezredét feláldozza, csakhogy ne kelljen a sörgyárat, mely az ő tulajdona, szétlővetnie.

1916-ban mint tiszt orosz fogságba esik. A fogolytáborban a közlegények és a tisztek közötti igazságtalan megkülönböztetés annyira bántja igazságérzetét, hogy önként átmegy a honvéd-fogolytáborba. Ott kezdi csak igazán megismerni a magyar népet a maga ezernyi bajával. De a honvéd-fogolytáborba egy másik fiatal tiszt is átjárogat, hogy a magyar munkásoknak és parasztoknak titokban előadásokat tartson a szocializmusról. Ez a tiszt Rákosi Mátyás. Zalka megismerésre sóvárgó lelke magába issza e tanításokat és midőn kitör az 1917-es forradalom, az elsők között csatlakozik a mozgalomhoz.

Zalka egész magyar ezredet szervez meg a Vörös Hadsereg számára és ez az ezred az ő vezetése alatt a hőstettek sorozatát hajtja végre. Megakadályozza azt, hogy a szibériai aranyvonat a fehérek kezébe jusson, oroszlánrésze van Kiev felszabadításában és többek között az ő ezrede semmisíti meg a Perekopot védő Wrangel-csapatokat. Kétszer sebesül meg a harcok folyamán.

Midőn a szovjetnek sikerül megsemmisíteni a betolakodó-



Zalka Máté (Lukács tábornok) díszőrségen Hans Beimler ravatalánál

kat, Zalka, aki mindenütt ott akar lenni, ahol a szabadságért harcolnak, Törökországba megy és ott *Kemény László* néven résztvesz Kemál nemzeti felszabadító hadjáratában. Szmirna elfoglalásában oly nagy szerepet játszik, hogy Kemál saját melléről letépett érdemrenddel tünteti ki.

Ezután a fegyvernélküli harcok időszaka következik Zalka életében. Írni kezd. Egymásután jelennek meg az orosz polgárháború epizódjait megörökítő elbeszélései és regényei. Majd egyre inkább a magyar nép sorsdöntő problémáival foglalkozik. Szépirodalmi feldolgozásban mutatja be a kommunisták felszabadító harcát. Két novellát ír Rákosiról, melyekben szinte látnoki tehetséggel festi le előre, hogyan űzi ki a Vörös Hadsereg a náci bandákat Magyarországról és hogyan kezdi meg a földosztást Rákosi Mátyás. Novelláit a Szovjetunió minden népének nyelvére lefordították és elterjesztették és így az idegen olvasók milliói is megismerhették a magyar nép évszázados szabadságküzdelmét.

Amikor a fasizmus támadása megindul Spanyolország ellen, Zalka Máté ismét fegyvert ragad a spanyol szabadság védelmére, tudja, hogy a népek szabadságának ügye egy és szétbonthatatlan. *Lukács tábornok* néven a legendás győzelmek hosszú sora fűződik hozzá. Dandárparancsnok, de legszigorúbban és legféltebb gonddal a Rákosi-zászlóalj magyarjaival bánik, kiket nemcsak fegyverforgatásra, de izzó magyar hazaszeretetre is tanít.

1937 júniusában, Huescánál, egy ellenséges akna kiragadta őt a szabadságért küzdő harcostársai köréből.



Összeállítás Zalka Máté (Lukács tábornok) ravatalánál

Két idézet Illés Béla Zalka Máté c. könyvéből

Máté nem jött haza...

Zömök, nagyon erős, nagyon eleven, fürgé ember volt. Gyönyörű, szépen csengő hangja volt és nagyszerűen énekelt magyar népdalokat. Kissé tiszafelsőlődéki tájszólással beszélt. Olyan mesemondó volt, hogy hétországban kellett párját keresni. Hallgatni lehetett reggeltől estig, estétől reggelig. Meséinek hősei magyar szegények voltak, akik — ahogy ő mesélt róluk — jobbak, bátrabbak, okosabbak, mint bárki fia a földön — olyanok, mint az oroszok. Zalka meséiben a magyar nép mindig győztesen került ki minden megpróbáltatásból. Máté egészséges, jókedvű ember volt. Hihetetlen sokat tudott kibírni. Huszonnégy órán át lovagolt egyfolytában. Ha 48 óráig nem ehetett, panaszkodni senki sem halotta. Ha enni kapott, evett háromért...

*

Ez a Moszkvából jött spanyol tábornok arra tanította a magyar parasztokat, hogy szeretni kell a magyar földet és Magyarországon meg kell valósítani az ígéret földjét, a jövő országát. A magyar paraszt számára lesz hely Magyarországon — hirdette Lukács tábornok —, ha megtanul harcolni az igazi ellenség ellen. Könnyes szemmel beszélt Magyarországról. Huszonöt évig készült haza. Otthon akart lenni, amikor osztják a földet. A földet most felosztották, de Máté nincs itthon.

(Lukács Pál tábornok - Zalka Máté - emlékére)

Siklik a Duna habja,
hajók gyors füstje száll,
arany nap fénye csillog,
a parton kis lak áll.
Az ablaknál anyóka
ül búsan, egyedül,
nézi a füstöt, fáradt
szemében könnye ül.
Ugy élt kínlódva, küzdve
sok hosszú éven át,
míg felnevelte három
szép, szöghajú fiát.
De szélvész járt a földön...
Mivé lettek? Hová?
Olcsó kis képeretből
néznek csupán reá.
A Duna tükrén felhők
árnya suhan tova.
A három közül kettő
nem tér vissza soha.

Körül sötét az erdő,
évszázados a fa,
hogyan tudná az anyóka,
hol nyugszik a fia?
Hősként így halt meg a gyermek,
kit karja ringatott...
A harmadik is elment,
csak emléket hagyott.
Hallgat a Duna, hallgat,
ha róla kérdezi,
a déli szél, ha jajgat,
csak az felel neki.
Toledo mellett, messze,
hol fényben ég az ég,
ő mostan vérbe, szennybe,
hordozza fegyverét.
Forró a nap. És nincsen
a földnek oly helye,
mit fel ne dúlna fegyver,
mit por ne lepne be.

Egyik a Tiszán pusztult,
a golyó ölte meg,
mikor rohamra mentek
a munkásezredek.
A magyar földért halt meg,
a vörös Csepelért,
a grófi szérűn síró
bús koldusseregért.
A másik idegenben
hullott a fronton el,
de az orosz nép most is
még arról énekel,
hogyan látott az Uralban,
mit jég és hó takart,
a partizánok élén
egy fiatal magyart...
És valahol Tagilnál.
hol erdőt vált a rét.
egy sírra most két tölgyfa
hullatja levelét.

Capronik zúgnak. Tankok
törnek a völgyön át.
A por deresre festi
a tábornok haját.
Gránátok füstje árad
s felhőz a föld felett,
és robbanásuk rázza
a spanyol kerteket.
Halál portyázza végig
a küzdők árkait.
Angol, francia, német
vállvetve harcol itt.
Lángol a fáklya, napként
lobbantja sugarát,
a szöghajú magyarnak
kell vinnie tovább,
vinnie vérben. szennyben,
poklok tűzén is át,
hogyan bús anyát ne lásson
többé e nagy világ.

Fordította Lányi Sarolta

Aki a Rákosi-zászlóaljat szervezte



Hevesi és Tarr

A kolozsmonostori gazdasági főiskola kapuját kitűnő bizonyítvánnyal hagyta el *Hevesi Ákos*. A munkavágytól égő, erősakarátú fiatalember csakhamar felelős állást kapott egy uradalomban. Azt remélte, hogy itt széleskörű tudását az egész társadalom javára gyümölcsöztetheti. De csakhamar rádöbrent a rideg valóságra, hogy őt tudásával együtt nem a termelés fejlesztésére, hanem munkáshajcsárként alkalmazták. Ez a felismerés egyre közelebb vitte őt a néphez. Mély együttérzéssel látta az uradalmi cselédség nyomorát és segíteni akart sorsukon. Magas intelligenciája aránylag hamar megvilágítja előtte a helyes utat, a szocializmust, mely megteremti majd a jobb, igazságosabb társadalmat. Elmerül a marxizmus tanulmányozásában és meggyőződése a Kommunista Párt soraiba vezeti.

1919-ben, a Tanácsköztársaság idején, mint a földművelésügyi népbiztosság egyik vezetője munkaerejét és egész tudását latbavetette a szegényparasztság érdekében. A Tanácsköztársaság bukása után börtönbe került, de a szovjet munkásság szolidaritása kiszabadította és 1922-ben cserefogollyszállítmánnyal a Szovjetunióba vitték.

A Szovjetunióban továbbfejlesztette már eddig is hatalmas tudását. Az agrárkérdéseket tanulmányozta, tanult és másokat tanított, hogy új harcosokat neveljen a szocialista társadalomnak.

Mikor a spanyol szabadságharc kitört, meggyőződése és harcos természete Hevesi Ákost is elhívja dolgozóasztala mellől és 1937 elején már Spanyolországban harcol. Egyik szervezője és ké-

sőbb parancsnoka lett — *Nieburg Pál* fedőnéven — a magyar nép dicsőségét hirdető Rákosi-zászlóaljnak. Katonái, a nemzetközi magyar önkéntesek, bálványozták parancsnokukat, ki szigorú kézzel, de teljes igazságossággal bánt velük. Igazi édesatyjuk volt. Ha a hadműveletek zűrzavaros egymásutánjában kis pihenőhöz jutott, ezt is a szabadságharcosok katonai és politikai továbbképzésére fordította. Nem is volt fegyelmezettebb, öntudatosabb harci egysége a spanyol köztársasági hadseregnek a Rákosi-zászlóaljnál.

1937 június 12-én Észak-Spanyolországban, a Huesca város közelében fekvő Chimillas falunál rohamra vezette csapatát a fasiszták megerősített állásai ellen. Az 53 évét betöltött kemény forradalmár példát akart mutatni és maga is élen jár a rohamban. Dolores Ibarruri (Passionaria), a spanyol szabadságharc hősnőjének szavait követte: „Jobb állva meghalni, mint térdreesve élni!” Ott érte a fasiszták golyózápora és ott esett el sok más harcostársával együtt azzal a tudattal, hogy spanyol földön is a magyar szabadságharc útját egyengeti.

Élete, halála példaadó hőstörténet. Emléke élni fog, amíg csak szabadságszerető, szabadságért küzdő emberek lesznek ezen a földön.

Egy pécsi parasztház alacsony fedele alatt pillantotta meg a napvilágot. Félíg még gyermek, de a nyomorúság már kiparancsolja az életbe és vasúti munkásként keresi meg kenyerét. Kemény harcot kell vívnia munkástársaival egyetemben a kizsákmányolás ellen és ez korán kifejleszti osztálytudatát. Így mi sem természetesebb, hogy, amikor a magyar Vörös Hadsereg fegyverrel próbálja visszatartani a nemzetközi reakciónak a dolgozó magyar nép ellen központosított rohamát, *Tarr Imre* is ott harcol az első sorokban.

A Tanácsköztársaság bukása után börtön a sorsa. De bátorsága, leleményessége még a rácsok mögött sem hagyja cserben, megszökik és Franciaországban folytatja harcat a reakció ellen. A franciaországi magyar dolgozók lapját szerkeszti és vezetőszeretetet visz a Kommunista Párt munkájában is. Éjt nappallá téve dolgozik, agitál, szervez, járja a franciaországi bányákat és üzemeket, hogy ébrentartsa a hazától elszakadt magyar munkásokban magyarságuk tudatát és erősítse kapcsolatukat a hazai elnyomott magyar néppel.

S amikor eljött az alkalom, hogy a fasizmussal, a gyűlölt elenséggel szemben fegyverrel harcolhatott, az első között jelentkezik, hogy Spanyolországba menjen. 1936 nyarán már ott látjuk a haladás és reakció nemzetközi harcának gyújtópontjában, a spanyol harctereken. Eleinte, mint közlegény harcol, de képességeit hamar felismerik és zászlóalj-segédtsízként vesz részt a terueli, malagai és cordobai harcokban. Huescánál, mint a Rákosi-zászlóalj politikai megbízottja lelkesíti a magyar nemzetköziet. Hevesi Ákossal, a Rákosi-zászlóalj parancsnokával együtt vezeti a zászlóalj élén a rohamot.

Egyszerre terítette le őket a fasiszták golyója.



Heidrich Károly

Akiről Franciaországban utcát neveztek el

Franciaországban *Heidrich Károly*-t eredeti nevén ismerték és rajongtak érte magyar és francia munkástársai. Spanyolországban Diaz-nak dédelgették.

1936 október havában, amikor a sáfránytermő spanyol mezőkön hangzott fel harsányan, szabadságot követelőn a magyar népdal, a hajnali hűvösségben, báránybekecsében vagy ha melegebbre fordult az idő, ingujjban, fáradhatatlanul járta az állásokat, a politikai megbízott, Diaz elvtárs. Egyszerű, szerényen hangzó szavakat intézett a katonákhoz, amelyeknek legfeljebb hangsúlyukban volt parancsjellegük — de már megjelenése is buzdítás volt arra, hogy semmi áldozattól nem szabad visszariadni akkor, ha a szabadságról van szó.

Elsősorban Diaz elvtárs nevelésének eredménye volt az, hogy Madrid határán, „a vártán“, a Puente los Frances, a Franciák hídja előtt, egy maroknyi magyar század fel tudta tartóztatni a fasiszta tankok rohamát. Akkor még alig volt repülője, — ágyúja egyáltalán nem volt a Rákosi-századnak, de mindezt kipótolta az az átöröhetetlen harci egység, amelybe a tizenhét országból a Rákosi-századba sereglett magyar szabadságharcosokat összekovácsolta Diaz elvtárs szervező ereje és példásan áldozatkész, puritán egyénisége.

Heidrich Károly Délmagyarországból származott, 15 éves korától kezdve, mint vasesztergályos dolgozott. Egészen fiatal korában elkapta az első világháborút követő forradalmak sodra és attól kezdve mindvégig hű harcosa maradt a munkásosztály ügyének.

A pécs-baranyai megmozdulások egyik szervezője volt, majd mikor újabb emigrációba kényszerült: a Franciaországba emigrált magyarság vezető egyénisége, a francia kommunista párt központi bizottságának tagja lett. A francia munkásság is rajongott érte, Páris külvárosainak egyike, a „vörös övezet“ egyik része, képviselőbizottsági tagnak választotta meg Heidrich Károlyt, a magyar kommunistát.

Társai körében mindig szerény volt, sohasem helyezte magát előtérbe. De a fronton ott tartózkodott mindig az első vonalban, kímélte bajtársait, gondoskodott róluk, magára vállalt minden veszélyes feladatot. Egyike volt az első magyar önkénteseknek, akik Spanyolországba mentek harcolni. Ő volt az első szervezője a Rákosi-száznak. Ő volt az, aki így szólalt fel, mikor a század megalakult:

— Nevezzük Rákosi-száznak egységünket, mert amint Rákosi, a bírái előtt önmagát úgy védte, hogy az ügyet védje, nekünk is úgy kell harcolnunk a távoli spanyol földön, hogy kivívjuk vele a magyar szabadságot is!

Igen. Heidrich vérbeli kommunista és vérbeli magyar volt egyszemélyben. Felszólalásaiban, közvetlen beszélgetéseiben bent izzott a gyűlölet a magyarokat elnyomó fasizmus iránt és az a tudat, hogy a Rákosi-század a spanyol földön is Magyarország függetlenségéért és szabadságáért harcol.

1936 novemberének egyik esős délutánján esett el. Éppen a lőrésen át figyelte az ellenséget; akkor is mást akart kímélni, így érte a gyilkos golyó.

Franciaországban azt a műhelyt, ahol dolgozott, a nevére neveztek el, az utca, ahol lakott, az ő nevét viseli. De nekünk, magyaroknak sem szabad megfeledkeznünk róla. Itt él közöttünk. És katonás tisztelettel jelentenünk kell neki: Diaz bajtárs, mi, kik életben maradtunk, szabadságszerető százezrekkal megsokszorozódva harcolunk tovább a dolgozók szabad és független Magyarországaért, amelynek egyik legendás hőse voltál és maradtál!

A spanyol földbe vájt lövészárookban hallgatag, megfontolt mozdulatú és szavú ember áll gépfegyvere mellett és lassan, szerető gonddal tisztogatja a fasisztapusztító szerkezetet. A bőbeszédű, temperamentumos spanyolokkal összehasonlítva, rögtön meglátszik rajta, hogy távoli ország szülötte. *Nagy Pál* alföldi kubikosmunkás készíti elő gépfegyverét a fasiszta hordák támadására. De hogyan is jutott a sokáig birkatürelműnek magasztalt alföldi kubikosság egy képviselője a spanyol harctérre, a fasizmus elleni világháború első vonalába? Hogyan lett az embertelen életet élő, munkában megroskadt, talicskás sereg tagjából a spanyol köztársasági hadsereg harcosa?

Nagy Pál földmunkás, egyszerű, hétköznapi név. De a rendőrség jól ismerte. Minden olyan megmozdulás élén járt, amely nagyobb kenyeret akart kiharcolni az elnyomott rétegnek, amely az úri Magyarország jóvoltából éhezett Európa éléskamrájának közepén. Országúton, a munka után ledőlve a talicskája mellé, szívta magába a marxista tudást, hogy azt sűrű nádasok mélyén továbbadja kubikos társainak. Tanította, harcra nevelte őket és ha ezért börtönbe vetették, még ott is szerét ejtette, hogy fokozza munkásmozgalmi ismereteit. Megtanult tisztán látni és jobban eligazodott a nemzetközi politikai események szövevényében, mint sok „jól-képzett” polgári társadalomtudós és politikus.

Hamarosan felismerte ő is, hogy a magyar népet rabságban tartó fasizmus legérzékenyebb pontja a spanyol harctereken van. Több országon át szökve, gyalogszerrel kiment Spanyolországba és csakhamar fegyverrel harcolhatott a fasizmus ellen. Spanyolul csak pár szót tudott és ezért kézzel-lábbal mutogatva buzdította társait a harcra. De példaadásával érte el a legtöbb erkölcsi hatást. Minden munkára önként jelentkezett és panaszosan, durcásan vonszolt vissza, ha egy-egy kockázatosabb feladatot másra bíztak.

A fasizmus vereségét nem érte meg *Nagy Pál*. Franco zsoldosainak golyója kioltotta életét és nem láthatta meg azt az új, demokratikus Magyarországot, amelyet a hozzá hasonló önfeláldozó antifasiszta harcosok küzdelme teremtet meg és amely földet, szabadságot adott a kubikos munkások százazreinek.



Sebes György

Börtönből a csatába

Rákóczi, Kossuth, Petőfi képe nézett a szegényes szülői lakás faláról *Sebes Györgyre*; apja, a felvilágosult tanító is sokat mesélt neki a magyar szabadsághősökről. Midőn diáktársai még exotikus kalandregényekért lelkesedtek, az ő érdeklődése már a nyomorgó magyar nép felszabadítási harca felé fordult.

Miután Békéscsabán elvégzi iskoláit, Budapestre kerül és azonnal bekapcsolódik a Kommunista Ifjómunkás Szövetség munkájába. 19 éves, mikor először letartóztatják. A rendőrségen és a gyűjtőfogházban ismerkedik meg a Horthy-rendszer kegyetlen módszereivel. Cellájába behallatszik Sallai Imre és Fürst Sándor hangja, amikor kötéllel nyakukon az akasztófa alatt is szabadságot és kenyeret követelnek a magyar nép számára. Sallai és Fürst vértanúhalála lelkesíti további munkára. Kiszabadulása után meggyőződésében megacélosodva folytatja munkáját, mint a Kommunista Ifjómunkás Szövetség vezetőségi tagja és szervezi a magyar ifjúság harcát a Horthy-fasizmus ellen.

Újabb, most már hároméves fegyházbüntetését tölti Szegeden, amikor 1936 júliusában a spanyol nép szabadságharca megkezdődik. Kiszabadulása után azon dolgozik, hogy kikerülhessen Spanyolországba fegyverrel harcolni a fasizmus ellen. 1937-ben valóra válthatja tervét és rövid kiképzés után, mint századának politikai vezetője vesz részt a Rákosi-zászlóalj dicsőséges harcaiban Estremaduránál és Aragonban. Még ki sem pihenték a többhetes aragóni har-

cok fáradtságát, amikor újra be kell vetni a Rákosi-zászlóaljat, ezúttal a front léríдай szakaszára, hogy feltartóztassa a fasiszták előrenyomulását. Mint a századparancsnok helyettese és a század politikai vezetője, bajtársainak példát mutatva mindig a legveszélyesebb pontokon tűnik fel megnyugtató, mosolygó arca.

A túlerőben lévő fasiszták tankoktól támogatott rohama elől tapodtat sem hátrálnak. Egy ellenséges tank gépfegyvere egyszerre sebesíti meg őt és parancsnokát. Sebesülten is parancsnoka segítségére siet, hogy a kötőzhelyre támogassa. Parancsnoka 190 cm-es óriás; a súlyos terhet sebesülten csak vánszorogva tudja előre vinni. Az ellenség újabb sortüze kioltja mindkettőjük életét.

Így halt meg huszonötéves korában a Magyar Kommunista Párt és a magyar munkásmozgalom fiatal harcosa, a magyar nép hű fia, spanyol földön, a szabadságért.



Zsinkó Vilmos

Egy pesti ifjúmunkás

1930 november 7-én történt. A Kommunista Ifjómunkások egy lelkes csoportja összejött, hogy megünnepelje az utcán a Szovjetunió fennállásának évfordulóját. A Szondi-utcában volt a gyülekezés. Valakinek eszébe jutott, hogy nem lesz helyes a zsebeket kövel megrakni, mert igazoltatás esetén az tárgyi bizonyítéknak számít. Megbíztuk *Zsinkó Vilit*, hogy vásároljon almát. „Fegyver”-nek az is jó lesz. Pár perc múlva Vili megérkezett egy csomaggal. „Nem volt alma, hát krumplit hoztam...” — mondta. Minden helyzetben hamar feltalálta magát. — Pontosan a megbeszélt időben felharsant Vili éles hangja: „Éljen a 13 éves Szovjetunió!” A következő pillanatban már csörömpölve hullottak az egyik fasiszta lap kiadóhivatalának ablakai. Ez a lap éppen aznap írt gyalázkodó cikket a Szovjetunióról. A tüntetés résztvevői közül a rendőrségnek sikerült 24-et elfogni. Hain Péter pribékjei végignézték a társaságon. „Ismerőst” kerestek. Az első ilyen „ismerős” Vili volt. „Ugy-e te vagy az, aki szeptember 1-én a Nagymező-utcában leállítottad a villamosforgalmat és a villamosból barrikádót csináltál?” — hangzott a kérdés. Persze, hogy ő volt. Csakhogy az ismert kínzási módszerek ellenére akkor sem és most sem kaptak tőle feleletet.

Zsinkó a negyedik polgári elvégzése után tanoncnak ment egy villamossági üzembe. Egész fiatalon került a kommunista ifjómunkás-mozgalomba. Az illegális Kommunista Ifjómunkás Szövetség életében nagy esemény volt, amikor Zsinkó vezetésével sikerült Magyarországon megszervezni az első tanoncsztrájkot. A sztrájk

következtében kidobták a gyárból. Nagynehezen sikerült elhelyezkednie egy edénygyárban, de ott sem maradhatott sokáig. Megszervezte az üzem munkásait és a féktelen kizsákmányolás ellen harcba vezette őket. Onnan is elbocsátották. Ekkor a csepeli WM-be került. Innét vonult be katonának egy ceglédi huszárszázadhoz. A politikai osztály értesítése alapján kiállították őt a század elé és különböző büntetésekkel fenyegették, ha kommunista tevékenységet kísérelne meg a hadseregben. De semmiféle fenyegetés nem használt. Bátran leleplezte társai előtt a háborús készülődéseket és felhívta bajtársait a harcra a készülő német rablőháború ellen. Ebben az időben ő volt a Kommunista Ifjómunkás Szövetségben az antimilitarista munka vezetője. Katonai szolgálata alatt megtanulta szívből gyűlölni a háborút. De azért nem minden háborút gyűlölt. Amikor a spanyol fasiszták fegyveres támadást intéztek a spanyol nép szabadsága ellen, Vili az elsők között volt, aki fegyvert akart ragadni a spanyol nép megsegítésére, mert érezte, hogy a népek szabadságának ügye közös és Madrid felszabadítása csapást jelent a Horthy-fasizmusra is. De a balszerencse sokáig megakadályozta azt, hogy Spanyolországba kijusson. Csak 1938-ban sikerült elérnie a spanyol harctereket. Rövid kiképzés után a Rákosi-zászlóaljhoz került. Ekkor már nehéz volt a katonai helyzet, de ez az örökké lelkes és bátor fiú sohasem csüggedt el egy percre sem. Tudta, hogy küzdeni kell a szabadságért, mely előbb-utóbb győzni fog a fasiszta barbárság felett. Kevés ütközetben vehetett részt; de mindig ott volt az első sorokban; az ebrói fronton, fasiszta golyótól találva halt hősi halált.



Humhál László

A szabadság katonája

Humhál László élettörténete bizonyítéka annak, milyen erkölcsi magasságokba emelheti az egyszerű munkásembert az öntudatra ébredt szabadságszeretet.

Már első gyermekkori élményei a munkásmozgalommal kapcsolatosak, mert apja — foglalkozására nézve asztalos — régi szervezett munkás. Ő maga bőripari munkás lett és 21 éves korában már aktív munkát végzett szakszervezetében. Résztvett a munkás sportmozgalomban is, de az MTE-ből kizárták baloldali tevékenysége miatt. Egészséges világszemlélete a Kommunista Pártba vezet, és 1928-ban a Kommunista Ifjómunkás Szövetségben dolgozik, mint sajtóelosztó.

1929-ben hatalmas élménnyel gazdagodik Humhál küzdelmes élete. Résztvesz a nürnbergi munkás sporttünepségen. Most ismeri meg csak igazán, mit jelent a nemzetközi munkásszolidaritás és még az eddiginél is nagyobb harci kedvvel tér vissza Magyarországra. De idehaza nehéz napok várják. A Horthy-pribékek új offenzívát indítottak a magyar munkásosztály ellen, egymásután jutnak börtönbe a Kommunista Párt hős harcosai. Humhál — minden veszély ellenére — folytatja forradalmi tevékenységét, míg végül a rendőrkopók őt is letartóztatják. Hathónapos rabság után szabadul ki és a Szovjetunióba kerül. Bár a szocializmus építésének munkájában is résztvehetne és nyugalomban, biztonságban élhetne, úgy érzi, hogy az ő forradalmi tapasztalataira főképp ott van szükség, ahol az elnyomott munkásosztály még nem tudta lerázni a reakció igáját.

Illegálisan visszatér Magyarországra és ismét résztvesz a párt földalatti küzdelmében. A rendőrökök nyomába jutnak, figyelni kezdik, de konspirációs ügyessége, elszántsága még a legreménytelenebbnek látszó helyzetből is kimenti.

1936-ban Húmhál azonnal megérti, hogy harcos tapasztalatait most Spanyolországban kell felhasználnia; a magyarországi földalatti munkát a spanyol harcterekkel cseréli fel. Ott harcol a Madridnál küzdő nemzetköziek soraiban, akik a spanyol munkásosztály színe-javával együtt tartóztatják fel Franco zsoldosait. De a sok küzdelmet átvészelő forradalmár a harcokban súlyos fejlövést kap, megvakul és kórházban lehelei ki örökké küzdeni vágyó lelkét...

Stefi



Stegmayer Ferenc

Stegmayer Ferenc bányász volt, szürke, ismeretlen munkás, aki csak azzal tűnt ki, hogy a csákánya keményebben vágott, mélyebbre hasított az anyagba, mint társaié. A munkásmozgalomban egy volt a sok közül, akik öntudatosan kiálltak az önkény, a zsarnokság, a faszizmus ellen.

A pécsi bányákból üldözte külföldre Horthy nemzetölő rendszere. Északfranciaország bányáiban dolgozott, a föld alatt a szénért, a föld felett a jobb bérért, emberi bánásmódért, a haladó emberiség ügyéért.

Sok bányászt küldött a magyar munkásmozgalom a spanyol nép segítségére, keménykötésű, bátor harcosokat, akik már régen megtanultak veszedelemben élni. Ezek között is első tudott lenni Stegmayer Ferenc.

Bajtársai Stefinek hívták. Két évig vezette a híressé vált I. századot Madrid, Jarama, Guadalajara csataterein. Gránátrobbanások és gépfegyvertűz között sajátította el a katonai tudást. Századparancsnok volt, rátermett munkából lett partizán, akiből a szükség és az idő ideális katonát nevelt. Emberei, magyar és spanyol parasztfiúk, munkások, értelmiségiek, rajongásig szerették és a végsőkig megbíztak benne.

Csak a nagy forradalmak, a nagy szabadságharcok és néphadseregek tudnak kitermelni ilyen katonákat, akik három esztendeig tudtak ellenállni a sokszoros túlerőnek.

Estremaduránál esett el, hajnali ütközetben. Századának élén ment rohamra és akkor érte mellét a robbanó golyó, amikor kézigránátját az ellenség lövészárkába vágta.

Jeltelen sírján már kinőtt a fű, de az első század katonái esti tábortűznél órákhosszat mesélgettek volt parancsnokuk bátorságáról. Élénk spanyol fantáziájuk még jobban kiszínezte a történeteket, amelyek hosszú ideig ott keringenek majd a spanyol népakján. Hőstettei bevonultak a spanyol legendák évezredre visszanyúló világába. Stefiből spanyol nemzeti hős lett.

Ideje már, hogy Magyarországon is megismerjék a nevét. Stegmayer Ferenc... Idegenhangzású név. De Dózsa György unokáinak magyar lelke él benne.

A FÜGGETLEN, SZABAD, DEMOKRATIKUS MAGYARORSZÁGÉRT

Európa felett a viharfelhők gyűltek. A fasiszta Németország évről-évre újabb területeket igazított le.

Magyarország is egyre süllyedt a gyarmati sors felé. Horthy reakciója — amely 1919 után munkásokat és parasztokat gyilkolt, a magyar dolgozók élharcosait vitte a bitó alá, — története legocsmányabb gazságát vitte véghez. Eladta az országot, belekényszerítette a magyar nép nyakát a német járomba, a nemzet színevirágát odadobta Hitler prédájának, ágyútölteléknek a Szovjetunió elleni háborúba.

Hitler fellépése óta a Kommunista Párt szüntelen kongatta a vészharangot: „Minden erőt a fasiszmus ellen!” Amikor már közel volt a veszély, kiadta a jelszót, ami azután az egész nemzet jelszava lett: „Független, szabad, demokratikus Magyarországot!” És harcba hívta a nemzetet függetlenségéért.

A Kommunista Párt és 1943—44-ben a kommunisták által vezetett „Békepárt” harcosai mutatták meg a magyar népnek azt az utat, amelyen haladnia kell. Röpiratok, illegális újságok százai-val és ezreivel, előadásokkal, szemináriumokkal, minden rendelkezésre álló eszközzel tanították és hirdették, hogy az országot a készülő katasztrófától csak egy mentheti meg: a munkásság, parasztság és haladó értelmiség széles nemzeti összefogása és kíméletlen harca a német elnyomók és magyar lakájaik ellen.

A kommunisták nem szűntek meg hangoztatni, hogy aki harcolni akar a németek ellen, annak harcolnia kell a németeket kiszolgáló Horthy—Kállay-klikk ellen is. A magyar kommunistáknak nem kellett 1944 október 15 vagy akár március 19 annak a felismeréséhez, hogy Horthyék katasztrófába viszik az országot.

Horthyék azzal tetézték galád hazaárulásukat, hogy kíméletlen irtóhadjáratot folytattak a magyar nemzeti függetlenség leg-

jobb harcosai, a magyar kommunisták ellen. 1940-ben Alagon, 1942-ben az Andrásy-laktanyában, 1943-ban Soroksáron. 1944-ben Csillaghegyen a kémelhárító kínzókamráiban a magyar kommunisták ezrei szenvedték el a legállatibb kínzásokat azért, mert nem ismertek megalkuvást vagy félelmet a nemzet függetlenségéért folytatott harcban.

Nem a Kommunista Párton múlt, hogy bekövetkezett a magyar történelem legszégyenletesebb korszaka. Ha az ország követte volna a magyar függetlenséget a bitófa alatt is éltető Schönerz Zoltán, a holtraverten, utolsó szavaival is a magyar szabadságért rohamra vezénylő Rózsa Ferenc, az utcai harcban jegyverrel a kezében hősi halált halt Ságvári Endre példáját, ha a nemzet erői, szembenézve minden veszéllyel, kiálltak volna a magyar szabadság védelmére, elkerülhették volna a katasztrófát.

A magyar kommunisták vére azonban így sem hullt hiába. Példájuk megmutatta, hogy él még a népben az évszázados szabadságharcos szellem, hogy voltak magyar hősök, férfiak és nők, akik a független, szabad, demokratikus Magyarország jelszavával a halálba is mentek.

Megmutatták életükkel és halálukkal, hogy a magyar kommunistáknál nincsenek különb hazafiak, hogy a magyar kommunistáknál senki sem forrt jobban össze a néppel.

Ezek a vértanúk a nemzet vértanúi. Az ő példájuk szerint kell élni, dolgozni és harcolni a hazáért, a szabadságért.



Kilián György

Útban hazafelé

Kilián György Újpesten dolgozott, az Izzóban, mint vas-
esztergályos. Az üzem földalatti kommunista szervezetének ő volt
a lelke. Szerkesztette az üzemi illegális lapot, a „Vörös Tung-
sram“-ot, résztvett a Vasas-ifjak munkájában, a Természetbarátok
kommunista szervezkedésében és az eszperantó-mozgalomban. 1928
tavaszán tagja lesz a KIMSz-nek, a Kommunista Ifjak Magyaror-
szági Szövetségének. Egy hónap múlva már az északkerületi
KIMSz-vezetőség tagja, később titkára. 1929-ben résztvesz a német-
országi eszperantista világkongresszuson és 1930-ban a KIMSz má-
sodik kongresszusán, melyet Ausztriában, a Bécs melletti erdőkben
tartanak. A kongresszusról a moszkvai Lenin-iskolára küldik. Ren-
geteget fejlődik ezen az egyéves iskolán, — egyike a legjobb hall-
gatóknak. Mikor visszajön, a KIMSz országos titkára lesz. Együtt
dolgozik Sallaival és Fürsttel. Keze alatt hatalmasat fejlődik az
ifjúsági mozgalom. Elsőrendű a sajtója is, — megjavul és erősen
terjed az „Ifjú Proletár“. De Kiliánt is eléri a rendőrség keze.
Két és félévig ül a börtönben. Szabadulása után, folytatja ott, ahol
abbahagyta. Kimegy Párizsba, mozgalmi ügyben és alig ér vissza
hazájába, újból elfogják. Hetekig tartó kínzás után sem vall. Nem
ismeri be párizsi útját sem. Kitart amellett, hogy többhetes túrán
volt a hegyekben. Erre a legképtelenebb kémkedési vádat kenik
rá. Sohasem járt Füzfőn, — de betanított hamis tanúk vallják el-
lene, hogy a füzfői löporgyárban kémkedett. Két évig ül vizsgálati
fogságban, addig tart, míg a vád teljesen összeomlik — és felmen-
tik. A felmentés sem változtat sokat helyzetén: további egy évet ül

— felmentve. Amikor végre szabadul, akkor is tarthatatlan a helyzete. A Párt utasítására külföldre megy; 1939-ben Moszkvába kerül. Amit azelőtt a Lenin-iskolán, majd a börtönben tanult, itt fejleszti tovább. És egyben saját szemével látja, mennyit fejlődött a Szovjetunió kilenc év alatt.

A magyar mozgalom egyik legnagyobb ígérete volt Kilián György. Bátor volt és kemény. A Sallai—Fürst-ügyben Törekő Géza, a statáriális vészbíróság elnöke mint tanut citálta maga elé. De Kilián György, a „tanú“, bár maga is vádlottként a bitó árnyékában állt, ezen a tárgyaláson vádló lett. A Horthy-fasizmus vádlója, aki bátran szemébe mondta a bíróságnak, hogyan kínozták meg Hain Péter, Schweinitzer és a többi pribék Sallait és Fürstöt. Kilián jól tudta, mi vár rá ezért. De tűrte a hetekig tartó kínzásokat, vallatásokat. Szilárdsága és bátorsága mellett ő volt a legjobb barát és bajtárs is. A legnehezebb körülmények között is megőrizte kollektív szellemét. A börtönben ő tartotta a lelket az emberekben — és szüntelenül tanult. Tudta, hogy amit tanul, azt hazájáért és osztályáért tanulja. Kevesen szerették annyira osztályukat, népüket, mint ő és kevesen tudták annyira gyűlölni az ellenséget, mint ő. A harc, a szüntelen harc volt az eleme.

Élete utolsó percében is harcolt, — de hazáját 1939 után már nem láthatta viszont. A háborúban a Vörös Hadsereg oldalán egy ideig az első vonalban haladt a horthysta csapatokkal szemben és az állandó tűzben szakadatlanul közvetítette a hangszórón a híreket, üzeneteket. Azok a magyarok, akik az ő csapattesténél estek fogságba, mind megismerték az örökké mosolygó Kiliánt, aki gondjukat viselte a fogságban. — Később azután önként jelentkezett, hogy vessék be Magyarországon, a Horthy-fasizmus elleni harcba. Fegyverrel akart harcolni hazája szabadságáért. Kérésére ejtőernyőn ledobták lengyel terület felett, hogy átjöjjön Magyarországra, — de már nem érte el hazája határát. Ott halt meg. útban hazafelé, valahol a fronton; alighanem közvetlenül földre érése után ölték meg...



Kulich Gyula

Kulich Gyula

Békéscsabai iparoscsalád gyermeke volt. 1914-bet született. A szabómesterséget választotta hivatásul. Budapestre került, egy belvárosi szalonba. Nem dolgozott sokat. Egy évben csak öt-hat hónapot. És hogy egész évben megélhessen ebből a béréből, szűkösen, beosztással élt, szinte végignélkülözte az esztendőt. „Kell az idő a mozgalomra“, — szokta mondani. És azokban a hónapokban, amikor nem járt a műhelybe, egész nap dolgozott a mozgalomért — és fáradhatatlanul tanult. Jó ismerője volt a marxista irodalomnak és amihez csak hozzájutott, a marxista-leninista irodalom köréből, mindent elolvasott.

Ez a tanulásvágya mindvégig megmaradt. Mikor élete végén évekig ült a börtönben Budapesten és Szegeden, állandóan tanult. Foglalkozott történelemmel, gazdaságtannal, megtanult a börtönben franciául, oroszul és németül.

Eredetileg a VIII. kerületi budapesti ifjómunkásmozgalomba kapcsolódott be. Hamar bekerült azonban az Országos Ifjúsági Bizottságba is, az ifjómunkásmozgalom irányító szervébe, amelynek Ságvári Endrével együtt vezetőjévé vált. Közvetlen mozgalmi kapcsolatban állt Rózsa Ferencsel és Schönherz Zoltánnal. Ő szervezte 1939-ben és 1940-ben az ifjúsági csoportokat, a Szociáldemokrata Párt kerületi szervezeteiben és a szakmai csoportokban egyaránt és szervezte fáradhatatlanul az illegális kommunista sejteket. Munkája nyomán az ifjúsági mozgalom nagy fellendülésnek indult. Ságvári és az ő érdeme, hogy a szervezett munkásifjúság olyan szabadságharcos lendületet kapott ebben az idő-

ben, amelyet még a legerősebb német terror sem tudott megtörni. Az ő kettőjük tanítványai voltak a függetlenségi harc bátor fiataljai és azok a partizánharcos ifjak, akik a német megszállás idején fegyverrel a kezükben is küzdöttek a magyar szabadságért.

1940-ben sokszázadmagával letartóztatta Kulichot is a rendőrség és a hirhedt „Def.” alagi kínzótáborába került. Hetekig kínozták, vallatták, szinte szakadatlanul. Csonttá soványodott, de szemei égtek: nem vallott. És amikor a tárgyaláson először Szűcs, az ötöstanács, majd Töreký, a Kúria elnöke igyekezett szemébe olvasni „bűneit”, felemelt fővel mondta a szemükbe: „Én a magyar népért harcoltam!”

*

Önmagáról ritkán beszélt. De mozgalmi társait, akikkel az ifjúmunkásmozgalomban legálisan együtt dolgozott, töviről-hegyire kikérdezte multjukról, magánéletükről. Közvetlen munkatársairól mindent akart tudni, — ami nem ment a „konspiráció” rovására. És mindenki úgy mondta el neki ügyes-bajos dolgait, mint a legjobb barátoknak. Kulich Gyula mindig talált néhány szót, amivel a legsúlyosabb személyi problémákon is segített. De a maga személyi ügyeiről nem beszélt. Csak néha, ha ráért, ha megbeszélte a mozgalmi feladatokat, mondta elmerengve, hogy szeretne megházasodni, de nem tudott. Kétszáz pengőre lett volna szüksége, — és ennyi pénze sohse volt — együtt...

*

Csendes ember volt, nem szerette a sok beszédet. Amikor tanított, szemináriumot tartott, akkor volt a legbeszédesebb. Akkor érezte magát elemében, amikor vidékről feljöttek a parasztfifjak, egy-egy augusztusi kongresszusra, vagy kéthetes tanfolyamra. Nem tartott nehéz, bonyolult előadásokat. Arról beszélt, hogyan hassanak paraszt-társaikra. Hogyan beszélgessenek velük, amikor együtt dolgoznak, mire tanítsák őket, — és hogy viselkedjenek, ha a csendőrök kezei közé kerülnek. És így, ebbe a keretbe foglalta a legnehezebb tudományokat is, így tanította a vidéki ifjakat a marxizmus igazságaira. És mikor a fiatalok visszamentek a falujukba, Gyula hetekig beszélt még róluk. Legnagyobb boldogsága volt, ha egy-egy rendkívül értelmes ifjút emelhetett ki a vidékiek közül.

*

A Töreký-tanács nyolc esztendőre ítélte a kúriai tárgyaláson. Mosollyal fogadta az ítéletet. „Nem tart már ez a rendszer nyolc évig...” mondta. Szegedre került, onnét Vácra, Komáromba, majd Németországba. Odakint már beteg volt, legyengült, — de jókedélyű. Amikor utoljára látták, Dachauban, akkor is mosolygott. Azóta nyomtalanul eltűnt a magyar munkásmozgalom egyik legnagyobb reménysége.

A székely harcos

Józsa Béla székely faszobrász volt. Ha magáról beszélt, többnyire azokról az évekről beszélt, amikor mint építőmunkás harcolt a szakszervezetében. Néha visszaemlékezett fiatal korára, nehéz tanoncéveire. És beszélt arról, hogyan harcolt 1919-ben, mint vöröskatona, a Tiszánál. Az összeomlás után üldözték, át kellett szöknie a Tiszán, Kolozsvárra. A munkásotthon lett az otthona és tollal, szóval folytatta azt a harcot, amit a Tiszánál fegyverrel vívott.

Két-három évvel a 19-es összeomlás után megszervezte a Munkás Segélyt. A román rendőrség üldözni kezdte, mert amíg nyíltan, legálisan a Munkás Segélyt irányítja, illegálisan az erdélyi magyar kommunistákat szervezi. Erdélyben gyakori vendége a rendőrség fogdájának. Nyíltan hangoztatja kommunista voltát.

Józsa Béla volt az erdélyi magyarság kisebbségi jogainak legharcosabb szószólója, a Magyar Dolgozók Szövetségének szervezője, egyik alapítója. Örök harcban állott a román imperializmussal és az erdélyi magyar reakcióval. Örök üldöztetés közepette hirdette a két nép testvéri összefogásának szükségességét, a közös ellenség, a román, magyar és mindenfajta imperializmus ellen. Erdély magyar parasztjainak Petőfiről írt és beszélt. Ő szervezte meg az erdélyi dolgozó magyarok nagy kultúrai ünnepét. A kultúrai kastély parkjában Petőfi fája alól mutatott utat Erdély magyarságának. Az ő kezdeményezésére ünnepelték meg az erdélyi magyarok Segesvárott Petőfi emlékét. Ő volt a vásárhelyi találkozó egyik kezdeményezője.

Mikor a bécsi döntés következtében Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatolták, a Magyar Kommunista Párt Erdélyi Területi Bizottságának tagja és egyik legjobb erdélyi szervezője is. Ekkor a magyar politikai rendőrség kezdi üldözni. 1941 júliusában végleg bujdosásba megy, a rendőrség pedig szétzilálja az erdélyi pártszervezeteket. 1942-ben Józsa Béla és a többiek munkája nyomán új pártbizottság alakul. 1943 végéig dolgozik szakadatlanul, amikor azután árulás rendőrkézre juttatja.

Láncra verve hevert a szamosfalvi kínzókamra véres szalmáján. Vékony, beteges kinézésű, arcából csak fekete szemei ra-

gyogtak ki az utolsó napokban. Amíg csak beszélni bírt, bátran biztatta a többieket. De a pribékek számára egyetlen szava sem volt.

Ott is halt meg Szamosfalván, a kínzókamrában. A szó valódi értelmében holtraverték.

Erdély népe — nemzetiségre való tekintet nélkül — őrzi emlékét.

Józsa Béla

A magyar szabadság szent ügyének új mártírja van. Férünk tegnap Józsa Béla székely munkást, aki Nagy István író ségora volt, kardseccny eölt, Szamosfalván halálra kínozták Szombathelyi és Ujvási pribékek.

Míg él, tántoríthatatlan harcosa volt az elnyomottaknak. A román uralom alatt a magyar kisebbség jogaiért küzdött, s Erdély népének szeretete kísérte tevékenységét. Erdély visszacsatolása után a nemzetet pusztító hitlerista háború, a dolgozókat és nemzetiségeket elnyomó magyar reakció ellen harcolt.

Józsa Béla halálában is hű és áldozatos fia maradt népnek. A legkegyetlenebb kínzások sem kényszeríthettek, hogy segítségére legyen a nép ellenségeinek. Egyetlen társát nem árulta el, egyetlen szóval nem gyengítette a magyar szabadság frontját. Példaadó életé és mártírhalála a magyar nép hőségé avatta.

Emléke élni fog!

*Józsa Béla gyászjelentése
a „Béke és Szabadság” c. illegális lapban*

A Magyar Kommunista Párt harcában mindig fontos helyet foglalt el a magyar kultúra megvédéséért, fejlesztéséért és — ami ezzel egyet jelent — a magyar nép széles tömegeinek kulturális felemeléséért folytatott küzdelem. Különösen nagyjelentőségűvé vált ez a törekvés a német elnyomás éveiben, amikor — akár a Metternich-uralom, vagy a Bach-korszak idején — a nemzeti, népi és haladó művelődés megvédése egyet jelentett a magyar függetlenség védelmével. Nem véletlen tehát, hogy pártunk függetlenségi harcának vértanúi között két kitűnő művész: *Goldman György*, a szobrász és egy fiatal festő, *Kondor György* neve is szerepel.

Goldman férfikora teljében, 40 éves korában esett a fasiszta barbárság áldozatául, míg Kondor ugyanekkor alig néhány nappal mult 24 éves. Goldman higgadt bölcsessége szinte közmondásossá vált, míg Kondornak éppen a fáradhatatlan fiatalos lendület volt a legfőbb erőssége. Goldmant érett művészete egyik legismertebb szobrászunkká tette a modern művészek, az egész haladó értelmiség és a kultúráért rajongó szervezett munkásság széles köreiben, míg Kondor kibontakozásra váró komoly tehetsége örökre beváltatlan ígérete maradt a magyar festészetnek.

Életüket mégis összekapcsolta, nevüket elválaszthatatlanná tette a forradalmároknak, a forradalmár művészeknek, a forradalmár művész-vértanúknak közös küzdelme és közös végzete.

Mindketten emberfeletti erőfeszítéssel igyekeztek egyszerre harcolni a művészet és a politika frontján. Oroszlánrészük volt a szétesett Szocialista Képzőművész Csoport 1941-ben történt újjászervezésében és együtt dolgoztak azon, hogy a haladó képzőművészek ösztönösen antifasiszta törekvéseit harcos egységbe kovácsolják a magyar függetlenségi front keretében. Együtt estek a fasiszta pribékek fogságába, 1942 tavaszán — előbb Kondor, majd néhány hétre rá Goldman — együtt kínozták őket hosszú heteken át az Andrassy-laktanya hírhedt „K“-szobáiban. Együtt ültek a Margit-körúti fogházban, a Vörös Hadsereg előnyomulása elől együtt hurcolták őket Németországba. És a dachau haláltáborban mindkettőjükön 1945 januárjában, alig néhány nap különbséggel teljesedett be a mártírok végzete.



Goldman György szobra önmagáról

Goldman György

1904 december 21-én Vecsésen született. Művészi tanulmányait a budapesti Képzőművészeti Főiskolán, majd Párizsban végezte.

1932-ben lett tagja az illegális Kommunista Pártnak.

Bátran és fáradhatatlanul dolgozott illegális és legális vonalon, a politika és a kultúrélet területén egyaránt. Szilárdan képviselte minden helyen pártunk álláspontját, az elsők között volt, akik a két munkáspárt harci egységéért, majd a Hitler-ellenes nemzeti összefogásért síkraszálltak; s a magyar művészek legjobbjait mindig a ha-

ladás irányába befolyásolta. Letartóztatásakor a Párt budapesti Területi Bizottságának tagja volt. Az ügyész halált kért rá, végül is életfogytiglani fegyházra ítélték.

Vérbeli művész volt, aki — felelősségteljes mozgalmi munkája közepette és sokszor hónapokon át akadályoztatva az alkotásban, mégis töretlen vonalban haladt a művészi fejlődés útján; egyre tisztábban bontakozott ki sajátos stílusa, tömör egyszerűsége, amely mindig a valóság leglényegét adta és monumentális hatásúvá tette legkisebb szobrocskáit is. Nem lehettek a forradalmáréletnek olyan körülményei, amelyek őt elszakíthatták volna a művészettől. Még az Andrassy-laktanyában is, a kínzások szüneteiben módját ejtette, hogy rajzolhasson. De igazán elemében akkor volt, amikor kétirányú munkájának, a művészi alkotásnak és a politikai cselekvésnek vonala összetalálkozott. Mikor a Párt megbízta, hogy egy fiatal csepeli munkáslány, Ács Ibolya síremlékét elkészítse, akkor szinte önfeledt lendülettel vetette magát a feladat megoldásába és aki máskor oly lassan, megfontoltan dolgozott, most éjt-nappallá téve, alig egy heti lázas munkával megalkotta egyik legmegrázóbb művét, feledhetetlen emléket állítva a harcban elbukó forradalmárnak — sajátmagának.

Kondor György 1921. január 5-én született. Már 14 éves korában gyárban dolgozott, de közben rendkívüli munkabírással folytatta művészi tanulmányait és 16 éves korától kezdve kiállításokon is szerepelt. Ugyanakkor bekapcsolódott a munkásmozgalomba és hamarosan Óbuda, majd a Terézváros szocialista ifjúságának vezetője, azután az Országos Ifjúsági Bizottság tagja lett. 1941-ben pedig a Szocialista Képzőművész Csoport, majd a Függetlenségi Mozgalom művész-szervező munkájában is jelentős szerepet kapott. 21 éves volt — és hat hetes fiatal házaspár, — amikor letartóztatták és 3 évi fegyházra ítélték.

De ahogy a nélkülözés és túlfeszített munka nem tudta megtörni derűs életkedvét, ugyanúgy a börtönben sem vesztette el fáradhatatlan mukavágyát, szeretetreméltó vidámságát. Tovább folytatta művészi munkáját, amellet szorgalmasan tanult és tanított. Vasárnap délutánonként kultúrelőadásokat rendezett, a pribékek éberségét kijátszva politikai bábszínházat csinált a letartóztatottak szórakoztatására és nevelésére.

Ilyen fiatalon és erejének ilyen sokirányú igénybevétele mellett művészi egyénisége nem bontakozhatott ki. De éppen ezért az a megkapó erő, amely egy-egy művében mégis megnyilvánult, félreismerhetetlenül bizonyította Kondor György nem mindennapi tehetségét. A börtönben készült munkái újabb fejlődés ígéretét rejtették magukban. De csak egy műve született a Margit-körút falai között, amely már több volt, mint ígéret, egy rajzsorozat, amely megrázó erővel érzékeltette egy szabadságharcos sorsát a földalatti szervezkedésben, majd a harcok tömegtüntetésén, végül a letartóztatáson, megkínóztatáson át egész a vértanúhalálig. A hitleri csizma alatt nyögő Magyarország képe tükröződött a 12 kis-méretű tusrajzban. Örök dokumentuma lett volna e sorozat ezek-



Kondor György, Goldman ceruzarajza a Margit-körúti fogházban



Vonalon.

Kondor György

szénváza

nek a sötét éveknek és egyik jelentős alkotása a magyar grafikának, — ha a börtönterror fokozódása nem kényszeríti arra alkotóját, hogy rövid életének legérettebb munkáját saját kezével semmisítse meg. Akkor azzal 'vigasztalódott, hogy majd kiszabadulva, újból, még jobban megcsinálja: nem is sejtette, hogy arra már nem kerülhet sor s hogy sorozata hőseiben a maga tragikus sorsát példázta.



Ülő munkás: Goldman György szobra

Simon Ferenc és a bőripari munkásvértanúk

A bőripari munkásság úgy emlékszik vissza *Simon Ferenc*re, mint a legjobb elvtársra, aki életét teljes egészében a mozgalom ügyének szentelte. Tekintélye és népszerűsége túlnőtt a szakmán. Tudása és áldozatos munkája becsületet szerzett neki a többi szakszervezetben is.

1927-ben lett tagja a bőrös szakszervezetnek s belépése után hamarosan bekapcsolódott a mozgalomba is. Rövid idő alatt élre került s mikor a Kommunista Párt a szakszervezetek kommunista frakcióvezetői részére elméleti és gyakorlati oktatást szervezett, Simon elvtárs is a kijelölt hallgatók között volt.

Az előadások túrával voltak összekötve; jegyzeteket konspirációs okokból nem lehetett készíteni s megfelelő irodalom is alig állt rendelkezésre. A tanulás nem volt hát könnyű.

De Simon Ferenc kitartó munkájával elméleti téren is igen jelentős fejlődést ért el és mint a legjobb hallgatók egyike fejezte be a tanfolyamot.

Ettől fogva biztonsága és határozottsága csak még erősebb lett. Dolgozott a bőrös szakszervezetben, a szakmaközi frakciók egyik vezetője lett s hasonlóképpen a szakszervezeti ellenzék egyik élharcosa. Szakmai bérmozgalmakat szervezett, személyesen is résztvett a nemesfémipari sztrájk sztrájk-örségének megszervezésében. Mindenütt ott volt, ahol harcolni kellett az elnyomás és kizsákmányolás ellen.

1941-ben, mint a bőripari munkások szakosztályának elnöke és mint a központi vezetőség alelnöke a területi bizottság utasítására bujdosásba ment és az illegális mozgalom szakmai bizottságának titkára lett. 1942-ben, mint a függetlenségi mozgalom egyik legjobb harcosa, lebukott s ugyanebben az esztendőben Vácott 7 évre ítélték.

Mikor a felszabadító Vörös Hadsereg már Vác felé közeledett, 1944 október 15-én Komáromba, majd Németországba hurcolták, onnét többé nem tért vissza.

Vele együtt vitték a halálba legjobb munkatársait: *Romhányi János*, *Szeibert János*, *Baktai Gyula*, *Pintér Rezső* és *Tóth Pál* elvtársakat.

Külön meg kell emlékeznünk a Beszkárt alkalmazásában állott kommunistákról, akiket a fasiszta vezetőség elgondolt terv szerint küldött a halálba. Ennél az üzemnél utolsó szálíg akarták kiirtani a baloldali elemeket és éppen itt tapasztalhatjuk, hogy az áldozatok nyomában új harcosok kelnek; a Beszkártnak ma erős, öntudatos pártszervezete megbecsüli vértanúi emlékét.

1942 április 5-én 126 Beszkárt-alkalmazottat hívtak be. Valamennyien baloldali, öntudatos munkások. Különleges munkásszázadokba osztották be őket (a 401. és 402. századba), azzal a céllal, hogy ott elpusztuljanak. Preszly alezredes (az üzem katonai parancsnoka), nem is titkolta aljas szándékát: a bevonultakat ki kell küszöbölni a társadalomból. Hóhértársa, a gyalázatos gyilkos Metzl-Murai alezredes az indításkor azt az utasítást adta a keretlegénységnek, hogy addig nem jöhetnek haza, amíg egy is életben van a század tagjaiból, tehát igyekezzenek mielőbb végezni velük. Fennen hirdette, hogy aki a büntetőszázadba osztottak közül vissza tud térni, annak szobrot állít a Baross-téren.

A halálbaküldöttek egy része azonban mégis visszatért. Visszatért, hogy tanúságot tegyen a bűnösök ellen és hogy hírt hozzon azokról, akik életükkel fizettek azért, mert harcoltak a magyar szabadságért. Egy részüket a keretlegénység végezte ki Ukrajnában, másokat az éhség, a fagy pusztította el az Oszkol völgyében.

Ezeknek a nevét és a többi vértanukét, akiket a függetlenségi mozgalommal és a Békepárttal kapcsolatban börtönöztek be és gyilkoltak le a nyilasok és a németek Pesterzsebeten, a Svábhelyen, Sopronkőhidán és Dachauban. — emléktáblán örökítették meg az életbenmaradottak.

A Közlekedési Alkalmazottak Szakszervezete emléktábláján husz kommunista neve szólít harcra:

Pásztor Imre, Pirók Gyula, Récsei Ernő, Egri Ferenc, Gyulai Pál, Németh 9. István, Oláh Ferenc, Ónodi József, Fazekas Ferenc, Kéri Lajos, Szabó 2. Pál, Gruber Miklós, Hidasi István, Koltai Imre, Kurci Pál, Juhász Péter, Mravik Ferenc, Tóth Lajos, Sárszegi Jenő és Pataki 2. István, akikről könyvünk más helyén külön is megemlékezünk.



Dr. Földes Ferenc

A „Történelmi Emlékbizottság“ szervezője

1942 tavaszán szüksége mutatkozott olyan legális szerv megteremtésének, amely a különböző demokratikus erőket szervezetileg összefogja. Pártunk Központi Vezetősége utasította a propaganda bizottságot, hogy teremtsen meg a Magyar Történelmi Emlékbizottságot, amelyben az ipari munkásság, parasztság és demokratikus értelmiség vezetői és legjobb képviselői foglalnának helyet.

Ezekben a napokban pártunk propaganda-bizottságának a vezetője Földes Ferenc elvtárs volt. Ő tartotta a kapcsolatot a párt központi bizottságának tagjaival, Schönherz Zoltán és Rózsa Ferenc elvtársakkal. A Történelmi Emlékbizottság megalakítása nem volt könnyű feladat. Létrejöttét súlyosan megnehezítette az a körülmény, hogy ekkor már a magyar demokrácia polgári pártjai és képviselői tudták, hogy a függetlenségi mozgalom motorja és vezetője a Magyar Kommunista Párt. Polgári írók és politikusok veszélyes vállalkozásnak tartották, hogy az üldözött Kommunista Párt tagjaival egy bizottságban foglaljanak helyet. Elvben mindenki helyeselte a bizottság megalakítását és a megalakítást közlő kiáltványt, de egyesek a legkülönbözőbb ürügyekkel megpróbálták húzni-halasztani a dolgot. A huza-vonának Földes Ferenc elvtárs határozott fellépése vetett véget. Úgy értékelte a helyzetet, hogy az ingadozó elemek határozatlanságának csak a függetlenségi mozgalom balszárnyának határozott fellépése vethet véget. Szerinte a Történelmi Emlékbizottság kiáltványát az összes tervbevett aláírók neveivel együtt ki kell hozni, mert ha a kiáltvány a nevük-

kel együtt már megjelent, nem lesz erejük és bátorságuk az ingadozóknak sem tiltakozni a kiáltvány ellen, nem lesz erejük és bátorságuk megtagadni a kiáltványban foglalt demokratikus követeléseket. A kiáltvány pontosan egy héttel március 15. előtt jelent meg; a szöveget Földes elvtárs adta le a fasisztaellenes lapoknak.

Földes számítása nem csalt. A kiáltvány ingadozó aláírói a megjelenés után nem mertek tiltakozni. Megszületett a Magyar Történelmi Emlékbizottság, az utolsó pillanatban, amelyet ha elszalasztunk, a függetlenségi mozgalom egyik legjelentősebb akcióját szalasztottuk volna el.

A Magyar Történelmi Emlékbizottság, amely Földes elvtárs határozott fellépésének volt az eredménye, 1942 március 15-én valóban történelmi szerepet töltött be. Az ipari munkásság, a falu kiküldöttei és a haladó intelligencia a Történelmi Emlékbizottság vezetésével koszorúzta meg a Petőfi-szobrot s e bizottság vezetésével indult el a Petőfi-szobortól a Kossuth-szobor felé és végig az úton bátran tüntetett a háború ellen, a demokratikus erők összefogása: a munkásegység s a munkás-paraszt szövetség mellett. Ez a tüntetés egy pillanatra felrázta a főváros lakosságát, a magyar reakció és a külföld felé is megmutatta, hogy a magyar nép sohasem fog belenyugodni az esztelen és céltalan tömegmészárlásba s a háború kellős közepén elszántan követeli a békét. Hogy ez megtörténhetett, ebben oroszlánrésze volt bátor, lelkes, fiatal elvtársunknak, Földes Ferencnek.

Nagyjelentőségű volt Földes írói tevékenysége is. Ma is sokszor idézik „A munkásság és parasztság kulturális helyzete Magyarországon“ c. könyvét, amelyben megdöbbentő képet fest a magyar nép hátramaradottságáról, kulturális elnyomásáról.

Nem sokkal a március 15-i tüntetés után Földest a németek által megszállott orosz területre hurcolták munkatáborba. Ott pusztult el Oroszországban, — amelynek fiaitól az életet, a szabadságot és a boldog jövőt várta minden elnyomott nép számára.

Kasztel András már fiatal korában a Népszava munkatársa. A háború ideje alatt a lap külpolitikai rovatvezetője volt. Mindíg gondosan válogatta össze a távirati irodák híreit és lehámozta róluk a háborús propaganda hazugságait. A hivatalos frázisok közé becsempészte a moszkvai rádió híryanagát. A dolgozók, ha kezükbe vették az ujságot, a cenzura minden igyekezete ellenére is kiolvashatták a külpolitika valóságos állását. Ugyanabban az időben a belpolitikai rovat vezetője *Gosztonyi Lajos* volt, aki ugyancsak kitartó, tántoríthatatlan harcosnak bizonyult és mindenben együttműködött a Népszavánál dolgozó kommunista elvtársakkal.

Kasztel 1942-ben lett a Kommunista Párt tagja és hamarosan már a propaganda-bizottságban dolgozott. Élesen és következetesen képviselte a lapnál a függetlenségi gondolatot. 1942 nyarán, a függetlenségi mozgalom nagy lebukásának idején, ő is — mint annyian, akik a magyar szabadságért harcoltak —, rendőrkézre került. A Kommunista Párt ekkor Gosztonyival vette fel a kapcsolatot a Népszavánál dolgozó elvtársak közül; hamarosan ő is a propaganda-bizottság tagja lett. Kasztelt a „Def.”-ben sem törték meg az ütések, szíjak, gumibot. Az Andrásy-laktanyából a Margit-körút hirhedt börtönébe került. A honvédvezérkar főnökének különbírósága áttette ügyét a polgári bírósághoz, és már-már úgy látszott, hogy megmenekül. Azonban alig, hogy kikerült a börtönből, behívták munkaszolgálatra. A reakció a határon túlra vitte, hogy akadálytalanul legyilkolhassa. Kasztel itt tifuszban megbetegedett és kórházba kellett szállítani. Amikor a fasiszta keretlegények megtudták, hogy kommunista, többször úgy megverték és megkínozták, hogy ennek következtében kórházba szállítása után azonnal meghalt. Gosztonyit, a magyar függetlenség másik harcosát, 1944 tavaszán szintén elhurcolták bűntetőszázaddal, ahol röviddel a felszabadulás előtt meghalt.

Kis sánta nő rója az utat. Nagy igyekezettel halad, megmegáll, el-ellankad, majd ismét meggyorsítja lépteit...

Ki látta *Vámos Ilonkát* sántikálni a pesti utcán?

Hihetetlen energia hajtotta előre; órákhosszáig tartó utakat is szívesen megtett gyalog, ha ezzel a mozgalomnak szolgáltathatott. Ő volt az, akire mindent rá lehetett bízni, aki a legveszedelmesebb és a legfárasztóbb feladattól sem riadt vissza. „Ötven elvtársat értesíteni kell...” „Ki kell osztani a röpcsiket...” „El kell menni egy pestkörnyéki üzembe...” Majd az Ilonka elintézi.

És Ilonka nem sokat kérdezősködött, meghallgatta mit kell tennie és ment. Ha féltették és mást akartak küldeni helyette, sértődötten tiltakozott. Csak nem akarják félreállítani?

1927-ben kapcsolódott a mozgalomba; a rákövetkező évben bukott le. A Markóban sokan érezték meleg baráti szívét, segítő készségét. Ő gondoskodott arról, hogy az elvtársak a VS útján megfelelő könyvekhez jussanak. 1929 őszén, annak ellenére, hogy az egészségi állapota igen rossz volt, hősiesen végigküzdötte a 17 napos éhségsztrájkot. Már az első napokban ágynak dőlt, s csupán lelkiereje tartotta életben.

Amikor a Sallai—Fürst-ügyben ismételten lebukott, gyalázatosan összeverték, megkínozták. Operálni kellett a lábát — sánta maradt. De ettől kezdve mintha még nagyobb odaadással szolgálta volna a mozgalom ügyét. Egyre többet vállalt magára. Megható igyekezettel bicegett, lihegve, vrejtekezve róttá az utat, járta az emeleteket, estére már csak vonszolni tudta kimerült testét, de szelíd, tiszta tekintetében derű és törhetetlen akarat csillogott. 1942-ben, bár a rendőrség jól ismerte, bekapcsolódott a függetlenségi mozgalomba. A „Def.” csakhamar nyomára akadt. Az Andrassy-laktanya kínzókamrájában borzalmasan meggyötörték, de a sánta, törékeny kis Vámos Ilonka csodálatos lelkierejét nem tudták megtörni. Szenvedése útjának további állomásai: a Conti-utcai katonai fegyház, Márianosztra, Németország. A politikai foglyok szörnyű táborában gyilkolták meg a náci pribékek.



Háy Mihály 1919-ben

Tíz év emigráció tizenkét év börtön

Háy Mihály 1919-ben már mint a magyar Vörös Hadsereg egyik századparancsnoka harcolt a magyar szabadságra törő külső ellenség ellen. 1929-ig emigrációba kényszerült, de akkor a Kommunista Párt utasítására visszatért hazájába, hogy folytassa a harcot. Ettől kezdve egész élete harc, börtön, internálótábor. 12 esztendő telt az ország börtöneiben és internálótáboraiiban.

Az internálótáborokban, ahol csak jár — és majdnem minden tábort végigjárt —, mozgékony volt és határozott. Bárhol felmerült valami vitás ügy, az elvtársak csoportján kívül is, mindig őt kérték fel döntőbírónak. Tekintélye volt még a táborparancsnokság előtt is, ahol ő képviselte mindig az elvtársak érdekeit. Amikor egy-egy határozottabb kiállásért külön büntetést szabtak ki rá, akkor is megtalálta a módját, hogy továbbra is az élen járjon. Ő szervezte meg az elvtársi kollektívát: a táborban kis közösségben együtt éltek, együtt étkeztek, együtt tanultak az elvtársak: mindenük közös volt. Ahol csak volt, szemináriumokat szervezett. És amikor a táboron kívül dolgozott, erdei munkán, kijátszotta a legszigorúbb őrizetet is és felvilágosító munkát folytatott a falusi dolgozók között.

Ha magánéletéről beszélt, legtöbbször mindig a gyerekére terelte a szót, aki a pártmunka mellett legnagyobb öröme, boldogsága volt. De ritkán és keveset élhetett gyermekével együtt.

Mikor 1943 augusztusában súlyos betegen sikerül kiszabadulnia az internálótáborból, pár hónapot tölt családjá körében, majd kórházba kerül.

A német megszállás után újra hajszolni kezdik és bujdosásba kényszerül. Bekapcsolódik az ellenállási mozgalom szervezésébe és — különösen az értelmiség között — eredményes munkát végez.

Illegális tevékenységében is kitűnik megbízhatóságával, pontosságával, leleményességével. Egész munkája mintaszerű.

1944 őszén, amikor már Budapest éhezett, ő szerezte be a mozgalom különböző alakulatainak, csoportjainak, partizángárdáinak az élelmiszert. Itt is lelkiismeretes, pontos, szinte túlbuzgó volt. Semilyen munkától nem riadt vissza. Ez is lett a veszte.

Egyszer sikerült 25 métermázsa élelmiszert kiutaltatnia a katonai parancsnokságoktól, természetesen hamis iratokkal, mintha a hadsereg részére igényelné. Az élelmiszer el is jutott rendeltési helyére, az ellenállási mozgalom partizáncsoportjaihoz.

Háy Mihálynak továbbra is csak egy gondja volt. Tudta, hogy a függetlenség, a szabadság harcosainak élelemre van szükségük. Nyolc nappal a felszabadulás előtt ismét felment a Városház-utca 14-be, hogy a nyilas városparancsnokságon Nidossy „főtestvér“-től 6 vagon élelmiszert utaltasson ki a mozgalomnak. A tárgyalás sikerült. Háy Mihály megkapta a kiutalást. Zsebében a cédulával és szívében a biztos tudattal, hogy komoly segítséget nyújt a mozgalomnak, kifelé indult. A kapuban az őr feltartóztatta és igazoltatta. Papírjait ezúttal nem fogadták el.

Visszavitték a nyilasházba, — ahonnét élve már nem került elő...

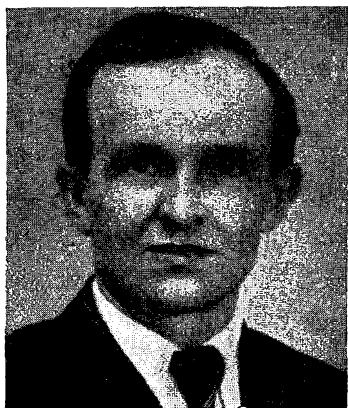
A bányász hősök

Kesztölcön hiába próbálkoztak a nyilasok pártot alakítani: nem sikerült. Tatabányán, Dorogon egymást érték a bányászok antifasiszta akciói, terjedtek a kommunista röplapok. Salgótarjánban csődöt mondott Szálasiék általános mozgósítása. És mindenütt gyűltek a fegyverek — a bányászság harcra készült.

A bányászok harcos ellenállását is a Kommunista Párt vezette. Kesztölcön *Kara József* elvtársunk, — aki az illegális mozgalomban a Bercsényi nevet viselte, volt a Párt lelke, a falu vezetője. 1944 novemberében elhurcolták a fasiszták — és azóta nyoma veszett. Kesztölc bányászai gyakran beszélnek a 60 éves hős vezetőről, aki a legnehezebb időkben is lelket öntött beléjük.

Golup Rudolf és *Nedermann Ferenc* a tatai bányászok hősi halottai. Mind a ketten tataiak, de Nedermann később a pécsi bányászokkal építette ki a párt kapcsolatait, Golup pedig a párt bányászbizottságának lett a vezetője.

A bányászság körében mindig komoly hullámokat vetettek a KP akciói. A Szabad Nép egy-egy új illegális számának leérkezése, a párt röplapjai élesztették a bányavárosokban lappangó nemzeti ellenállás tüzét. A tatai medencében már a partizánharc



Golup Rudolf



Nedermann Ferenc

szervezéséről folyt a szó. A környébányái orosz hadifogolytábor felszabadítását tervezték, hogy azután a kiszabadított vörös katonákkal közösen megszervezzék az ellenállás frontját Salgótarján, Dorog és Tata között. Már nagyban folytak az előkészítő megbeszélések, amikor áruló akad és a Gestapo felgöngyölíti a szervezkedés egy részét. A legjobb harcosok azonban, élükön *Neuschl Lászlóval*, megmenekülnek a Gestapo karmai közül. Egyelőre...

A vezetőknek el kell menekülniök. De a harc folyik tovább *Nagy Kornél* mérnök, református lelkész fia, főhadnagy, akit mint apját is, Németországba hurcoltak és ott pusztult el, felajánlja a szervezkedés céljaira a tulajdonában levő vadászlakot és azt, hogy fegyverrel, élelemmel látja el az odarejtőző vezetőket. A házat azonban mégsem tudják kellőképpen kihasználni és a Tatabányáról elmenekült Golup Pestre vonul illegálisába. *Neuschl* azonban visszamegy — és belerohan a Gestapo karjaiba.

Az országos Bányászbizottság ekkor már Budapesten dolgozik. Golup áll a szervezkedés élén, amely már országos arányú. A szervezők állandóan úton vannak. *Petőfalvi Lajos* jár Salgótarjánba. *Nedermann* tartja a kapcsolatot Péccsel; Dorog, Tatabánya keményen szervezkedik tovább, annak ellenére, hogy tömegesen buknak le a bányászok, tucattal kerülnek a Gestapo és a defenzív osztály kínzókamráiba a legjobbak. *Bugyács Imre* a „Harcoló Bányász“, a Kommunisták Pártjának megszervezésében és szerkesztésében vesz tevékeny részt. Megindul a rendszeres bányász-sajtó, röpiratok, újságok készülnek a titkos nyomdában az ország bányászvárosai és községei részére. Hiába fogják el tucattal a tatabányai harcosokat: a bányászmozgalom tovább él.

A budapesti Bányászbizottság, hogy eredményesebbé tegye munkáját, elhatározza, hogy minden tagja más bányavidékre uta-



Neuschl László



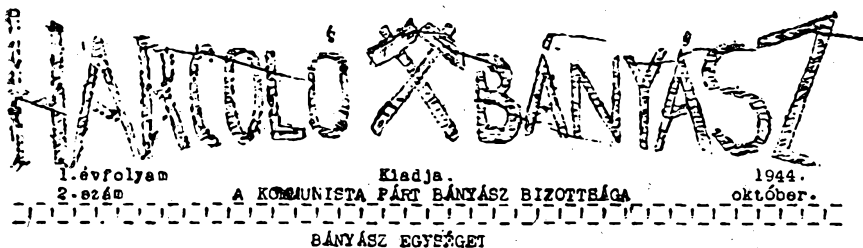
Petőfalvi Lajos

zik. Fokozott erővel indul meg a bányászság harca Salgótarjánban, Tatán és egyebütt. A „Harcoló Bányász“ friss forradalmi erőt kölcsönöz a bányászok ezreinek. Érzik, hogy vezetik már a harcukat, érzik, hogy keményen küzd érettük a Kommunista Párt.

De a Gestapo-pribékek is résen vannak. A szépen fejlődő munkát újból megakasztják és a Bányászbizottság egyik budapesti tartózkodása alkalmából elfogják a bányászok vezetőit.

A letartóztatott bányászokat a magyar szabadságharcosoknak kijáró rettentő kínok után kihurcolták Németországba. Családjuk elárvult, — Golupot hat gyerek, Petőfalvit három és a többit is egy-két gyerek és özvegyasszony siratja. A magyar földet, drága kis családjukat hagyták el és még csak nem is nyugodhatnak itthon. Ki tudja, melyik német város tömegsírjában fekszenek. Neuschl Lászlót valahol az országúton lőtte le egy SS-katona, amikor össze-rogyott az éhségtől. A fiatal, vakmerőségig elszánt Bugyács Imre, aki a fegyverszerzés legváltozatosabb nemeit próbálta ki, Dachauból adott utoljára életjelt.

Elpusztult a 17 esztendőös bányászifjú, *Varga József* is, aki kofferszámra hordta a Szabad Népet a bányászok közé — azután pedig a gépfegyvereket vitte, rejtegette. Elpusztult, de ő, a fiatal gyerek sem mondott egyetlen szót sem a Rökk Szilárd-utcai csendőrnemzőknek, hiába kínozták egész családjával együtt. Petőfalvit odahaza, Salgótarjánban az egész bányászság rejtegette a szimatoló kopók elől, bár számtalanszor utazott Budapest és Salgótarján között, megrakott bőröndökkel és bár könnyen felismerhetővé tette sebesült keze, melyet egy erdei gyakorlatozáson lőtt kersztül. Odahaza elrejtették, de Budapesten felismerték és letartóztatták. Ismeretlen helyen pusztult el ő is, Németországban, mint a többi: Kara József, Nedermann Ferenc és a legjobb, legkeményebb bányászvezető: Golup Rudolf.



Hitler vert serege fejlesztve menekül a szövetségesek minden oldalról rázúduló támadása elől. Hitlerék már régen nem reménykednek a győzelemben, de már abban sem, hogy saját nyomorult életüket megmenthetik. Csak azért hajtják még mindig a vágóhídra a dolgozók millióit, köztük a magyar népet is, hogy gyilkos életüket pár nappal meghosszabbíthassák. A magyar munkás és paraszt

Schönstein Sándor orvos a gyakorlat és elmélet terén egyaránt az orvosmozgalom és egyben a magyar munkásmozgalom kiválósága volt.

Prágai orvostanhallgató korában kapcsolódott a haladó diákmozgalomba, de törhetetlen energiájából arra is telt, hogy kiváló szakemberré képezze ki magát. A huszas évek közepén hazatért Magyarországra és attól kezdve haláláig fáradhatatlanul végezte az emberi és mozgalmi kötelességét. A „100%“, a Társadalmi Szemle, később a Gondolat szerkesztőségében dolgozott. A munkásmozgalom szinte legismertebb kiadványai, az ú. n. „Schönstein-füzetek“ is az ő munkáját hirdetik. A háború alatt Rózsa Ferencsel működött együtt az illegális sajtó vonalán, a magyar függetlenség érdekében.

Különösen jelentős Schönstein doktor tevékenysége az értelmiségiek között. Szakmájában, az orvosok megszervezésével kezdte ezirányú működését. Már a huszas években negyedmagával megalakította a Szociáldemokrata Párton belül az orvosok 100—150 tagú szakszervezeti csoportját. Nevelő és szervező munkája arra irányult, hogy a csoport tagjain keresztül mozgósítsa az orvosi társadalmat saját létérdekeinek megvédésére. A régiiek még jól emlékeznek a Kaszab Poliklinika orvosainak sztrájkjára, amely az orvosok kizsákmányolásának legszégyenletesebb válfaja, az ingyenes orvosi munka ellen irányult. Hetekig állt a Poliklinika munkája, de sztrájktörő úgyszólván nem akadt. A sztrájkra felfigyeltek az orvosok és maga a hivatalos Orvosszövetség is. Az Orvosszövetség külön e célra összehívott kongresszuson próbálta a sztrájkot leszerelni, de a kongresszus résztvevői szimpátia-tüntetést rendeztek a sztrájkoló orvosok mellett. Ekkor már nyilvánvaló lett számos orvos előtt az is, hogy az Orvosszövetség konzervatív, mondhatjuk: félfasiszta többségű vezetősége nem tudja, de nem is akarja megvédeni az orvosok érdekeit.

Nagy gondot okozott ismét a reakciós kormánynak ez a Schönstein doktor által vezetett haladó orvosi csoport, amikor újra összeharangozták a kongresszust, ezúttal a fasiszta jellegű Kamara felállításának megszavazása céljából. A kongresszus 50

szervezett baloldali képviselője talpraesett felszólalásokkal és közbeszólásaival zavarba hozta a hivatalos vezetőket és maga mellé állította a kongresszus többszáz főnyi résztvevőjét. A javaslat megvédésére segítségül hívott Gömbös miniszterelnök maga is 5 perc után reményvesztetten távozott a viharos ülésről. A kongresszus pedig elvetette a Kamara felállításának javaslatát. A fasizmust ezen a téren két évre visszaverték Schönsteinék.

Schönstein, az orvos, nemcsak kartársait vezette, támogatta önzetlenül. Előszobájában állandóan nyüzsögtek a látogatók. Beteg munkások, akik nem bíztak az OTI kezelésében, üzemi munkások, akik főnökük önkényeskedése ellen kértek védelmet és tanácsot, pesti és pestkörnyéki munkások, akik szeminárium tartására kérték fel, végül a börtönből frissen szabadult elvtársak, akiknek első útja hozzá vezetett támogatásért és újabb kapcsolatért. Munkások és munkásnők; szegények, de sohasem gazdagok: ezek voltak az orvosi várószoba és rendelő vendégei.

Schönstein, az előadó, értett ahhoz, hogyan kell a tuberkulózisról vagy a nemibetegségekről szóló előadásában az egész társadalom betegségeiről beszélni, feltárni a népbetegségek társadalmi és gazdasági okait. Szemináriumait munkás és értelmiségi egyaránt hallgatta, lelkesedett az emberért, az elvtársért, a tudósért. A marxista világnézet e nagy tanítója 20 éven keresztül oktatott, felvilágosított, szervezett legálisan és illegálisan. A gondolat és a tettek embere volt, egyben a kommunista értelmiségi, a kommunista orvos típusa.

Élete utolsó fejezete Bergen-Belsenben játszódott le, a németországi haláltáborban. A végsőkig elcsigázott ember 1—2 nappal a tábor felszabadulása előtt, nem bírt többé ura lenni akaratának: a szegesdróton keresztül kinyúlt egy répáért, hogy enyhítse halálos éhségét. A közelben őriséget teljesítő magyar csendőr észrevette és gyilkos dühében agyonlőtte a védtelen embert...

A sopronkőhidai sortűz

1944 december 24-én a sopronkőhidai fegyház kivégző négyszögéhez a nyilas pribékek négy emberi vezettek. Az elítéltek konok némasággal várták a halált. Vezényszavak pattogtak és eldőrdült a sortűz. Négy hős halt meg ezen a napon a magyar szabadságért: *Bajcsy-Zsilinszky Endre*, a Függetlenségi Front egyik



Pesti Barnabás



Kreutz Róbert

vezéralakja, *Pesti Barnabás*, *Pataki István* és *Kreutz Róbert*, a Kommunista Ifjúsági Szövetség harcosai.

Pesti Franciaországban volt diák, a háború alatt jött haza Magyarországra. Munkásnak állott be egy gyárba és így igyekezett megtalálni a kapcsolatot a németellenes földalatti mozgalommal. Szaktársai hamar felismerték rendkívüli képességeit, érettségét, önfeláldozását és rövidesen megkapta az első mozgalmi utasításokat. Hamarosan a Kommunista Ifjúsági Szövetség egyik legjobb harcosa lett. Ő találta ki az illegális mozgalom népszerű Ságvári-

tekercsét, amelyet a villamosok ütközőjére szerelve, röpcédula szó-
rására használtak fel. Mozgalmi munkája közben fogták el. A „leg-
szörnyűbb bűnnel“ vádolták, amivel akkor vádolni lehetett: harcolt
a németek ellen a magyar szabadságért. Zsebében megtalálták a
Kommunista Ifjúsági Szövetség utasításait, fegyveres harci gárdák
felállítására. Az volt az utasítás, hogy elolvasás után azonnal sem-
misítse meg. Még el sem tudta olvasni.

Nem vallott, nevét sem árulta el. Viselkedésével lelket ön-
tött a fegyház rabjaiba és utolsó percéig mosolygott.

Pataki István a Vasas-ifjú munkások egyik vezetője volt. Mint
vasmunkás a Beszkárt alkalmazottja volt. A KISz vezetősége őt
bízták meg azzal, hogy a Vasasoknál a földalatti mozgalmat és a
fegyveres ellenállást megindítsa. Őt is elfogták és Sopronkőhidára
vitték. A vallatás és a kínzás nem tudta megtörni. Kivégzése előtt
egy órával búcsúlevelet írt hozzátartozóinak:



Pataki István

*hogy úgy szeretettek és fel-
tettek.*

*Amikor készen álltam a halálra,
majd ar, életben maradtam, hogy
volt egy barát, aki Tőled me-
ggon szeretett és aki meghalt
egy csúf halálra, mert érdemes
volt éte meghalni.*

Lovekám: Tőledre engelen.

*Részlet Pataki István
családjához írt búcsúleveléből*

„Teljesen nyugodt és megbékélt vagyok. Mindig mondtam,
nem leszek én öregebb harminc évesnél, de Ti nem akartátok ne-
kem elhinni.

Halálra ítélték. Utolsó gondolatom Ti vagytok... Anyám,
ne sírj! Sok keserű órát okoztam neked, de most bocsáss meg és
gondolj szeretettel fiadra, aki úgy vágyott a szeretetre... Apám,
öreg fiú, tudom, nagyon szeretted és fáj Neked, hogy elmegyek.
Vigasztaljon az a tudat, hogy olyan családot van, amelyért érde-
mes élni és dolgozni...

Bocsássatok meg nekem, hogy bölcselkedem, de higgyétek el, jólesik nekem ezeket utoljára közölni. Azt érzem, köztetek vagyok és beszélgetünk...”

Kreutz Róbert, a harmadik vértanú hosszú éveken át vett részt a Vasas-ifjúmunkás mozgalomban. A németek bejövetele után utasítást kapott fegyverek szerzésére. Az utolsó beszámoló, amelyet a mozgalom vezetőségének tartott, már szépszájú fegyverről szólt. Hogy honnan szerezte, arról a beszámoló nem beszélt, de bizonyos, hogy jónéhány német és nyilas harapott a fűbe, amikor elvették tőle. Nem voltak lágyszívűek a magyar nép ellenségeivel szemben. És amikor elfogta őket a defenzív-osztály, nem sokat teketóriáztak velük. Ha egy magyar munkásnál fegyvert találtak, az már elég bizonyíték volt arra, hogy az illető a szabadság híve volt. Ezért pedig akkor halál járt.

Ők hárman együtt dolgoztak, harcoltak a magyar szabadságért és együtt is haltak meg érte. A sopronkőhidai fegyház udvarán haltak hősi halált, de örök álmukat már ott alusszák a kerepesi temető díszsírhelyén, ahová a hálás magyar ifjúság temette őket.



Braun Éva

Egy hős leány

Kőbányai haladó értelmiségi családból származott. Braun Róbert, az ismert társadalomtudós leánya volt. *Braun Éva* kora ifjúságától kezdve résztvett a baloldali diákmozgalmakban. Alig volt húszéves, mikor első ízben került összeütközésbe a rendőrséggel. Odaadó, lelkiismeretes munkájára korán felfigyelt a munkásmozgalom és 1939-ben a munkásifjúság vezetőszervének, az Országos Ifjúsági Bizottságnak lett a tagja.

1940 tavaszán, amikor többszáz antifasiszta harcost hurcoltak el a csendőrpribékek, mutatkozott meg igazán Braun Éva hősiessége. Súlyos mellhártyagyulladásal feküdt otthon, mikor a def.-nyomozók rátörtek és bár alig állt a lábán, az alagi hirhedt csendőrörsre hurcolták. Három héten keresztül kínozták, próbálták megtörni testét-lelkét, de állhatatos maradt, sőt ez a törékeny, vékonytestű leány igyekezett tartani a megpróbáltatások súlya alatt már-már csüggedő elvtársakban a lelket. Akik manapság elfelhősödő szemmel, de büszke szívvel gondolnak vissza rá, nem mulasztják el főlemlegetni, hogyan osztotta meg kenyerét elvtársaival.

Ebédkiosztásra álltak föl a foglyok, köztük Éva és M. I. elvtárs is. Mind a kettő igen beteg, legyengült állapotban volt, egykép rájuk fért volna a jobb, kiadósabb koszt. Ennek ellenére, mikor Éva M. I. elvtársunkat szédelegni, szinte már ájuldozni látta, egy óvatlan pillanatban átsempészte neki a maga kenyerét. Akik látták ezt a mozdulatot, egy pillanatra elszorult a szívük, mert tudták, hogy az ilyen cselekedetért vasraverés, sötétzárka és válogatott,

külön kínzás jár. Éva azonban nem törődött a veszéllyel, azt tette, amit önfeláldozó, hősiességszámba menő elvtársiassága parancsolt.

Ez azonban csak egyetlen eset a sok közül. Akik vele voltak, sokat mesélhetnének róla, mert csaknem minden elvtárs részesült Éva jószágában.

Hogy az elvtársnők valamiféle foglalatossággal enyhítsék a fogság lélekölő tétlenségét és legalább fizikai munkával űzzék el maguktól a holnap gondjait, kieszközölte, hogy a véres, szennyes fehérneműket — a férfiakét is — időnként kimoshassák.

Később kiszabadult, de 1942 májusában megint letartóztaták és mivel harapófogóval sem tudták belőle kapcsolata nevét kihúzni, rábizonyítani pedig semmit sem sikerült, másfél évre internálótáborba zárták.

Internálótábor, szabadulás, újra mozgalmi munka s közben teltek a háborús évek és elérkezett 1944 március 19. A német megszállás napján illegalitásba ment.

Az illegalításban is a régi munkaterületen, az ifjúsági mozgalomban dolgozott. Pontos, lelkiismeretes, körültekintő munkájának eredménye volt, hogy a Kommunista Ifjúsági Szövetség lapja, a „Szabad Ifjúság“ és röpiratai mindig pontosan rendeltetési helyükre jutottak és hogy az illegális ifjúsági mozgalom résztvevői jó iratokkal, biztosan mozoghattak a legnehezebb időkben is.

Ő maga azonban állandó gondokkal küzdött. Lakás nélkül, sokszor minden éjjel cserélve lakhelyét, élt egyik napról a másikra, állandó harc és életveszedelem közepette. De soha nem vesztette el nyugalmát, biztonságát. Arcából, mosolyából, szinte külön életet élő szeméből a hit és a bizakodás sugárzott. Érezte, hogy nincs már messze a felszabadulás. Igaza volt, nem volt már messze, Éva azonban már nem érhette meg. 1945 január 1-én egy igazoltatás alkalmával a nyilasok elfogták és agyonlőtték.

SZABAD

HATÁR A NEMZETKÖZI
ÉS A NYILASOKRA!

IFJUSÁG

A KOMMUNISTA IFJUSÁGI SZÖVETSÉG
lapja

1944 december

3.szám.

A nyomda védelmében

1944 március... Német tankok dübörögnek Budapest utcáin...

Hárman cipelték vállukon a nyomdát a Textiliana gyártelepére: *Wersitz Emil*, a gyár főmérnöke, *Richtmann Sándor* és *Rákosi Endre*. Előbb ennek az üzemnek a területén, majd Wersitz lakásán készültek ezentúl a Békepárt szabadságharcra hívó röpiratai. Közben belül az országban élesedett a függetlenségi harc a német megszállókkal és lakájaikkal szemben. Ujjáalakult a Kommunista Párt is és első iratait ez a nyomda készítette. Éjjel-nappal dolgoztak az elvtársak, még a végzetes október 15-én is, amikor a nyilasok jutottak hatalomra.

November 4. Sürgős a munka, új röpirat szólítja harcba Budapest népét a megszállók ellen. Hajnal óta dolgoznak az elvtársak. 1/29: csöngetnek. Richtmann elvtárs nyit ajtót. Két géppisztolyos nyilas áll kint. „A nyomda! A párt nyomdája!” villan át Richtmann agyán — hirtelen becsapja az ajtót és lő. Megindul a tűzharc. De a küzdelem egyenlőtlen. Richtmann kis revolvere elnémul néhány géppisztolyból leadott sorozat után és a benyomuló nyilasok hiába rugdalják már, hiába rángatják hajánál fogva végig az udvaron: négy halálos sebet kapott a nyomda, a párt és a haza ügyének védelmében, fegyverrel a kezében a nyilas banditákkal folytatott harcban.

Wersitzet és Rákosit a Gestapo napokig kínozták, hogy megtudjon tőlük valamit. Még Richtmann nevét sem mondták meg. Kihurcolták őket Németországba, ahol szörnyű nélkülözések között érte őket a halál.

A nyilasok örvendezve jelentették, hogy megsemmisült a kommunisták egyetlen nyomdája. De két napra rá már sokezer új példányban került az utcára, az üzemekbe, a kaszárnyákba az a röpcédula, amelynek készítését Richtmann, Rákosi és Wersitz elvtársak nem fejezhették be.

SZABADSÁG

és

1944 március hó

Kiadja: a BÉKEPART

A „Béke és Szabadság”
mint a szabad magyar szöveg első ter-
méke — közzétű az olvasó
A szerkesztő
A lap a 1. sz.

Szabadságot az ifjúságnak!

Minden zsarnoki uralom létkérdésének tartja elnyomott népe ifjúságának bekltyóba verését. Így esztelcszik a magyar reakció is. A hazaáruló Kállay kormány retteg a magyar ifjúság szabad megnyilatkozásától. Retteg, hogy a márciusi ifjak szellemi örökségeiket letéteményesek: diákok, parasztiljak és ifjúságok egymásra találnak a szabadság szeretetében és a népcsúnyító Kállay-kükk gyűlöletében.

Ezért nem szabad a magyar ifjúságnak politizálnia. Ezért erőszakolják vagy edesgetik „politikamentes”, szolgai elítátra idomító kényszer-szervezetekbe.

Ezért büntetik börtönnel a magyar fiatalok politikai szervezkedését.

Petőfi, Jókai radikális körének ifjúsága, maga Jókai is, ha ma élne, nem lehetne tetteikkel tényező a magyar közéletben. Megakadályozná őket ebben alkotmányunk nagyobb dicsőségére a

leventekötelezések politikai tevékenységét tiltó törvény.

De megakadályozhatja-e? Ahogy nem akadályozhatta meg Petőfiéket a libanc „törvényesség” cenzúrája a Talpra Magyar és a 12 pont kinyomtatásában, a nemzeti szabad ágharc előkészítésében, úgy nem tudja elfojtani Kállayék alkotmánytipró „rendje” sem a magyar ifjúság felkészülését az új szabadsághararra.

Hibába volt az ifjúsági ankét brutális elnyomása. Hibába kínázták meg a diákokat Szombathelyi soroksári kínzókamráiban csak azért, mert nyíltan és bátran, az egész ország nyilvános-

sága előtt a cenzurázott sajtón keresztül megajdítottak:

szükséges az egész magyar ifjúság egymásratalálása, szükséges közös fellépésük saját jogaikért, hazánk szabadságáért.

Az ifjúság összefogásának a gondolata nem irbitató ki többé. Jól tudja ezt a nemzetellenes reakció is és ezért folyik sajtójában a magyar ifjúság megfélemlítése.

egy újabb terrorhadjárat

szellemi előkészítése,

A magyar ifjúság nem maradhat magára küzdelmeiben. A demokratikus partoknak és vezetőknek látniuk kell, hogy az ifjúság ügye az ő ügyük is. Ha az ifjúságot sújta a reakció, a csapás az egész demokratikus táborra éri. Ha nem szolgáit elég tanulsággal az ifjúsági ankét artatlan oldoztatának megkínzása, világosan mutatja a reakció kassai börtenceinek támadása, hogy

a reakció valamilyen vasboxerrel elérhet mindenkit aki a magyar demokrácia frontján harcol, világosan mutatja, hogy hová vezet, ha a reakció támadásával már első ízben nem fordul egyetemesen szembe — ereje teljes lathatásával — valamennyi demokratikus part és az egész szabadságszerető magyar közélet-mény.

Jelmondatként ifjúk cikkünk végén, de jelmondatként szeretnők mindegyik magyar hazafi lelkébe véssük: nincs demokratikus Magyarország az ifjúság demokratikus nevelése nélkül. Nincs demokratikus nevelés az ifjúság politikai szabadsága nélkül. Nincs szabad nemzet szabad ifjúság nélkül.

Szir, a „gránátdobó“

A fegyveres ellenállási mozgalom akciógárdái közül gyors és eredményes munkájával különösen kitűnt egy csupa fiatalból rekrutálódott csoport, mely egymásután hajtotta végre kézigránátos támadásait a németek és nyilasok ellen. A csoport vezetője egy 17—18 éves fiú volt, — illegális nevén Szir, — akinek igazi nevét még máig sem sikerült megtudni.

Az egyik legelszántabb, legrámenősebb akciógárdista volt. Mindig jókedvű, talpraesett, az akciók végrehajtása közben sokoldalú, leleményes.

Csoportjának legsikeresebb, hatásában egyik legjelentősebb kézigránátos akciója volt, amikor az Andrássy-úti nyilas „Hűség Házú“-t dobálták meg kézigránátokkal. Az volt a terv, hogy a nyilas főszékház Csengery-utcai ablakaiba a Szir-csoport elhelyez egy háromkilogrammos robbanóanyagot úgy, hogy a belső fala érintse az ablakokat és a robbanás ereje befelé hasson.

Robbantás helyett azonban más történt.

A Szir-csoport tagjai a megbeszélte időben kimentek a Csengery-utca, viszont oly magasnak találták az ablakokat, — mindannyian alacsony legénykéek voltak, — hogy le kellett mondaniok a robbantás gondolatáról.

Másnap este ismét elmentek a helyszínre, akkor viszont a forgalmi viszonyok voltak kedvezőtlenek. Harmadnap azonban már megharagudtak s úgy döntöttek maguk között, hogy mint jó kommunisták, a Párt utasítását, ha törik, ha szakad, végrehajtják. Így is történt. Gyalog mentek ki a helyszínre. Egyikük az Andrássy-úton, a főkapuval szemben állt fel a gyalogjárón, rézsút jobbra s innen dobott két kézigránátot a kapuőrre. A figyelmet elterelő robbanás hallatára Szir és a csoport harmadik tagja 3—3 kézigránátot dobtak azokba az elsőemeleti ablakokba, ahonnan fény szűrődött ki.

A csoport ugyancsak sikeres akciót hajtott végre az Üllői-út 11. sz. alatt lévő gyűlölt *Antibolsevista Ifjúsági Tábor* székháza ellen. Ezúttal kerékpárról történt a dobás s az akciót egy hét mulva megismételték.

Szir sikeresebbnél sikeresebb akcióinak se szeri se száma. Csoportjával egyetemben résztvett a Kelenföldi pályaudvar és az összekötő vasúti híd közötti pályatest sorozatos robbantásaiban; a nyilasok egyetlen, Budapesten megkísérelt gyűlése előtt való napon pedig kirobbantotta a Városi Színház nézőterének egyik tarlószlopát.

Még akkor is eredményesen működött Szir, mikor egyszer csoportjával együtt „leszakadt” a pártról: elvesztette kapcsolatát.

Egy ilyen alkalommal történt a németekkel zsúfolt Metropol-szálló robbantása. Az akció kitűnően sikerült. A városban nagy híre támadt; úgy hírlett, hogy a szállóban 19 német halt meg.

Ez a robbantás volt a Szir-csoport utolsó sikeres akciója. December közepén a csoport tagjai lebuktak. Hír szerint Szir a Svábhegyre került, ahonnan karácsony napján megszökött és menekülés közben a német tábori őrszemélyek lelőtték.

Szir elvtárs az ország felszabadításáért folyó harc bátor katonája volt.

**MAGYAROK !üzzük ki
a bukott nácikat,
csatlakozzunk
a szövetségesekhez
Dózsagárda**

A Szir-csoport egyik röplapja



Bán Tibor

Egy újpesti partizán

Az újpesti partizánok közül való volt, a vére árán, harc közben lett kommunista *Bán Tibor*, hogy hősi halálával örökre emlékezetessé tegye nevét.

Árvagyerek volt, apját, anyját alig ismerte. Egyedül maradva a világban, a lelencházban nevelkedő „árvácskák” sorsára jutott. A szülői szeretet édességéről mitsem tudva, tengődött hosszú éveken keresztül az árvaház rideg, sivár falai mögött. Fogékony, fiatal lelke nem sokáig bírta nevelői kelletlen, nemtörődöm bánásmódját. Beállt pékinasnak Ujpesten.

A szülői ház soha nem érzett melegségét s az annyira áhitott szabadságot végül is a szakszervezeti mozgalom hozta meg, segédkorában Bán Tibornak. Ugy érezte, hogy míg a szakszervezetbe nem lépett, nem is volt az élete élet. Mohón, soha be nem telve — a szabadság ízét kóstolgatva bennük —, a könyveket kezdte bújni.

Évekig katonáskodott. De a szakszervezetben már megismerte a helyes utat, már kinyílt a szeme; az ostrom előtt megszökött és Rákospalotán önálló partizántevékenységbe kezdett.

Harc és bujkálás közben tudta meg, hogy Ujpesten egy erős partizáncsoport működik, ahol ugyancsak szükség van a bátor, önfeláldozó magyarokra. Összeköttetést keresett tehát az újpesti partizánok parancsnokával és megnevezve magát, felvételét kérte. Arca, kiállása bizalmat gerjesztett. Fel is vették a bátor kun gyereket, aki szívesen mondott le a szakaszvezetői csillagokról, csakhogy közlegényként partizánkodhasson.

Igy érkezett el az újpesti partizánok és Bán Tibor egyik legnagyobb hőstettének, az újpesti nyilasház felrobbantásának napja, Előzőleg 48 foglyot sikerült a partizánoknak kiszabadítaniok. Bán Tibor és a két bajtársa a ház levegőbe röpítését kapták feladatul. Minden nagyobb nehézség nélkül be is jutottak a kígyófészekbe. A kívülmaradt bajtársak gyűrűbe fogták az épületet és várták, mi lesz. Bán Tibor az előre elkészített bombát annak rendje és módja szerint elhelyezte, a zsinórokat begyújtotta. Három percen belül várható volt a robbanás. És ekkor történt a hiba. A három vakmerő bajtárs, mintha az utolsó pillanatban elvesztette volna a lélekjelenlétét, rohanni kezdet kifelé, hogy még a robbanás beállta előtt az utcára érjen. Az indokolatlan futamodás feltűnt a nyilasoknak és megállj!-t kiáltottak. Bán Tibor nem sokat teketóriázott: lekapta fegyverét és lőtt. A többiek is tüzelni kezdtek és óriási zűrzavar, pánik keletkezett. A Bánra és társaira várakozó partizánok a sötétségben a visszaérkező Bánra kiáltottak: „Jelszó?” Az izgalomban Bán nem jutott levegőhöz, hirtelenében nem tudta kimondani a jelszót. Eldördült a partizánok lövése és Bán saját bajtársai golyóitól találva halálos sebekkel összerogyott. A ház irtózatos dördüléssel a levegőbe repült. Bajtársai fölnyalábolták a sebesült hőst és biztonságba helyezték. Eszméleténél volt még és fogcsikorgatva tiltakozott ellene, hogy orvosért menjenek. Attól félt, ezzel valamennyi bajtársát elárulhatja. Parancsnoka hiába biztatta, hiába csitította, az utolsó pillanatban is azt hajtogatta, hogy inkább lőjjék főbe, semmint, hogy sebe miatt a partizánok veszélybe kerüljenek.

Végre megérkezett az orvos és az elszomorodott bajtársak Bán Tibort hordágyra fektetve kórházba vitték. A seb azonban halálos volt. A leggondosabb ápolás sem segíthetett és azon a napon, amikor a diadalmas Vörös Hadsereg bevonult Ujpestre, a hős partizán örökre lehúnyta szemét.

Az abroncspusztai hősök

Salgótarján és Losonc között, hajnali 3 óra körül, német SS-zászlóalj közeledik Abroncspusztá felé. Irányukba esik az a ház, amelyben a partizánok törzse el van szállásolva. Az SS előörs óvatlanul, beszélgetve ereszkedik le a hegyoldalon a félrehúzódo örök mellett a tanya területére. Egyszerre azonban megáll a csoport, — „Was ist los?“ — kiáltanak, de már nincs idejük semmire. Nógrádi alezredes és társai automata-sorozata kilenc SS-t örökre elhallgattat. A tanya közepéről előugranak a partizánok és a közeledő németek felé futnak. Azok első percben hátrálni kezdenek, de aztán erélyes parancsnokuk rendezni kezdi a sorokat. Csatárláncba fejlődnek. Sokszoros túlerőben vannak, az erdő is védi őket. Egyik géppuska a másik után kezdi szórni az erdőből a tüzet. Rövidesen egy aknavető is megszólal. A partizáncsoport a Monorsza-hegy oldalán visszahúzódik az erdőbe. Az SS-ek, látva számbeli fölényüket, utánuk nyomulnak. Késő reggelig folyik a harc, a hol itt, hol ott felbukkanó német csoportokkal, melyekből jónéhány ma is ott fekszik az erdőben.

A harc azonban a partizánok részéről is áldozatokat követelt. 11 harcos esett el, köztük a nagyszerű fiatal bányász, *Bandur Árpád* és *Valasek*, a régi, somoskői munkásmozgalmi harcos.

*

A front sebesen közeledik. A partizánok és az SS-ek között állandó csatározások folynak a szovjet-német arcvonal összeütközési területén. De még jóval előbb, hogy a Vörös Hadsereg élcapatai behatolnak a sóregi útról az Abroncsvölgybe, a németek az éjszaka folyamán kapkodva kiüritik az egyébként könnyen védhető, de számukra félelmetessé vált terepet. Nem bírták ki a partizánok szomszédságát, pedig jóval erősebbek voltak náluk. Csak egy jól elrejtőzött utóvédet hagytak hátra. Az ő áldozatuk lett *Hönig József*, a partizánegység utolsó hősi halottja.

Fény villant az éjszakában

Ha tudását, leleményességét csak szakmájának szánta volna, hogy ily módon növelje egyéni jólétét, kényelmes, biztos jövő várt volna Rózsa Richárd-ra. De éppen úgy, mint később mártírhalt halt fivére, Ferenc, ő is már kora ifjúságában megismerkedett a munkásmozgalommal.

Az elmélet és a gyakorlat következetes egységét a Kommunista Pártban találja meg és csakhamar vezetőszeretetet vállal a Kommunista Ifjómunkás Szövetségben. Neve ismertté válik a rendőrség előtt is, menekülni kényszerül és álnéven harcol tovább. Állását otthagyja és külvárosi nyomortanyákon bujkálva, szervezi a dolgozó magyar fiatalságot. Nincs oly megbízatás, melyet el ne vállalna. Törékeny testével a kubikosok közé is beáll, hogy harcra taníthassa a magyar föld e legelnyomottabb páriáit.

Végül, mégiscsak sikerül a rendőrségnek elfognia a régen hajszolt „bujtogatót“; gyenge, sovány testét látva, azt hiszik, hogy könnyen kisajtolhatják belőle a szervezkedés részleteit. De hiába a talpalás és a többi, Hain-féle vallatási módszer, „Diki“ nem vallott, nem árulta el a dolgozók ügyét.

Hosszú vizsgálati fogság után végre elérkezik a tárgyalás napja. Még a Horthy-rendszer ujságjai is kénytelenek megcsodálni azt a bátorságot, amellyel Rózsa és vádlott-társai a büntető bírák szemébe vágják a Horthy-rendszer és osztálybíróságának szörnyű bűneit.

Több, mint 3 évi rabság után 3 évig él szabadlábban Rózsa Richárd. Mivel a rendőrség minden fenyegetése ellenére sem akar a mozgalomnak hátatfordítani, újból börtönbe vetik és elítélik 3 és fél évre. Ezt az időt is a folytonos tanulásra használja fel. Különösen sokat jelentett számára a szegedi Csillag-börtönben eltöltött idő, hol a szintén ott raboskodó Rákosi Mátyás oktatta s biztatta a további harcra a kommunistákat.

1939 végén a Párt a Szovjetunióba küldi, ahol alkalma nyílik szakmai tudását is felhasználni a szocializmus felépítése érdekében. Egy vegyészeti intézetben dolgozik, többször kitüntetik és már úgy látszik, hogy további életét békés, tudományos munkában folytatja.

Azonban, amikor a fasiszták megtámadták a szocializmus hazáját, Rózsa Richárd rögtön meglátja, hogy békés, tudományos munka ideje még nem jött el számára. Önként jelentkezett a frontra, végigharcolta a hatalmas csatákat, Sztálingrádtól a magyar határig. A magyar határ közelében levetette a Vörös Hadsereg tiszti egyenruháját, hogy mint partizán segítse a magyar dolgozókat németellenes harcukban. Egy sötét éjszakán repülőgépre szállt.

Még látták, amikor ejtőernyőjével földet érve, kézilámpájával jelt adott. Azóta nincs róla hír. Ahogy lámpájának fénye kialudt az éjszakában, úgy húnyt ki örökre Rózsa Richárd élete — felvillanó fénysugár a nagy magyar sötétségben.

A mi Annánk



*Turjanica Anna
Munkács utcáján*

Ragyogó barnaszemű, lelkes kislány volt Anna. Szüleit sohasem ismerte; a kis árvát egy Beregszász melletti község magyar-nyelvű kommunista pártjának gondnoka fogadta örökbe. 13—14 éves korában már a párt újságkihordója és így már gyerekkorától kezdve szinte belenő a pártmunkába.

16 éves korában megy férjhez Turjanicához. Férje, a kárpát-aljai munkásmozgalom nagy harcosa, (Kárpát-Ukrajna jelenlegi elnöke, felfedezi képességeit és elősegíti fejlődését, tanulását. *Turjanica Anna* kétéves politikai iskolát végez és még el sem éri huszadik évét, már a kárpátaljai nők vezetője és egyik legjobb női szónok.

Fáradhatatlanul harcol Kárpátalja népeinek szabadságáért, a magyar kisebbség nemzeti jogaiért, de ugyanakkor harcol a magyar sovinizmus ellen is. Éjjel és nappal, megszakítás nélkül járja kerékpárján a hegyes-dombos vidéket, szervezi, talpraállítja a kommunista pártszervezeteket és a szakszervezeteket. Az ukrán és magyar városokban és községekben egyaránt dolgozik és szónokol: ukránul — bár csak felnőtt korában tanult meg — ugyanolyan jól beszél, mint anyanyelvén.

1935—36-ban a Szovjetunióban jár, meglátogatja Moszkvát, Karkovot és számos más várost. A nagy Szovjetországgal való megismerkedés kitágítja látókörét és különleges élménye a szovjet-néppel való megismerkedés. Egy fontos, közcélra történő gyűjtés

lelkes hangulata úgy magával ragadja, hogy odaadja összes értékeit, — a jegygyűrűjét és fülbevalóját.

Hazatérve, sok tapasztalattal gazdagodva, fokozott erővel folytatja munkáját. Kárpátalja népe szereti és nagyratartja; a parasztok és a munkások messzi falvakból elmennek az előadásokra, gyűlésekre, ahol ő beszél. Elébbemennek a község határáig és ünneptélyesen fogadják a népszerű szónokot, akit csak úgy hívnak: „a mi Annánk“.

A Horthy-csapatok kárpátaljai bevonulása után illegális formában kénytelen folytatni működését. Férjével, Borkanyukkal és ennek feleségével folytatja a munkát, főleg Rozsnyón és Huszton. De nem maradhat sokáig, mert mindenki ismeri — nemcsak hívei, hanem ellenségei is. A Horthy-csendőrség elől kénytelen elhagyni szülőföldjét.

Lengyelországba menekül és itt — természetesen illegálisan — szervezi a Kárpátaljáról tömegesen elmenekült magyarok közt a kommunista pártot és a kultúrmunkát. A németek bevonulása után továbbmegy a Szovjetunióba és itt is elsősorban a magyar kérdés tanulmányozásával foglalkozik. Bekapcsolódik a magyarok munkájába, majd a partizánharc módszereit tanulja, ejtőernyős gyakorlatokat végez; mindezt azért, hogy minél előbb visszajöhesse és hazájában folytathassa a harcot a fasizmus ellen.

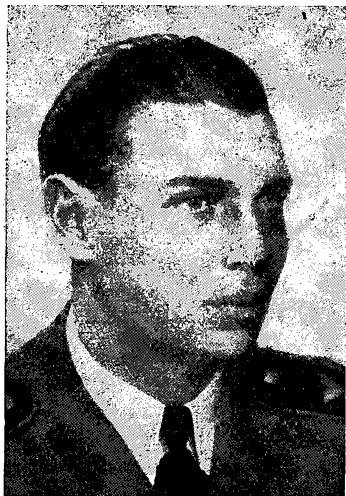
1943 augusztusában végre elindulhat haza. De a feladatot, amelyre annyira felkészült, nem teljesíthette. A németek hátában leugrott a repülőgépről — és örökre nyomaveszett.

A hitleri háború vihara *Ihász-Kovács Sándort*, a zalamegyei 5 holdas paraszt gyereket is elsodorta otthonából és kivetette a szovjet frontra. A timi támadásban a Horthy-tisztek 40 fokos lázzal, betegen hajtották előre őt is az oroszok ellen. Az első komolyabb orosz ellenállásnál csapatteste visszavonult, ő pedig magas láza miatt ájultan maradt a csatatéren. A Vörös Hadsereg katonái szedték fel.

A Vörös Hadsereg visszavonulása még közel 10 napon át tartott. *Ihász-Kovácsot*, aki járni sem tudott, magukkal vitték. A hadifogolytáborban csakhamar teljesen felépült. A fiatal parasztleány a táborban sokat olvasott. A rendelkezésére álló hatalmas könyvtárból kivett könyvekből mohó vággyal tanulta meg azokat az igazságokat, amelyekről a Horthy-Magyarországon dolgozó társaival együtt el volt zárva.

Éles esze, nagy szorgalma következtében csakhamar a tábor egyik legszélesebb látóköri foglya lett; a 6 elemi iskolát végzett egyszerű fiú szembe tudott szállni a magyar hadifogoly vezérkari tisztekkel is, kiket politikai éleslátásával valósággal lehengerelt.

1944 januárjában önként jelentkezett partizánnak. A Szatanovszki-féle, főleg lengyelekből és ukránokból álló partizán egységben harcolt 4 hónapon keresztül, ahol vezetőinek a legnagyobb elismerését vívta ki. Azután hátrakerült pihenőre. De rövid pihenő után már újra jelentkezett egy magyarokból álló ejtőernyős partizáncsoportba; Dékán István csoportparancsnok vezetése alatt harcolt és a politikai vezető tisztségét töltötte be. 1944 augusztus 21-én ugrott le csoportjával, ejtőernyővel a máramarosszigeti és bikszád-környéki vidéken és röviddel a leugrás u'án a csendőrökkel és német katonasággal vívott harcokban hősi halált halt.



Szőnyi Márton

**Katonatiszt,
földműves, bányász
— együtt a harcban**

1944 őszén a Bükkben hősi halált halt három magyar partizán.

Szőnyi Márton, a csoport parancsnoka, 26 éves volt. Rangja: zászlós, repülőtiszt. Gépét 1941 nyarán lelőtték az oroszok. Fogásba került, idehaza azonban már a háborús elesettek listáján szerepelt a neve. Apja, a Nemzeti Bank portása, már meg is siratta. Nevelése a Horthy-korszak polgári ifjúságának nevelése volt, semmit vagy semmi jót nem hallott a Szovjetunióról. Addig azt hitte, a magyar nép szabadságáért harcolt a szovjet ellen. A hadifogságban kinyílt a szeme, megtanulta gyűlölni a népelnyomó úri bandát. Önként jelentkezett partizánszolgálatra, derekasan harcolt, csoportparancsnok lett. Az ukrainai partizánok között töltött nyolc hónapot. Haza akart jönni, itthon akart harcolni a fasiszták ellen. Ejőernyővel dobták le a Bükk rengetegébe társaival együtt.

Ősz Szabó János, a Szőnyi-csoport politikai biztosa, 24 éves volt. Földműves, koldusszegény szüleinek zalai vályogkunyhójában látta meg a napvilágot. Sok hányódás után Bácskában talált magának otthont. A megszálló horthysta hódítók önkényeskedéseinek láttán érezte, hogy neki, mint földművesnek, mint embernek, de mint magyarnak is, az elnyomottak, a vajdasági szabadságharcosok mellé kell állnia. Az illegális mozgalom egy csoportjával őt is elfogták. A véredek Délvidéken, ha lehet, még embertelenebb eszközökkel kínozták áldozataikat, mint idehaza. A büntetés is kegyetlenebb volt, mint idehaza. Ősz Szabó Jánost nyolc társával együtt

halálra ítélte a „délvidéki specialista“, Dominics vérbírósága. Az akasztófa árnyékában ötüknek megkegyelmeztek, négyet közülük kivégeztek. A hóhérok azonban tévedtek, ha azt hitték, hogy ezzel az alamizsnával megvásárolták a fiatal forradalmár lelkiismeretét. Amióta szembenézett a halállal, még keményebb, még határozottabb lett.

Vácra került, a politikai foglyok közé. Az elvtársi közösség, a közös tanulás még jobban kitágították látókörét. Fogolytársaival együtt besorozták a fegyencszázadba, melynek tagjai közül, Szombathelyiek számítása szerint, egynek sem lett volna szabad hazatérni. Sebesülten esett fogságba, a fogolykórházban meggyógyították. Ekkor már napnál világosabbá vált benne a tudat, hogy a fasizmust csak fegyverrel lehet elpusztítani és feltétlenül el is kell pusztítani, ha a békét és népünk szabadságát akarjuk.

Igy lett partizán Ősz Szabó János. Nyolchónapos ukrajnai partizánkodás után őt is ledobták ejtőernyőn a Bükkbe, későbbi hősi halálának színhelyére.

Harmadik társuk *Csizmadia Gyula* volt. Pécsi bányász, 34 éves, három gyerek várta otthon.

Szőnyi Márton, Ősz Szabó János, Csizmadia Gyula, a katonatiszt, a földműves, a bányász felismerték, hogy közös az ellenségük. A közös ellenség elleni harcban haltak hősi halált, a Bükk-hegység erdeiben.

Aki a Szerémségbe ment harcolni

Nem volt még húszéves, amikor az ifjúnunkásmozgalomba került. Varrólány volt és aktív szakszervezeti harcosná vált. Részt vett a bérharcokban, sztrájkokban és kivette részét az ifjúsági csoport minden megmozdulásából.

Nagy Ica 1944 január 30-án több ifjúnunkástársával együtt elindult Jugoszlávia felé, hogy ott most már közvetlen módon fegyverrel harcolhasson a minden nép szabadságát eltipró fasizmus ellen. Bácskából az ottani partizánok segítségével társaival egyetemben átkelt a Dunán és összetalálkozott a partizán egységekkel.

Nem sokkal később megkezdődött a fasiszták hatalmas erejű, hetedik offenzívája a Szerémségben. A partizánok kénytelenek voltak a Dráván át Boszniába visszavonulni.

Nagy Icát ekkor beosztották a II. szerémségi partizánalakulatba. Három hét múlva, amikor az offenzívát ezen a szakaszon megtörték, visszatértek a Szerémségbe. Itt állandó harcban állottak a fasisztákkal. Harcoltak a Buszut-folyó mentén és a Fruska Gora-hegységben. Nagy Ica lánylétére mindenütt elsővonalbeli harcos volt. A németek a Dráva mentén helyi offenzívába kezdtek, a különítmény II. zászlóalja parancsot kapott az ellenség akciójának megakadályozására. Ebben az egységben volt Ica is. Mikor az ellenség közelébe értek, őt, két másik bajtársával együtt beosztották előrsbe. Hárman haladtak az egység élén, a drávamenti Racsa faluból a Buszut-folyó és falu felé. A félúton a vasúti töltés mentén már beásva vártak rájuk a fasiszták. Pár méternyire értek a töltéstől, sortűz fogadta őket. Az élen haladó őrmester vagy tíz golyótól találva összeesett. Ica már hiába próbálta zászlóaljának a figyelemztető jelet leadni. Három golyó találta őt is. Egyik lövés sem volt halálos. De a súlyos sebektől fekve maradt a töltésen.

Amikor nehéz küzdelem után a partizánok visszaverték a támadó fasisztákat, megtalálták Nagy Icát, aki átvágott erekekkel, holtan feküdt a töltés alján.



Molnár István

A belga ellenállási mozgalom jelenti...

A belga ellenállási mozgalom nemzeti parancsnoksága jelenti 1943 július havában: *Molnár István* több társától elvágva, bátran felvette a közelharcot a Gestapo kopóival és a szabadságharc e felejtethetetlen alakja hat golyótól találva fejezte be életét.

A szabadságharc e „felejtethetetlen alakja“ fiatal volt, alig 35 éves, de háta mögött már ott sorakoztak a fasizmus elleni harc csodálatos epizódjai.

Fiatalon, még tanonc korában ismerkedett meg a munkásmozgalommal. Ettől a naptól kezdve utolsó napjáig kérellelhetetlenül harcolt a dolgozó nép ellenségei ellen, Magyarország szabadságáért, függetlenségéért.

1936-ban, amikor Hitler és Mussolini zsoldosai orvul megtámadták a spanyol népet, az első volt azok között, akik megértették, hogy a „spanyol nép ügye az egész haladó emberiség ügye“, tehát Magyarország ügye is. Habozás nélkül, végtelen lelkesedéssel ment Ibéria földjére, hogy a spanyol nép oldalán valóra váltsa lelkében rég szunnyadó vágyát és fegyvert fogjon a magyar szabadságért.

Az egyszerű kárposztalégyból gyorsan főhadnagy lett, majd százados és a lengyel Mickiewicz-zászlóaljnak, „Bem unokáinak“ parancsnoka. Bátorsága nem ismert határt, lelkessége, törhetetlen optimizmusa környezetét állandó derűben tartotta. Katonáinak nemcsak nagyszerű vezére, de barátja és tanítója volt.

Huesca, Zaragossa, Madrid, Ebro, — ahány harc, ütközet, annyi hőstett fűződik Pistához. A legnehezebb ütközetben, a leg-

tragikusabb pillanatban sem látták másképp, mint mosolyogva. Tudta, hogy a fasizmus nyerhet csatát százat is, de a végső ütközetet el kell vesztenie.

A spanyol szabadságharc letiprása után önként jelentkezik a francia hadseregbe és fegyvert kér, hogy ott folytassa azt, amit Spanyolországban abbahagyni kényszerült. Hősiességével itt is felhívja magára a francia tiszték figyelmét. Az összeomlás után azonnal illegalitásba megy és szervezi az északfranciaországi bányászok ellenállását. Egymást érik az általa szervezett sikeres akciók, de a Gestapo-kopók szimatolni kezdenek körülötte: Tevékenysége színhe-lyét kénytelen Belgiumba áttenni, hol egy magyar partizánszázad élén a belga nép háláját, szeretetét és a németek vad gyűlöletét váltja ki. Minél több dicséretben részesül a belga ellenállási mozgalom nemzeti parancsnoksága részéről, annál veszettebb dühvel keresik halálra Molnár Pistát a náci pribékek. Egyszer önhibáján kívül kelepcébe is kerül. Elfogják és két Gestapó-kopó kíséri, egyik elől, másik mögötte revolverrel. Mikor lépcsőn haladnak felfelé, Pista hasbarúgja a mögötte haladót, — a revolver elsül a levegőbe, a kopó legurul a lépcsőn — Pista utána ugrik, elkapja a revolv-ert, lelövi mindkettőt. Neki csak a kalapja lyukadt ki.

1943 nyarán a „verhetetlen“ náci hordákat megállás nélkül üzi, kergeti a végtelen orosz síkságon a Vörös Hadsereg. Molnár Pista még elszántabban szervezi a németek elleni harcot, mert már látja a demokrácia hatalmas győzelmét. Tudatában van annak, hogy ebben a győzelemben, Magyarország felszabadításában neki is része van. Sajnos, ezt már nem érhet-te meg. Egy fegyverszerzési akció közben a Brüsszel melletti auderghen-i erdőben *Lévai Józseffel*, a spanyolországi Nemzetközi Brigádok másik hős katonájával együtt esett el.

Halála után *Strausz Sándor*, a Rákosi-zászlóalj főhadnagya veszi át Molnár századának parancsnokságát. A Gestapó elleni harcban Strausz Sándor fogságba esett és a fiatal szabadságharcost kivégezték.

Francia földön a magyar szabadságért

Az 1940-es összeomlás után a francia nép legjobbjai azonnal a nemzeti erők összefogásához láttak s rövidesen erős politikai és fegyveres ellenállási mozgalom kerestezte a német főhadiszállás minden akaratát. Ebbe a munkába az összes Franciaországban élő idegen nemzetbeliek bekapcsolódtak s éppúgy áldozták fel erejüket és életüket is a felszabadításért, mint a franciák. Megértették, hogy bárhol vannak is, egyazon ellenség ellen harcolnak.

Ennek a harcnak a magyarok között is több áldozata volt. Közülük *Weisz János* vasmunkás nevét ma a francia hadsereg egyik iskolarepülőgépe viseli.

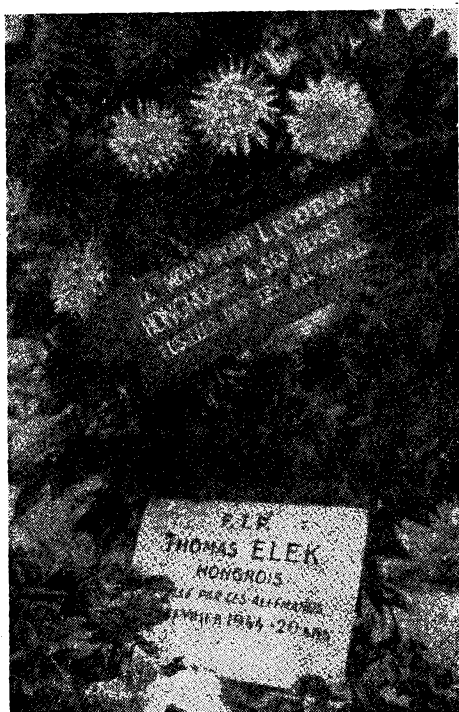
Weisz János vasmunkás régi munkásmozgalmi harcos volt, aki szakszervezeti munkásságát még Magyarországon kezdte. Franciaországban ő volt a magyar szakszervezeti mozgalom vezetője. A megszállás első pillanatától kezdve résztvett a magyar ellenállási mozgalom vezetésében, majd a T. A. (a német hadsereg tagjai között végzett munka) területére lépett át. Ennek a munkának az eredményétől a német vezérkar talán még jobban félt, mint a partizán alakulatok fegyveres harcától; biztos halál várt azokra, akiket el tudtak fogni. Ez lett a sorsa *Weisz János*nak is: egy sikeresen elvégzett akciója után a Gestapó elfogta s vallatás közben halálra kínozták. Haláláig megmaradt annak, aki egész életében volt: a szabadság bátor, hűséges harcosának.

*

A partizánok munkája a legnehezebb a nagyvárosokban volt, ahol csak kisebb csoportokban dolgozhattak, az ellenőrzés pedig sokkal szigorúbb volt. Egy-egy alakulat több háromtagú csoportból állott. 1943 végén a németeknek sikerült egy ilyen partizán alakulatot Párizsban elfogniok s ennek egyik csoportja, három magyar partizán: *Békés Imre* lakatos, *Boczor József* mérnök és *Elek Tamás* diák, a német kivégzőosztag előtt fejezték be harcos életüket.

Boczor József, Európát járt erdélyi magyar mérnök volt az osztag fegyverszakértője és feltalálója. Ő gyártotta a vasúti hidak, sinek, gépkocsik felrobbantásához szükséges bombákat s ő képezte

ki az osztagot a bombák használatára. A németek nagy politikai pert akartak az ügyből rendezni, mert 24 idegenről volt szó s azt remélték, hogy a franciák az idegenekkel szemben közömbösen fognak viselkedni. Így kivételesen újságírók jelenlétében tárgyalást rendeztek, azonban a 24 partizán bátor viselkedése miatt az újságok a tárgyalás érdemi részéről alig közölhettek valamit. Boczor-



*Elek Tamás,
a Magyar Függetlenségi Mozgalom
vértanujának sírja*

nak az ügyész többször feltette a kérdést, hogy magyar létére miért áll ellenséggént a németekkel szemben. Az utolsó szó jogán a következőképen felelt: „Magyar vagyok. Hazám története a pánger-manizmus elleni állandó harc. Ma hivatalosan a németek oldalán állunk. De a magyar nép nagy többsége Németországot ellenségének tartja. Németország ránk kényszerítette a totális háborút, melyben nincs különbség a katonák és a civil lakosság között. Így mi, partizánok civilben harcolunk, de mi is katonák vagyunk.“

Békés Imre lakatos, kora ifjúságától kezdve küzdött a magyar nép szabadságáért. Itthon megismerte a magyar börtönöket, de meggyőződését nem tudták megtörni s Franciaországban az elsők között volt, akik partizánmunkára jelentkeztek. Mindvégig megértő bajtárs volt; — a legnagyobb veszélyben is hidegvérrel és pontosan végezte a vállalt munkát. Csoportja főleg szabotázsakciókban vett részt s a párizskörnyéki német hadiszállítás megbénításában nagy részük volt nekik is. Utolsó lehelletéig harcolt, mert nem tudta elképzelni az életet szabadság nélkül. Pár órával halála előtt írta búcsúlevelében: *„Az életnek szabadság nélkül nincs értelme. És akinek nincs bátorsága életéért harcolni, az nem is érdemli meg, hogy éljen. Nincs mit megbánnom, igaz emberként éltem és így is halok meg.“*

Elek Tamás 17 éves diák volt, mikor beállt a partizánok közé. Agrármérnöknek készült. Vékonyka, lányosarcú, szőke fiú, akiben még ismerősei is alig sejtettek annyi keménységet, elszántságot, ami a partizánoknak kellett. Pedig ő, az alakulat legfiatalabbja, éppoly bátran állta ki a legszörnyűbb testi és lelki kínzásokat, mint többi társa. Vádlottból vádlóvá lett a tárgyaláson. Mikor az ezredesügyész azt kérdezte: „Miért emelt fegyvert a németekre, hiszen a magyar kormány szövetségese a németeknek?“ *Elek Tamás* így válaszolt: „A magyar kormány árulója a magyar népnek. Én és minden magyar hazafi, mikor fegyvert fogtunk Hitler és a nácik ellen, hazánk felszabadításáért harcoltunk!“

Azokon kívül, akik a Magyar Kommunista Párttal álltak kapcsolatban és akik ennek a pártnak vezetése alatt harcoltak és haltak meg, töméntelen azoknak a magyaroknak a száma is, akik a szomszéd országok kommunistáival együtt, az ottani kommunista pártok vezette harcban küzdöttek a szomszéd népek szabadságáért. De azok a szlovákiai magyarok, akik a szlovákokkal együtt vettek részt a szlovákiai politikai harcban, vagy a fegyveres felkelésben, és horvátajkú testvéreikkel együtt partizánkodtak — valójában a magyar szabadságért is harcoltak. A szabadság egy és oszthatatlan. És ezért meg kell emlékeznünk róluk is, Szlovákia és Jugoszlávia magyar vértanúiról.

Szlovákiában élénk tevékenységet fejtettek ki a kommunisták. A szlovákiai magyar kommunisták egyik vezetője volt *Steiner Gábor* nyomdász, csehszlovák szenátor. Mint a párt központi bizottságának tagja, elszánt harcot folytat a fasiszták ellen és ezért 1939-ben letartóztatják és börtönbe vetik. Három évi szenvedés után, 1942-ben lőtték agyon. Ugyancsak 1939-ben fogták el a náci pribékek *Kossik István* kommunista nemzetgyűlési képviselőt és agyonverték.

Szlovákia partizánharcaiban tevékeny részt vett a *Petőfi Sándor-csoport*, a *Pusztai-század* és a *Rákosi-partizáncsoport*. Ezek magyar alakulatok voltak és nem egy magyar hősi halott vére pecsételte meg a besztercebányai, rudnokfürdői és egyéb harcokban a szlovák néppel közös ügyet, a fasiszta elnyomók elleni harc ügyét. Ezekben a harcokban halt meg többek között *Adler Károly*, a *Petőfi-csoport* vezetője is.

De részt vett számtalan magyar a szlovák egységekben is, elvegyülve a szlovákok között. Különösen kitűntek a *Bjelova*-egységben résztvevő magyarok.

Jugoszláviában a vegyes anyanyelvű alakulatok mellett külön magyar zászlóalj harcolt, a *Petőfi-zászlóalj*, amely később egész brigáddá nőtt. A jugoszláv partizánháború egyik legdicőségesebb és legvéresebb ütközetét vívta meg ez a brigád a Dráva baloldalán Bolmánál. Itt áldozta fel életét sok magyar szabadsághős, köztük

Kiss Ferenc, a brigád parancsnoka is. Ez a közel 40 éves munkás 1942-ben a jugoszláv partizánok soraiban kezdte meg a harcot, azután a magyar zászlóalj megalakulásától kezdve egészen 1945-ig, az utolsó hetekben bekövetkezett hősi haláláig ő vezette a magyar alakulatot. *Géri Károly*, a magyar zászlóalj politikai biztosa és a vasutas *Virág Róbert* is a jugoszláv, de egyben a magyar nép szabadságáért ontotta véréét.

Szombathelyi vezérkari főnök vérbírótsága és a csendőralakulatok tömegesen irtották a fasiszmus ellenfeleit, elsősorban a kommunistákat. Az úgynevezett tisztogatásoknál a kárpátaljai és délvidéki kommunisták nagy száma esett a fasiszta csendőrpribékeknek áldozatul, közöttük igen sok magyar kommunista.

El sem lehetne sorolni azokat a határontúli magyarokat, akik néptársaikkal együtt, habozás nélkül kiálltak a közös fasiszta ellenség ellen és vérükkel alapozták meg azt a barátságot, amelynek a felszabadult Magyarország és demokratikus szomszédai között most kell kialakulnia.

Akikről ebben a könyvben írtunk: egynéhány csupán azok közül, akik Horthyék és a fasiszta gyilkosok elleni harcban küzdöttek és meghaltak a magyar nemzet és a Magyar Kommunista Párt hőseiként.

Kommunista munkások, parasztok, értelmiségiek, katonák százai és százai pusztultak el a magyar reakció, a magyar fasizmus pribékjeinek kínzókamráiban és börtöneiben. Legjobbaink estek el a szabadság igéivel ajkukon, a dolgozó magyar nép elleneségei ellen vívott harcban, Budapest kövezetén, a Kárpátok rengetegeiben, a magyar Alföld faluiban, a Pireneusok szikláin, Jugoszlávia hegyei között, Párizs vagy Brüsszel külvárosaiban. A Kommunista Párt irányításával harcoltak a szabadságért, a népért. Hősies bátorsággal tűrték a legszörnyűbb kínokat. De voltak, akik elszigetelve minden kapcsolattól, saját elképzelésük szerint vagy a Kommunista Párt „Kossuth-rádiójá”-nak adásai alapján szervezték falujukban a kommunista-csoportot, míg a rendőrség nyomukra nem akadt és agyon nem verte őket. Mások a városból elmentek a bányába vagy az aratók közé, hogy vezessék a nép ellenállását az önkényeskedő, hazaáruló rendszer ellen és örökre nyomuk veszett a kémelhárító pincéiben. Férfiak és nők, öregek és fiatal harcosok végeláthatatlan sora húzódik az ebben a kis könyvben kiemeltek mellett, akik a legnagyobbat, az életüket adták, hogy szebb, jobb, szabadabb életet szerezzenek a magyar népnek.

Egyszerű fakeresztek, földhányások a temető sarkaiban, jel-telen, ismeretlen sírok rejtik testüket. Néhányuknak már dízsírhe-lyet adott a felszabadult nemzet, — de néhányuk tetemét talán sohasem fogjuk már megtalálni.

A magyar nemzet hőseinek, vértanúinak sírjai fölött őrt áll ma már a dolgozó nép: öröködi, hogy a föld, amelyben nyugsz-nak, örökké szabad maradjon.

Tartalom

Részlet Petőfi Sándor <i>Az apostol-hól</i>	5
Rákosi Mátyás előszava	7
<i>Öt nagy harcos</i>	9—40
Sallai Imre	11
Fürost Sándor	17
Rózsa Ferenc	23
Schönherz Zoltán	29
Ságvári Endre	35
<i>A kárpátaljai ukrán nép hőse</i>	41
<i>A Horthy-reakció ellen</i>	47—71
<i>Spanyol földön a magyar szabadságért</i>	75—94
<i>A független, szabad, demokratikus Magyarországért</i>	97—149
Zárszó	151